

De plaats van de vrouw in de Bataksche maatschappij

<https://hdl.handle.net/1874/363586>

12. 9. 1989, 1990

DE PLAATS VAN DE VROUW
IN DE
BATAKSCHE MAATSCHAPPIJ

NASOETION

Universitätsbibliothek
Leipzig

12. 9. 1989
1990

T.O.P.E.R
ge. linc

DE PLAATS VAN DE VROUW IN DE BATAKSCHE MAATSCHAPPIJ

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

DE PLAATS VAN DE VROUW IN DE BATAKSCHE MAATSCHAPPIJ

WILHELMUS VAN DER WOUDE
1881

7 87 147 147

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
BIBLIOTHEEK

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
BIBLIOTHEEK

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0382 3147

Am 192 1943

DE PLAATS VAN DE VROUW IN DE BATAKSCH E MAATSCHAPPIJ

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE RECHTSGELEERDHEID AAN
DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP
GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
L. VAN VUUREN, HOOGLEERAAR IN DE
FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBE-
GEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN
SENAAT IN HET OPENBAAR TE VER-
DEDIGEN OP WOENSDAG 24 MAART 1943
DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

MASDOELHAK HAMONANGAN NASOETION

gelar SOETAN OLOAN

GEBOREN TE SI BOLGA

KEMINK EN ZOON N.V. — DOMPLEIN 2 — UTRECHT

*Martagan sipiltihon, maransimoen so bolaon,
adat ni ama dohot ompoe, tongka paoebaobahon.*

Wat klein is als een augurk, moet worden verspreid, wat is als een
komkommer kan niet worden gespleten, (rijmzin)
de adat der vaderen en voorvaderen mag niet worden gewijzigd.

MAAR:

*Mago dongdong, ro galagala,
mago na denggan, ro na toemama.*

Is er geen *dongdong* (een vruchtsoort), dan is er nog
galagala (ook een vruchtsoort), (rijmzin)
het goede mag verdwijnen, mits er iets beters voor
in de plaats komt.

AAN MIJN OUDERS
AAN MIJN VROUW

Het is mij een groot voorrecht, door het verschijnen van dit proefschrift in de gelegenheid te zijn, allen, die mij hun hulp hebben gegeven, mijn dank te betuigen.

Allereerst gaat mijn dank uit tot hen, die het drukken van dit werk door hun financieele steun hebben mogelijk gemaakt.

Voorals U, Hooggeleerde F i s c h e r, Hooggeachte promotor, dank ik voor Uwe medewerking en hulp, die Gij mij hebt geboden bij het verschijnen van dit proefschrift. Uw onverflauwde belangstelling voor dit onderwerp, Uw bereidwilligheid bij elke gelegenheid, waarbij ik Uw bijstand kwam inroepen, houd ik in dankbare herinnering.

Hooggeachte Heer M i d d e n d o r p, Uw raadgevingen werden door mij zeer gewaardeerd.

Hooggeleerde V a n V u u r e n, dat Gij bij Uw zoo drukke en moeilijke taak van Rector Magnificus nog aandacht voor mijn werk hebt weten te vinden en een deel van Uw wel zeer kostbare tijd hebt willen besteden om het drukken van mijn dissertatie en de afwerking van de daaraan toegevoegde kaart mogelijk te maken, stemt mij wel in hooge mate dankbaar.

Hooggeleerde R u t t e n, ook U zeg ik dank voor Uw blijken van medeleven betoond bij de samenstelling van deze dissertatie.

Tenslotte nog mijn dank aan haar, die verbonden zijn aan het Volkenkundig Instituut voor de medewerking, die ik van haar heb mogen ontvangen.

INHOUD.

INLEIDING	1
HOOFDSTUK I.	
<i>De plaats van de Vrouw in de Genealogische Bouw</i>	3
1. In de Mythologie	3
2. In de marga-stamboomen en de tradities omtrent de verspreiding der marga's	9
3. Waren de Bataks vroeger matrilineaal georganiseerd?	15
HOOFDSTUK II.	
<i>De Vrouw in het marga-systeem</i>	21
HOOFDSTUK III.	
<i>De plaats van de Vrouw in het Huwelijksrecht</i>	40
HOOFDSTUK IV.	
<i>Het inlijhuwelijk in de Bataklanden?</i>	69
HOOFDSTUK V.	
<i>De Vrouw in de ripe en hoeta</i>	88
LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN	109
LIJST VAN BATAKSCHEN WOORDEN	114

Toeboe ma siroenggoek dibona ni tada-tada,
noenga moeba oehoem doeng ro si bontar mata.
De *siroenggoek* (een klimplant) groeit op de
stam van de *tada-tada*, (rijmzin)
het recht veranderde sinds de komst van de
witoogen.

Ia moeba tano, moeba doehoet-doehoetna,
ia moeba loeat, moeba oehoemna.
Andere grond, ander gras, (rijmzin)
ander land, ander recht.

INLEIDING.

De Bataks zijn in de ethnologische en adatrechtelijke literatuur bekend door de duidelijke patrilineale ordening van hun maatschappij.

De exogame marga's zijn duidelijk unilaterale patrilineale verwantengroepen. De mannen vormen zooals Neumann het uitdrukt de marga's, en de vrouwen behooren er toe¹). De Batak zegt nl. van zichzelf, dat hij van die of gene marga is, b.v. van de marga Siagian, marga Loemban² Tobing of marga Nainggolan, terwijl men van de vrouw spreekt, dat zij is een boroe Regar (dochter van de marga Si Regar) of een boroe Soeti (dochter van de marga Nasoetion) of een boroe Loebis (dochter van de marga Loebis). En ook de vrouw zegt van zichzelf, dat zij is een boroe die of die³).

Zoo is men er toe gekomen te beweren, dat de moedersafstamming bij de Bataks weinig ter zake zou doen en dat in het

1) Uit een particuliere correspondentie van J. H. Neumann met Prof. H. Th. Fischer.

2) Vergouwen, J. C. Het Rechtsleven der Toba-Bataks, blz. 17: „De mannen onderling vormen de *verwantengroepen*, in tegenstelling tot den *aanverwantschapsbetrekkingen*, die, door de uithuwelijking der vrouwen, met andere mannengroepen ontstaan”.

Zie voor de volledige titels van de aangehaalde werken in de bijgevoegde literatuurlijst.

algemeen de vrouwelijke lijn bij de Bataks weinig of geen beteekenis heeft. Waar de feiten anders spraken, werd dit o.a. gezien als een moederrechtelijk survival, niet passend in de patrilineale Bataksche maatschappij.

De werkelijkheid is geheel anders.

Overall ter wereld is de bilaterale verwantschap de grond waarop alle familierechtelijke verhoudingen in meest ruimen zin berusten, en kan het zoogenaamde vader- of moederrecht slechts worden gezien als een eenzijdige accentueering van een der beide verwantschapslijnen ¹⁾.

Het is nu onze bedoeling in het onderstaande de rol van de vrouw in deze Bataksche samenleving te doen uitkomen, en dat niet zoo zeer om in de contramine te zijn, doch omdat wij overtuigd zijn, dat de opbouw der Bataksche maatschappij enkel kan worden begrepen wanneer ook de afstamming van moederszijde in onze beschouwing wordt betrokken. Het *bilaterale* karakter van de Bataksche maatschappij willen wij accentueeren.

---

1) Fischer, H. Th. Het gezin als functionele eenheid bij enkele Nederlands-Indische volken. Mensch en Maatschappij.

Vgl. ook Fischer, H. Th. Inleiding tot de Volkenkunde van Nederlands-Indië, blz. 94, 96—97 en 99.

HOOFDSTUK I.

DE PLAATS VAN DE VROUW IN DE GENEALOGISCHE BOUW.

1. *In de Mythologie*¹⁾.

*Timoès gabe omboen, omboen djoemadi oedan,
moela ni tano dohot djolma sian Si Boroe*
Deak Paroedjar.
De damp wordt tot een wolk, wolken worden
regen,
aarde en mensch worden geschapen door
Si Boroe Deak Paroedjar.

Evenals andere Indonesische volken bezitten ook de Bataks hun mythologie over het ontstaan en de afstamming van den mensch. Hierbij zijn de echte oud-Bataksche elementen moeilijk van latere toevoegsels van vreemde herkomst te onderscheiden.

Reeds betrekkelijk vroeg hebben de Bataks tamelijk sterk vreemde invloeden ondergaan, en deze drukken tot op heden nog een duidelijk stempel op de Bataksche cultuur. In het bijzonder is dit het geval met betrekking tot hun begrip van de *banoea gindjang* (de bovenwereld), die in de mythologie tot uiting komt.

Daar de Bataks, ondanks het feit dat ze een letterschrift hebben, geschreven overleveringen niet kennen, komt in de verhalen, die van vader op zoon, van zoon op kleinzoon overgaan, het persoonlijk karakter van den verhaler tot uiting en is het opnemen van allerlei vreemde elementen gemakkelijk. Door

---

1) Onderstaande gegevens worden goeddeels ontleend aan Hoetagoeng, W. M. Poestaha taringot toe Tarombo ni Bangso Batak; Ypes, W. K. H. Bijdrage tot de kennis van de stamverwantschap, de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht der Toba- en Dairibataks en Vergouwen, J. C. Het Rechtsleven der Toba-Bataks.

de eeuwen, die er over heen gegaan zijn, is het veelal onmogelijk nieuwere van oudere elementen te onderscheiden.

Eerst in 1926 komt het tot een eigen Bataksche opteekening. Toen verscheen van de hand van W. M. Hoetagaloeng de „*Poestaha taringot toe Tarombo ni Bangso Batak*“ („Overzicht van de Stamboom van het Bataksche Volk“), waarin werd vastgelegd wat tot dan toe slechts mondeling werd overgeleverd.

Hier vinden wij verhaald van het ontstaan en de afstamming van de Bataks en van hun verspreiding van uit Si Andjoer Moelamoela (Si Andjoer Moeladjadi, Si Andjoer Moelatempa) over geheel Tapian na oeli¹⁾, naar het noorden tot diep in Atjeh en naar het oosten tot ver in het zuidelijk gedeelte van Sumatra's Oostkust.

Van de vreemde invloeden, is de Hindoesche de meest kenmerkende. Deze Hindoes drongen eerst vanuit de kusten van Atjeh het gebied van de Bataks binnen en kwamen, denkkelijk tusschen de 5e en 8e eeuw, in contact met de Karo. Daarna voeren zij van de kusten van Oost-Sumatra uit, de Aek Baroemoen op, tot in Padang Bolak (Padang Lawas). Dit heeft hoogst waarschijnlijk in de 12e eeuw plaats gevonden. Winkler schrijft in zijn bekend werk²⁾:

„Das der malayischen Rasse angehörende, in den südlichen Gebieten von Nord-Sumatra wohnhafte Batakvolk hat bis vor wenigen Jahrzehnten in grosser Abgeschlossenheit dahingelebt. Etwa vom 8—16 Jahrhundert haben die Batak unter einem starken indischen Einfluss gestanden, d.h. bis zum Sieg des Mohammedanismus über die Indischen Staaten und Religionsbildungen. Die Geschichte des indischen Einflusses auf Sumatra liegt allerdings noch sehr im Dunkelen, aber verschiedene Inschriften beweisen, dass noch in den Jahren 1342—56 ein König Adityavarman über den mittleren Teil von Sumatra herrschte und dass er ein eifriger Anhänger des Mahayana (der sogenannte nördliche Sekte der Buddhisten) war. Darnach aber haben die Batak die von dieser Seite kommende Bereiche-

1) Tapian na oeli = de schoone badplaats.

2) Winkler, Joh. Die Toba-Batak auf Sumatra, blz. 1.

rung ihrer Gedankenwelt selbständig verarbeitet und mit ihrer ursprünglichen Weltanschauung organisch verbunden". Ook bij Schnitger vinden wij hierop gewezen ¹⁾.

Naast die der Hindoes, is ook de invloed van de z.g. *halak djaoe* niet te onderschatten. Met deze term, die letterlijk „verre of vreemde menschen" beteekent, worden aangeduid diegenen die vanuit het westen een inval deden.

Over hen vinden wij in Hoetagaloeng's geschrift verhaald in de legende van datoe Parngongo van de marga Tamba ²⁾. Deze vreemden zouden tot in Tamba, het centrum van het Batakland, zijn doorgedrongen en daar tot staan zijn gebracht.

Met de inval van de Padri's, in ongeveer 1830, wordt aan een deel der Bataks de Islam te vuur en te zwaard opgelegd, en ook deze heeft haar invloed doen gelden.

En daarna volgt de steeds meer groeiende invloed van de Westersche cultuur, die hier eerst met de zending en later met het bestuur zijn intrede doet.

In de Toba-Bataksche mythologie komt de groote beteekenis van de moederlijke lijn voor de genealogische bouw tot uiting, wanneer wij de figuur van Si Boroe Deak Paroedjar beschouwen. Deze wijze, energieke en rechtschapen vrouw is de dochter van Batara Goeroe (Batara Goeroedoli ³⁾), die als Schepper en Handhaver van het Recht met Soripada (Debata Sori, de godheid, van wie men kinderzegen verwacht) en Mangala Boelan of Bala Boelan (het beginsel van het kwaad) de zoo sterk Hindoe-beïnvloede Bataksche Goden-trits ⁴⁾ — de *Debata na toloe, na toloe soehoe, na toloe haradjaon* — vormt.

Zij ontvangt nu van Debata Moela Djadi Na Bolon (de wortel van al het Zijnde, de hoogste oorzaak des Heelals) eenige

1) Schnitger, F. M. *Forgotten Kingdoms in Sumatra*.

2) Hoetagaloeng, W. M. *Poestaha*, blz. 125—136.

3) Si Boroe Deak Paroedjar is de jongste van de 7 dochters van Batara Goeroe; haar andere 6 zusters zijn: 1. Boroe Saniagnaga, 2. Si Tapi Gaga, 3. Si Boroe Malim, 4. Si Boroe Sorbadjati, 5. Leangnagoerasta, 6. Naradjaingotpaoeng (*Poestaha* blz. 14).

4) Vgl. Joustra, M. *Batakspiegel*, blz. 166. Vgl. ook de Lorm, J. A. en Tichelman, G. L. *Verdwijnend Cultuurbezit*.

grond, om daaruit op de onmetelijke oerzee de aarde te schepen. Zij wordt bij deze moeilijke taak zoodanig door Radja Padoha (Naga Padoha), de zevenhoornige draak, gehinderd, dat het werk dreigt niet volvoerd te zullen worden.

Maar het geduld der Goden-dochter¹⁾ is onuitputtelijk, en telkens begon zij met de haar eigen energie weer van voren af aan. Door een list wist zij Radja Padoha te overmeesteren, ketende hem vast en bedolf hem onder de aarde. De volksmond

---

1) In de Bataksche mythologie kennen wij ook andere godinnen-figuren die wij als meer of minder duidelijke varianten van deze goddelijke Si B. D. Paroedjar hebben te beschouwen.

Zoo is in bepaalde streken van Tapian na oeli sprake van Si Deang Paroedjar of Nang Gorga (Gonggar) di Portibi. Zij heet de dochter te zijn van de niet geheel duidelijke godheid Debata Asi Asi (Debata Hasi Hasi), de godheid van het Erbarmen, die geen offers verlangt. Deze heet ook wel identiek te zijn met D. M. Dj. Na Bolon. (J. Tideman in zijn Hindoe-Invloed in Noordelijk Batakland, schrijft op blz. 15, dat Debata Asi Asi dezelfde is als Radja Ihatmanisia (over Radja Ihatmanisia zie hieronder blz. 7), terwijl in de Poestaha Debata Asi Asi de boodschapper is van Batara Goeroe naar de menschen en omgekeerd; de tekst van de Poestaha luidt: „Debata Asi Asi, i ma soeroesoeroeon ni Batara Goeroe manopot djolma manisia”, (blz.12). Si Deang Paroedjar werd uit de hemel gebannen, omdat zij weigerde te huwen. Zij kwam terecht op de rots Batoe Nanggar Djati, die uit de onmetelijke oerzee uitstak. Na de aarde geschapen te hebben, trok zij zich terug in de maan, waar zij sindsdien zit te weven. (Voorhoeve, P. Overzicht van de volksverhalen der Bataks, blz. 64 en 66).

Bij de Karo vinden wij deze Si Deang Paroedjar als Si Dajang of Si Beroe Dajang terug. Zij is daar echter niet langer degene die de aarde formeerde, maar heet de godin van den landbouw te zijn. Si Beroe Dajang wordt hier voorgesteld als een meisje, dat in de maan zit te spinnen en te weven. (Neumann, J. H. De tendi in verband met Si Dajang, blz. 101 e.v., ook Joustra, M. Batakspiegel, blz. 161.)

Ook in de Mandailingsche mythologie vinden wij Si Dajang als Si Dajang marnjala-njala di langit (de vlammeende maagd des hemels) in de zesde hemel; zij voert de heerschappij over het licht. Maar ook in de vierde hemel woont een Si Dajang, Si Dajang Bintang Brajon. Deze slaat het plantenrijk, voornamelijk de kruiden die de mensch tot geneesmiddel of vergif kunnen strekken, gade. Eenige gedachte aan een scheppende rol van deze figuren ontbreekt, zooals trouwens waarschijnlijk door de krachtige Islam-Invloed in Mandailing de scheppingsmythen nagenoeg geheel verdwenen zijn. (Willer, T. J. Verzameling Bataksche wetten. . . ., blz. 292).

verhaalt, dat Radja Padoha sindsdien nog slechts aardbevingen kan teweegbrengen ¹⁾. Bevrijd van Radja Padoha formeerde zij toen de aarde zooals D. M. Dj. Na Bolon het van haar gewenscht had. Si B. D. Paroedjar trouwde toen met Radja Odapodap, die door D. M. Dj. Na Bolon naar de aarde werd gezonden. Na hun huwelijk vestigden zij zich te Si Andjoer Moelamoela, gelegen op de helling van de Poesoek Boehit (Navelberg). En deze plaats staat nu nog bekend als de plaats van herkomst van het geheele Batak-volk.

Te Si Andjoer Moelamoela werd Si B. D. Paroedjar een tweeling geboren, een zoon genaamd Radja Ihatmanisia, van wien verder niets verteld werd, en een dochter Boroë Itammanisia geheeten. Van deze laatste wordt slechts weinig verhaald. Men vertelt alleen, dat toen zij de huwbare leeftijd bereikte zij uitgehuwelijkt werd ²⁾ en dat uit dit huwelijk Si Radja Batak geboren werd, de stamvader der Bataks en eigenlijk van het geheele menschelijke geslacht.

De afstamming der Bataks wordt dan elders weergegeven.

Si Radja Batak zou twee zonen gehad hebben, Goeroë Tatea Boelan (Si Mangarata) en Radja Isoembaon. Deze beiden zouden de stamvaders worden van de twee groote marga's of marga-complexen, waarin het Batak-volk verdeeld is: de marga Lontoeng en de marga Soemba.

Si Radja Batak kon zijn beide zonen slechts aardsche goederen schenken en wist dat zij daaraan niet genoeg zouden hebben.

Toen Goeroë Tatea Boelan en Radja Isoembaon groot geworden waren, vroegen zij hun vader om in het bezit te komen van „wat nooit gezien en wat nooit gehoord is” ³⁾. Si Radja Batak bracht aan D. M. Dj. Na Bolon een offer en vroeg hem

1) In de Poestaha staat: „Radja Padoha, manang partandoek pitoe, i ma na maringanan di toroe ni tano on, na parohon lalo”, blz. 12.

2) Verhaald wordt ook, dat Radja Ihatmanisia met zijn zuster Boroë Itammanisia trouwde. J. Tideman, Hindoe-invloed in Noordelijk Batakland, blz. 17.

3) In de Poestaha, blz. 28: „Lehon ma di hami na so doeng hoeida djala na so doeng hoeboto hami”.

diens bijzondere zegen voor zijn kinderen. Deze, die de schepselen al datgene kan geven wat zij verlangen, zond toen twee *Poestaha's*. Een van deze geschriften, de *Soerat Agong*, waarin gehandeld wordt over de wichelkunst, de kunst om dapper te zijn en de kunst om iemand op een dwaalspoor te brengen, dacht hij toe aan Goeroe Tatea Boelan. Het is daarom niet te verwonderen, dat nu nog de gedachte leeft, dat de meest bekende *datoe's* tot de nakomelingen van Goeroe Tatea Boelan behooren.

Het andere, de *Soerat Tombaga Holing*, kreeg Radja Isoembaon. Het handelde over de regeermacht, de rechtspraak, het familierecht, het handelswezen en de beeldhouwkunst. En zoodoende leeft tot heden de gedachte, dat de beste adatkenners gerekend worden tot de nakomelingen van Radja Isoembaon¹⁾.

Wij zien dus, hoe de Bataksche marga's in hun afstamming, hetzij over Goeroe Tatea Boelan, hetzij over Radja Isoembaon, tenslotte allen op Si Radja Batak teruggaan, de mythische stamvader, van wie vooral zijn goddelijke grootmoeder van moederszijde een rol speelt.

---

1) In de *Poestaha*, blz. 28: „Ia doeng songon i, ditongos Moela Djadi Na Bolon ma doea baloen baloenan soerat Batak. Di baloenan pardjolo, soerat agong, i ma bagian ni Goeroe Tatea Boelan, djala tarsoerat disi: hadatoeon, habegoen, parmonsahon dohot pangaliloeon.

Di baloenan padoeahon, soerat tombaga holing, i ma bagian ni Radja Isoembaon, tarsoerat disi: haradjaon, paroehoemon, paroemaon, partigati-gaon dohot paningaon”.

Tegenwoordig gebruikt de Batak „*soerat agong*” en „*soerat tombaga holing*” ook in een heel ander verband:

*Soerat agong do soerat ni si pardjoedji,
soerat tombaga holing soerat ni si paroema asa ni si panghangkoengi.*
De schuldbrieven van dobbelaars zijn met houtskool geschreven,
de schriftelijke overeenkomst met grondeigenaren of borgen daaren-
tegen is in koper gegrift.

(Vgl. Patik dohot Uhum ni halak Batak, vertaling van J. C. Vergouwen in Adatrechtbundel XXXV).

2. *In de marga-stamboomen en de tradities omtrent de verspreiding der marga's.*

De rol, die de vrouw ook in de marga-stamboomen speelt, willen wij aan de hand van de twee belangrijke Bataksche marga-complexen aantonen. Wij willen achtereenvolgens het reeds in de vorige paragraaf genoemde Lontoeng-complex en daarna het Soemba-complex beschouwen, daarbij alleen datgene naar voren halende, wat voor ons hier van belang moet worden geacht¹⁾.

Marga Lontoeng.

Alhoewel de naam Lontoeng niet direct ontleend is aan Goeroe Tatea Boelan, wordt hij toch aangemerkt als de stamvader van deze groote groep van marga's. Van Goeroe Tatea Boelan wordt gezegd, dat hij negen kinderen had: vijf zonen en vier dochters²⁾.

Van de oudste zoon, Radja Biakbiak genaamd, die waarschijnlijk niet in het land van afstamming is gebleven, en denkelijk naar Atjeh is getrokken, worden geen nakomelingen vermeld. Men verhaalt slechts van hem, dat hij geboren werd zonder armen en beenen. Debata Moela Djadi Na Bolon schonk hem armen en beenen en zoo een menschelijke gestalte. Door anderen wordt verhaald, dat hij vleugels gehad zou hebben; zijn gelaat was dat van een varken. Sinds deze gedaanteverwisseling heette hij Si Radja Oeti, en na hem aldus vervormd te hebben, liet D. M. Dj. Na Bolon Si Radja Oeti van de top van de Poesoek Boehit naar Oedjoeng Atjé (dit zou Atjeh zijn) vliegen. Sedert is de band tusschen hem en zijn nakomelingen met de overige Bataks verbroken.

1) Voor een meer uitgebreide studie over de stamboomen en de verspreiding van de marga's verwijzen wij naar Hoetagoeng, W. M. Poestaha....; Ypes, W. K. H. Bijdrage.... en Vergouwen, J. C. Het Rechtsleven der Toba-Bataks, waaraan wij onderstaande gegevens goeddeels ontleenen.

2) Volgens Hoetagoeng zijn deze vier dochters: 1. Si Boroe Paromas (Si Boroe Antingantingsaboengan); 2. Si Boroe Pareme; 3. Si Boroe Biding Laoet en 4. Nan Tindjo (Poestaha, blz. 29).

De jongste drie zonen: Limbong Moelana, Sagala Radja en Malaoe Radja zijn de stamvaders geworden van de marga's Limbong, Sagala en Malaoe.

Malaoe, die in de Bataklanden geen eigen afgerond kerngebied heeft gevormd, is over de grens naar de Oostkust van Sumatra getrokken en is onder de naam Damanik heerschend in het zelfbesturend landschap Si Antar.

Het zwerfgebied van Limbong en Sagala is meer beperkt gebleven tot de directe omgeving van Si Andjoer Moelamoela. Limbong bezet de streek ten zuiden, Sagala het gebied ten noorden van het zadel dat de Poesoek Boehit met de hoogvlakte verbindt, welke streken ook Limbong en Sagala genoemd worden.

Ofschoon er in de loop der tijden uitzwermingen van Limbong, Sagala en Malaoe hebben plaats gevonden naar Parboeloean, Pakpak en Karo, blijven deze drie in omvang en beteekenis toch verre achter bij de marga's, die uit Sariboe Radja (Ompoe Toean Radja Doli), de tweede zoon van Goeroe Tatea Boelan, zijn voortgekomen. Hij is de stamvader geworden van twee groote marga's binnen de marga Lontoeng, nl. de marga Lontoeng in engeren zin en de marga Borbor.

Sariboe Radja pleegde bloedschande (*soembang*) met zijn zusters Boroë Pareme en Nai Margiring Laoet. In het Bataksch:

gabe soemoean boeloe ma Sariboe Radja dilapang-lapang ni babi, oempoengka na so oehoem dohot Boroë Pareme, marmoelahon na so djadi dohot Nai Margiring Laoet.

Sariboe Radja plant bamboe op het terrein, dat voor de varkens is bestemd, hij verricht ongeoorloofde handelingen met Boroë Pareme en Nai Margiring Laoet.

Wegens dit feit was hij genoodzaakt uit Si Andjoer Moelamoela te vluchten. Vertoornde bloedverwanten overmeesterden toen Boroë Pareme en voerden haar naar het woud, waar zij haar den wilden dieren ten prooi achterlieten. Hier vond Sariboe Radja haar terug. Reeds na een maand (*boelan*) baarde Boroë Pareme een zoon. Deze zoon werd eerst genoemd Si Radja Altong, omdat een beer gedurende de zwangerschap van Boroë Pareme haar geregeld *altong* (honing) bracht. Eerst later

kreeg hij de naam Si Radja Lontoeng. Aan deze korte zwangerschapsduur dankt het betrokken gebied zijn naam Saboelan.

Algemeen verluidd, dat Si Radja Lontoeng, hoewel aanvankelijk onwetend, bloedschande pleegde met zijn moeder¹⁾. Hij verwekte bij Boroe Pareme twee dochters en zeven zonen. Deze laatsten: Si Toemorang, Si Naga, Pandiingin, Nainggolan, Si Matoepang, Aritonang en Si Regar zijn de stamvaders van zeven groote marga's geworden.

Si Radja Lontoeng's nageslacht, dat door een groote bandjir uit Saboelan werd verdreven, vestigde zich daarop in Oerat op Samosir. Oerat is zodoende de *parserahan* (uitzweringsplaats) geworden van de marga Lontoeng in engere zin. Van deze plaats uit verspreidden de tot deze marga behorende groepen zich over nagenoeg geheel Tapani na oeli.

---

1) Dit incest-motief kennen wij ook elders van uit de Indonesische wereld.

Zoo verhaalt de Minahassische scheppings-mythe van Toar, die na een lange omreis zijn moeder, de aardegodin Lumimoeot niettegenstaande een afgesproken herkenningsteeken, niet herkende en bij haar de eerste menschen verwekte. (Fischer, H. Th. Het heilig huwelijk van hemel en aarde, blz. 42).

Ook op Nias vinden wij een parallel. Een Bataksche radja verstootte zijn dochter wegens overspel. Hij zou haar in zee hebben laten afdrijven. De zwangere vrouw dreef op het eiland Nias aan en baarde daar een zoon. Toen deze volwassen was, gaf zijn moeder hem een ring en droeg hem op het eiland rond te gaan en die vrouw tot echtgenoot te nemen aan wier vinger de ring paste. Zij paste echter geen enkele vrouw, behalve zijn eigen moeder. Zoo huwde hij haar en werd de stamvader van de Niassers. Merkwaardig voor dit verhaal is, dat daarmee ook op de verwantschap van de Niassers en de Bataks wordt gedoeld. (Rappard, Th. C. Het eiland Nias en zijn bewoners).

Dit wordt ook op andere meer wetenschappelijke gronden vermoed. Zoo wijst men dan op verschillende der Niassische mado's (= marga's), die namen dragen, die verwant zijn met Bataksche marga-namen. Zoo zijn dan de mado's Harefa, Djiboea en Gea een en dezelfde als de Bataksche marga's Harahap, Hasiboean (Toga Soboe) en Si Regar. De onderzoekingen omtrent de afkomst van de Niassers zijn echter nog in een zoodanig stadium, dat hieromtrent nog niets met zekerheid vastgesteld kan worden.

Volgens Hoetagaloeng is de stamvader van de Niassers Langkasomali-dang, een zoon van Radja Isoembaon.

Schnitger daarentegen denkt de Niassers af te stammen van Zuidoost-Azie. Het stamland der Niassers. De Natuur. 59 (1939), blz. 73.

Van uit Oerat trokken deelen van de marga's Si Toemorang, Si Naga, Pandiingin en Nainggolan naar noord-Samosir, waar zij echter geen vaste voet hebben kunnen krijgen.

Buiten Samosir komen uitzwermingen voor van Si Toemorang rondom Parboeloean en in Boven-Baroes; Pandiingin trok naar zuid-Habinsaran en oost-Pahae, Nainggolan bezette het naar hem genoemde gebied Nainggolan in oost-Pahae, terwijl een tak van Si Naga de grens overtrok naar Sumatra's Oostkust en heerschend is geworden in het zelfbesturend landschap Tanah Djawa (Simaloengoen).

Van de jongste drie zonen: Si Matoepang, Aritonang en Si Regar, zijn op Samosir geen nakomelingen gebleven. Alle drie zijn ze naar de vaste wal gegaan, alwaar Si Matoepang en Aritonang de naar hen genoemde gebieden gelegen beoosten Moeara bezetten, trokken verder de hoogvlakte op en kregen vaste voet in de streken Hoeta Gindjang en Paranginan. Si Regar ging via Si Gaol naar Moeara, een deel trok verder naar Hoembang, waar het dorp Loboë ¹⁾ Si Regar aan deze trek herinnert, zwermde vervolgens naar het verdwenen dorp Si Batangkajoe uit en van hier naar Si Pirok. Hier bezet Si Regar een omvangrijk gebied, gevormd door de door drie broers gestichte rijkjes Si Pirok, Paraoe Sorat en Baringin. Van uit Si Pirok scheidten zich enkele deelen af naar Padang Bolak, noord-Angkola en zuid-Si Bolga. Door al deze uitzwermingen van Si Regar vormt het gebied van deze marga een nauwelijks onderbroken gordel in het midden van Tapani na oeli.

Dat Sariboe Radja bloedschande pleegde met zijn zuster Nai Margiring Laoet ontdekten de bloedverwanten eerst, toen zij zwanger bleek te zijn. Tot straf voerden ze haar naar de zwavelbronnen op de helling van de Poesoek Boehit, haar aldaar achterlatende overgeleverd aan de *homangs* (wouddwergen). De *homangs* namen haar echter onder bescherming en onder hun goede zorgen werd haar een zoon geboren, Si Radja Bor-

---

1) Loboë = „verlaten dorp“.

bor geheeten, die de stamvader is van de marga Borbor¹⁾. Deze marga heeft zich in de omgeving van de Laoet Toba (Tobameer) geen eigen stamgebied weten te verwerven.

De vier groote marga's, waarin zich in de loop der tijden de marga Borbor heeft gesplitst (Si Pahoetar, Pasariboe, Harahap en Loebis), hebben blijkbaar als vast steunpunt het gebied Haoenatas gehad, van waaruit eerst recht de uitzwerming van de marga Borbor begon. Op eenige gebieden in midden-Habin-saran werd beslag gelegd; Harahap bezette midden-Angkola en trok door naar midden-Padang Bolak, terwijl Loebis heerschend werd in Mandailing Menek (Klein Mandailing).

Marga Soemba.

De tweede zoon van Si Radja Batak, Radja Isoembaon, zou slechts een zoon gehad hebben, Toean Sori Mangaradja²⁾. Deze zou met drie vrouwen gehuwd zijn geweest, die de stammoeders zijn geworden van de drie belangrijke onderdeelen van de marga Soemba.

Een van deze vrouwen was Nan Sanggoel Haoemasan (Si Boroë Paromas), een dochter van Goeroë Tatea Boelan.

1) Hierover loopen de meeningen uiteen. Sariboe Radja zou alleen met Boroë Pareme bloedschande gepleegd hebben. Toen hij nl. Boroë Pareme veilig en goed bezorgd wist, verliet hij haar en trok het bosch verder in. In het bosch trof hij bij een verblijfplaats van homangs een vrouw (volgens Hoetagoeng was deze vrouw Nai Margiring Laoet) aan en verwekte bij haar een zoon, dien hij de naam Si Radja Borbor gaf.

Men meent dan, dat Nai Margiring Laoet een en dezelfde persoon zou zijn als Si Boroë Biding Laoet, de tweede vrouw van Toean Sori Mangaradja. Deze zou als eerste vrouw Nan Sanggoel Haoemasan hebben, die dan de tweede dochter van Goeroë Tatea Boelan heet te zijn. De vierde en jongste dochter is een zekere Nan Tindjo, die een hermaphrodiet was. Deze zou zich tegen een huwelijk verzet en zich op weg naar haar bruidgom in de Laoet Toba verdronken hebben, waarop zij een *sombaon* (een geest van de hoogste rang) wordt op het oostelijk van Samosir gelegen eilandje Poelo Malaoe. (Vgl. noot 2 op blz. 9).

2) Volgens Hoetagoeng zou Radja Isoembaon drie zonen gehad hebben: 1. Toean Sori Mangaradja; 2. Radja Asiasi (Toenggalmidjoedji) en 3. Sangkarsomalidang (Langkasomalidang). Poestaha, blz. 29. (Zie ook noot 1 op blz. 11).

Zij is het meest bekend onder de naam Nai Ambaton en is de stammoeder van de marga van die naam. Uit Nai Ambaton sproot voort Ompoe Radja Na Bolon, die bij zijn eerste vrouw drie zonen verwekte: Tamba Toea, Saragi Toea en Moente Toea, en bij zijn tweede vrouw een zoon kreeg, Simbolon Toea geheeten.

Door het feit, dat Simbolon Toea de eerstgeborene was van allen en door hun vader bevoorrecht werd, ontstond twist tusschen hem en zijn drie broers over het recht van opvolging van hun vader. Het gevolg was, dat de eerste vrouw van Ompoe Radja Na Bolon met haar drie zonen naar Tamba wegtrok, dat door Tamba Toea in bezit werd genomen en van waaruit Saragi Toea noord-Samosir binnendrong, terwijl Moente Toea zich te Tongging, aan de noordelijke oever van de Laoet Toba gelegen, vestigde.

Beiden trokken verder de grens over naar Sumatra's Oostkust, waar o.a. in het zelfbestuur Raja (Simaloengoen) Saragi Toea de heerschende marga is. Tamba Toea zwermde van Tamba uit o.a. over een groot gedeelte van Si Marmata en Ambarita. Simbolon Toea, die op de plaats van geboorte Pangoeroeran (deze zou gesticht zijn door Radja Isoembaon) was gebleven, drong later van hieruit tot in het Dairigebied van Boven-Baroes binnen.

De tweede vrouw van Toean Sori Mangaradja was Si Boroe Biding Laoet, eveneens een dochter van Goeroe Tatea Boelan. Zij heeft de bijnaam Nai Rasaon, aan wie de marga Nai Rasaon haar naam direct heeft ontleend. Uit Nai Rasaon werd Radja Mangararak geboren, die uit Samosir naar de vaste wal ging en zich te Si Bisa vestigde. Hier trouwde hij met een *boroe* Pasariboe. Zijn nageslacht splitste zich later in de vier groote marga's: Manoeroeng, Si Toroës, Poerba en Tandjoeng..

Manoeroeng en Si Toroës bezetten geheel Oeloean, terwijl Poerba naar Timoer Batak in Sumatra's Oostkust en Tandjoeng naar Karo trok.

Van uit Oeloean bezette Si Pane, een zoon van Si Toroës de vlakte ten noorden van de Aek Asahan, alwaar hij in de loop der tijden een eigen zelfstandige marga heeft gevormd, drong

verder noord-Habinsaran en ging van hieruit zuidwaarts Angkola binnen.

Als derde vrouw koos zich Toean Sori Mangaradja een *boroe* Pasariboe, geheeten Boroë Sanggoel Haoemasan, ook wel Nai Soeanon genoemd. Zij is de stammoeder van de marga Nai Soeanon. Onder dezen naam of onder den naam Nai Toekkaon geniet zij de meeste bekendheid. Zij baarde een zoon, Toean Sorba di Banoea, die met zijn moeder in Loboë Parserahan (Balige) woonde. Hier huwde hij een *boroe* Pasariboe en hernieuwde zoo de huwelijksbanden door zijn vader gelegd (*manoendoeti*). Later trouwde hij met een *boroe* Si Basopaet, die de dochter was van een *sombaon* op de Dolok Tolong, een berg nabij Balige.

Boroë Pasariboe schonk het leven aan vijf zonen: Si Bagot ni Pohan, Si Paettoea, Si Lahisaboengan, Si Radja Oloan en Radja Hoeta Lima, welke laatste jong en kinderloos stierf, terwijl *boroe* Si Basopaet het leven schonk aan drie zonen: Si Radja Soemba (Toga Soemba) — uit wie spoedig de twee marga's Si Hombing en Si Mamora ontstonden — Toga Soboe en Nai-pospos.

Deze zeven kleinkinderen van Nai Soeanon worden de stamvaders en naamgevers van een achttal marga's. Deze tesamen vormen dan het marga-complex Nai Soeanon, doch zijn toch weer door hun afstamming van de twee vrouwen van Toean Sorba di Banoea in twee groepen te onderscheiden.

Dit marga-complex bezet eerst het geheele centrale gedeelte van Toba en daarna geheel zuid-Padang Bolak, Mandailing Godang (Groot Mandailing) en Batang Natar.

3. Waren de Bataks vroeger matrilineaal georganiseerd?

Na het bovenstaande zal het hem, die de ethnologische problematiek aangaande de verwantschapsstelsels kent, niet verwonderen dat men hier meende te kunnen bewijzen, wat deductief reeds was aanvaard, nl. de prioriteit van het matrilineale verwantschapsstelsel.

Het feit, dat de drie groote en belangrijke onderdeelen van

de marga Soemba, de marga's: Nai Ambaton, Nai Rasaon en Nai Soeanon, hun namen ontleenen aan een stammoeder, spreekt, wanneer men nu eenmaal van deze prioriteit overtuigd is, boekdeelen. Ook de figuur der scheppingsgodin Si Boroe Deak Paroedjar, wijst dan in dezelfde richting. Maar ook dan alleen!

Twijfelt men, zooals de tegenwoordige ethnologie, aan de eertijds als vanzelfsprekend geldende opeenvolging van matrilinealiteit — patrilinealiteit, dan komt hetgeen als bewijs werd aangevoerd in een ander licht te staan. Hetzelfde geldt voor wat wij zoo straks in verband met het cross-cousin- en *soemondo-huwelijk*, de positie van de *toelang* enz. nog zullen aanvoeren.

Keeren wij tot de marga's Nai Ambaton, Nai Rasaon en Nai Soeanon terug. Uit het hierboven genoemde feit een voormalige matrilineale maatschappij te willen concludeeren is zeker ten eenenmale onjuist. Deze marga's zijn immers niet dan onderdeelen van een grootere eenheid, de marga Soemba, wier naam ontleend is aan den gemeenschappelijken stamvader Radja Isoembaon.

Van een voormalige matrilinealiteit zouden de drie marga's N.A., N.R. en N.S. alléén kunnen getuigen, wanneer zij oorspronkelijker waren dan de marga Soemba. Deze zou dan een later gevormde marga-unie geweest moeten zijn, iets dat geheel in strijd is met alles wat wij aangaande de Bataksche genealogie weten.

Is men niet bevangen door het bovenbedoeld evolutionistische schema, dan ligt de verklaring voor de hand.

Daar, waar de vader polygaam gehuwd is, is het een gewoon verschijnsel dat de kinderen zich om hun moeders groepeeren. De reden hiervan is, dat er vaak tweespalt tusschen de vrouwen of naijver ontstaat tusschen de kinderen, omdat de eene groep geboren is uit de eerste vrouw (*toean laen* of *toean lajan bolon*) en de andere uit de tweede of volgende vrouw (*imbang*), die lager in positie is dan de *toean laen*¹⁾.

1) Zie Meerwaldt, J. H. Wijzen de tegenwoordige Zeden en Gewoonten..

Waar meer dan één vrouw den zelfden man moet deelen en dezelfde zeggenschap over de huishouding wil hebben, is de rust in het huisgezin verre te zoeken. Dat in ieder geval de Batak dit ten volle beseft, blijkt duidelijk uit zijn *oempama* (gezegde, spreekwijze):

patè gora tano, gora imbang ndang patè.

aan de strijd over een stuk land komt wel eens een einde,
 echter de strijd wegens een *imbang* eindigt nimmer.

Nog positiever spreekt dit uit het volgende:

nidoeda rimbang, nilaokhon galagala,

ndada tihas marimbang marsioela di ibana.

de *rimbang* (een vrucht-soort) wordt gestampt en met *galagala* (ook een vruchtsoort) vermengd, (rijmzin)
 het is het beste, dat de *imbang* ieder voor haar eigen kost
 zorgen.

Dit laatste komt hierop neer, dat de kinderen van de verschillende vrouwen met hunne moeders ieder een eigen gezin vormen, het z.g. *marbolat talaga* of *martalaga olat olat*:

marhoedon pandjaean, martalaga olatolat.

een kookpot als *pandjaean* (uitzet van den zoon), de *talaga* (ruimte in het midden van het huis) vormt de scheiding der gezinnen ¹⁾.

Ook daar waar de marga's niet naar de vrouwen genoemd worden zien wij hetzelfde verschijnsel; ook daar groepeeren de Bataksche marga's zich om de vrouwen. Sariboe Radja heeft nakomelingen bij Boroe Pareme en Nai Margiring Laoet en de uit haar zoons voortgesproten marga's zijn op deze wijze naar de moeder onderscheiden. Wilken, wiens beschouwing over een voormalig Bataksch matriarchaat wij hier willen bezien, wijst op het Dairische woord *sennina*, dat hij met „moedergenoeten” of „zij, die tot een marga behooren” vertaalt. Om hem volledig recht te doen, willen wij hem hier gaarne citeeren: „Van algemeene bekendheid is het, dat het nu bij de Bataks

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 279.

geldende verwantschapstelsel het patriarchale of agnatische is, hier nog gepaard met de exogamie. Niemand mag in de stam of marga huwen; de kinderen volgen de stam van den vader: de marga is dus eene vereeniging van personen, die hunne afkomst uitsluitend in de mannelijke lijn van denzelfden stamvader afleiden. Voorheen was dit echter anders, is er een tijd geweest, dat niet de man, doch de vrouw de stamhoorigheid bepaalt, dat eenige gemeenschappelijke stammoeder het middel-, het uitgangspunt der familie vormde. Dat onder het matriarchaat personen, die met elkander verwant zijn, „moedergenooten” of „afstammelingen van dezelfde stammoeder” heeten, is even natuurlijk als het eene anomalie zou zijn, wanneer onder het patriarchaat agnaten elkander zoo betitelen. Toch wordt dit bij de Bataks gedaan. In het Dairisch dialect noemen zij, die tot dezelfde marga, denzelfden stam, behooren, elkander *sennina*, letterlijk „moedergenooten”, in het Tobasch dialect *dongan-sabutuha*, dat is „metgezellen van één buik” of „buikgenooten”, terwijl de onderdeelen, waarin de marga's gesplitst zijn, de ondermarga's dus, ter aanduiding van hun gemeenschappelijken oorsprong, gezegd worden *dongan sada-ina*, dat is „van één moeder”, te zijn. De verklaring van deze anomalie ligt voor de hand. Oude namen duiden vaak nieuwe begrippen aan; eene zaak kan veranderen, terwijl men blijft voortgaan, ze met den eenmaal bestaanden term aan te duiden. Met de evengenoemde uitdrukkingen moet het op die wijze gegaan zijn. Zij kunnen zich alleen onder het matriarchaat gevormd hebben, en zijn behouden gebleven, toen de samenstelling der familie zich later wijzigde¹⁾.

Beschouwen we eerst het woord *sennina*. Hier is ons inziens geen sprake van een bewijs van een voormalig matriarchaat, terwijl de termen *dongan sabutuha* of *dongan sada-ina* al evenmin daarvoor kunnen worden gebezigd. Met het Dairische *sennina* verwant is het Bataksche *saina*. Dit woord is een samentrekking van *sada ina* = een zelfde moeder, welke samentrekking de Bataks vele kennen, b.v. *saama*, *samarga*, *sabagas*, *sapanganan* enz. enz.

1) Wilken, G. A. Verspreide Geschriften II, blz. 190—191.

Voor zoover mij bekend beteekenen hier *saina* of *dongan saina* (*dongan sada-ina*) niet „zij, die tot dezelfde marga behooren“. Wil men dit uitdrukken, dan zegt men „*samarga*“ of *dongan samarga*“. Wil de Batak komen tot de hoogste eenheid, die de verschillende marga's omvat, dan bezigt hij de term „*masoek Soemba*“, „*masoek Lontoeng*“. *Saina* wil niets anders zeggen dan „van eenzelfde moeder“ of om met Wilken te spreken „moedergenooten“. Het betreft dus steeds kinderen, die dezelfde vrouw tot moeder hebben. Het begrip *saina* is m.a.w. identiek aan het Minangkabausche *semandai* of *seindoek*. Zou misschien Wilken, die toch al staat op het standpunt, dat moederrecht ouder is dan vaderrecht, en dat waar nu vaderrecht gevonden wordt moederrecht geweest moet zijn, niet beïnvloed zijn geworden door de overeenkomst tusschen die beide woorden en zich daarom niet meer hebben afgevraagd, waarom de Batak zoo'n term, die het vrouwelijke element zoo naar voren heeft doen treden, gebruikt?

Ons lijkt het niet onwaarschijnlijk.

Het bezigen van de term *sennina* of *saina* (*dongan sada-ina*) vindt zooals wij zagen zijn oorzaak in het meervrouwendom, waaruit de groepeerings van de kinderen om hunne moeders het gevolg is. Het is voor den Batak de meest gewone zaak, dat, zoo hij meer dan een vrouw heeft, deze vrouwen met de bij haar verwekte kinderen ieder een eigen gezin gaan vormen, het reeds boven vermelde *martalaga olatolat*. Heeft een Batak meer vrouwen dan zegt men voor de kinderen van dezelfde moeder dat ze zijn *saina*, terwijl die kinderen *saama saina* (van denzelfden vader en dezelfde moeder) van zichzelf zeggen. Betreft het nu al de kinderen van de verschillende vrouwen, dan spreekt de Batak van *saama* (van denzelfden vader).

Daarom behoeft de term *sennina* nog niet als een rest van het moederrecht beschouwd te worden.

Wat betreft de term *dongan-sabutuha* (vrienden van dezelfde buik) het volgende.

Inderdaad gebruikt de Batak deze term in de beteekenis van te behooren tot dezelfde marga. Zij heeft dezelfde beteekenis als *dongan samarga* nl. vrienden van dezelfde marga, marga-

genooten. Hoewel overeenkomende met het Minangkabausche *saboeah paroei* (= van één buik), behoeft zij echter o.i. nog niet te wijzen op een voormalig moederrecht. Dat Wilken dit wel doet is van zijn standpunt uit bezien begrijpelijk. Voor hem staat de prioriteit van het moederrecht vast en de overeenkomst in de Minangkabausche en Bataksche termen overtuigt hem dus van een voormalig matriarchaat bij de Bataks.

Beschouwd vanuit het Bataksch standpunt echter heeft het gebruik van die term een andere oorzaak. Evengoed als de patriarchale Batak zijn vadersafstamming hoog houdt, doet hij dit met zijn moedersafstamming niet minder. Wij zullen hier beneden nog telkens constateeren, dat de Batak ook de afstamming van moederszijde belangrijk acht. Ook hierboven zagen wij dat de marga's zich naar de stammoeder groepeeren en dus als *dongan-sabutuha* een onderdeel van een grootere marga-complex vormen. Vergouwen schrijft:

„Wanneer uit eene vrouw, na tal van generaties, een groot geslacht is voortgekomen, is zij als stammoeder de vaste en geëerde schakel tusschen hare nakomelingen en het nageslacht van de kring, waarin zij geboren werd" 1).

1) Vergouwen. Rechtsleven, blz. 56.

Vgl. ook Vergouwen, blz. 194 en noot 1 op dezelfde blz.: „Als de *soemangot ni ompoe* worden aanbeden, worden zoowel de *ompoe doli*, de mannelijke voorouders, als de *ompoe boroe*, de vrouwelijke voorouders, in de *tonggo-tonggo* aangeropen”.

HOOFDSTUK II.

DE VROUW IN HET MARGA-SYSTEEM.

Terwijl wij in het voorafgaande de opvatting van Wilken, die ook bij anderen telkens weer terugkeert, dat nl. de Bataks eertijds een moederrechtelijke organisatie hebben gekend, als onjuist hebben gekwalificeerd, willen wij het in dit hoofdstuk niettemin voor de rechten der vrouwelijke lijn opnemen. Het merkwaardige is nl. dat de wijze waarop de Bataksche maatschappij ons als eenzijdig mannelijk wordt geschilderd o.i. evenzeer in strijd is met de werkelijkheid als de theorieën omtrent eertijds matrilineale Bataks. Zij, die deze laatsten onderschrijven, nemen blijkbaar een zeer sterke degeneratie aan van de positie der Bataksche vrouwen ten voordeele van een sociale evolutie van die der mannen.

Terwijl de vrouw eerst „de alles beheerschende factor“ was, heet zij thans de „gekochte“, die door haar huwelijk uit haar marga in die van haar man overgaat. Zij heet geen enkele juridische band met haar marga meer te hebben, zij erft niet van haar vader, maar wordt naar de beschrijving blijkbaar in de marga van de man ook meer als een bezitting dan als medelid beschouwd. Het heet dan immers ook, dat zij bij het overlijden van den man, vooral wanneer er geen of nog jonge kinderen zijn, als deel van de boedel aan een der broers van den man wordt toegedeeld. Zoo lezen wij in het vonnis van de Rapat te Batang Taro van 6 October 1898, waarbij een Bataksche vrouw tot betaling van een schuld veroordeeld werd, dat toen ter uitvoering van het vonnis beslag gelegd werd op het door haar bewoonde huis, haar dochters, bij ontstentenis van den vader daartegen opponeerend, van de Landraad de opheffing van dit beslag wisten te verkrijgen, op grond hiervan, dat de vrouw volgens de Bataksche adat *djoedjoeran* gehuwd was, dus zoo-

doende eigendom van haar man zijnde, zelve geen eigendom kan hebben ¹).

De *sinamot* (*paroendjoek, toehor, boli, toehor boli, pangoli, pamoroe, sere*, de Bataks bezigen ook de Maleische termen *djoedjoer(an)* en *djinamoe* = „bruidschat”) heet de koopsom, die zooals Wilken meent de vroegere zoengave, noodig vanwege de roof van de vrouw, vervangt. Hij komt tot deze conclusie door het volgende: Bij het moederrecht trekt de man in bij zijn vrouw en zou daar een ondergeschikte positie gehad hebben. Als echter later het vaderrecht opkomt en zodoende de man gaat beseffen, dat zijn positie voor verbetering te zijnen opzichte vatbaar is, neemt hij zijn vrouw weg uit de haren. Dit zou dan gepaard zijn gegaan met gewelddadige schaking en bloedige veeten. Deze veeten nu moeten door een zoengave bijgelegd worden. Maar met het toenemen van de invloed van het vaderrecht gaat de gedachte van zoengave verloren en is ze meer en meer een koopsom voor de vrouw geworden. En waar het vaderrecht bovendien een losmaking van de vrouw uit haar groep meebrengt, waardoor zodoende een verlies geleden wordt, zou het nu begrijpelijk zijn, dat men in die vroegere zoengave een koopsom gaat zien.²)

Inderdaad, men staart zich blind op de marga als een kleinere of grootere agnatengroep zonder dat men deze in het ruimer verband der huwelijksrelaties ziet.

1) Het Recht in Ned. Indie, deel 72, blz. 26.

Vonnis van de Rapat te Baroes van 10 April 1890: Een weduwe wordt veroordeeld zich zelve, haar kinderen en karbouwen — nalatenschap van de man — aan diens broers over te geven op grond dat ze „zelve tot de erfenis behoort”, dus niet als erfgename van haar echtgenoot kan optreden. (W. 1444).

2) Wilken, G. A. Verspreide Geschriften I (verzameld door F. D. E. van Ossenbruggen);

Hoofdstuk VI, Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van den Indischen Archipel, beschouwd uit het oogpunt van de nieuwere leerstellingen op het gebied der maatschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis, blz. 411—444.

Verspreide Geschriften II. Hoofdstuk XV, De verbreiding van het matriarchaat op Sumatra (met aanhangsel), blz. 161—216.

Vgl. ook van Straten, L. B. De Indonesische Bruidschat, blz. 99.

Voor het Westen doet het huwelijk een verhouding van aanverwantschap of zwagerschap ontstaan tusschen slechts één bepaalde man of vrouw met de familie van den man of vrouw, waarmee hij of zij gehuwd is ¹⁾, terwijl de Batak aan de *partondongan* (aanverwantschap) een veel ruimer begrip toekent. Door het huwelijk wordt een verhouding tusschen marga's geschapen, en het is de vrouw, die door haar huwelijk deze *partondongan* doet ontstaan, welke zulk een innige band scheidt tusschen de beide marga's als men zich hier in het Westen moeilijk kan voorstellen.

De vrouw is de schakel tusschen twee huwelijksverwante marga's en dus allerminst één „gekochte zaak“.

Deze eigenaardige huwelijksverhouding, die niet enkelingen maar groepen verbindt, komt in de volgende Bataksche *oem-pama's* tot uiting:

sada toemoktok hite, loehoet marhitehonsa,
sada do martondong, loehoet martondonghonsa;

een persoon slaat de brug en allen loopen er over heen,
(rijmzin)

een persoon gaat een aanverwantschap aan en allen worden
er eveneens aanverwant door;

en

tondong ni dongan, tongdong ni saloehoetna.

aanverwant van een der verwanten, aanverwant van alle
verwanten ²⁾).

Wanneer wij de marga aldus in grooter verband zien, zal het mogelijk zijn allerlei wat voor hen, die nu eenmaal van de ontwikkeling van moederrecht naar vaderrecht uitgaan, als survival geldt, anders en o.i. juist te waardeeren. Wat voor hen een gidsfossiel van het moederrecht in de thans vaderrechtelijke cultuur is, wordt dan in zijn functie in het vaderrechtelijk systeem verstaan en ook in zijn ontstaan beter begrepen ³⁾.

1) Fischer, H. Th. De aanverwantschap bij eenige volken van de Ned. Ind. Archipel. Mensch en Maatschappij, blz. 287.

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 58.

3) Vgl. Fischer, H. Th. Enkele beschouwingen over het zogenaamde parentale verwantschapsstelsel in Ned. Indië, blz. 360—370.

Alvorens in het onderstaande op deze functie van de vrouw en moeder en haar verwanten nader in te gaan, is het goed nog een enkel oogenblik stil te staan bij het zoo algemeene ook bij de Bataks te vinden verschijnsel, dat ten aanzien van hetgeen wij vaag met het woord „stand” aanduiden, de afkomst zoowel van den vader als die van de moeder van beteekenis is.

In de gedachtegang: De vrouw is een gekocht goed en de marga is enkel als vaderrechtelijke groep voor de maatschappij van beteekenis, zou het vanzelfsprekend zijn, dat de vaders er op uit zouden zijn hun kinderen aan de „meest biedende van de hand te doen”. Voor zoover de natuurlijke gevoelens van vader tot dochter nog remmend zouden werken, zouden deze toch niet kunnen bewerken, dat de ouders aan een armen Batak van de *boroe*-groep de voorkeur zouden geven boven een rijken man van mindere stand of slaaf. Toch doen zij dit, en de Batak heeft voor een huweijk van een vrouw met een man van mindere stand geen waardeering. Van den man zegt men in zulk een geval:

mandjinggal songon tahoeroe.

met het achterlijf naar boven gericht als de *tahoeroe* (een miersoort)¹⁾.

De invloed van de stand der moeder op die van haar kinderen — bij het uithuwelijken van haar dochter wordt rekening gehouden met de voor haar verkregen *sinamot*, dus zoodoende met haar stand — komt wel het duidelijkst tot uiting bij de huwelijken van een vrijen man met een slavine. Het onderscheid tusschen vrijen en slaven is ook na de van hooger hand opgelegde afschaffing van de slavernij²⁾ nog zeer dui-

1) Vgl. van Ophuysen, C. A. Bataksche spreekwoorden en spreekwijzen, blz. 626.

2) Bij de wet van 7 Mei 1859, Ind. Stb. 46 (art. 115 R.R. = art. 169 I. S.). Encyclopaedie van Ned. Oost Indie: blz. 806: „De bepalingen tot afschaffing der slavernij aldaar (bedoeld wordt Sumatra's Westkust, waartoe ook Tapanan na oeli behoorde N.) werden vastgesteld bij Ind. Stb. 1876 no. 35 en 166, terwijl bij Ind. Stb. 1876 no. 246 de vrij verklaarden volkomen gelijkgesteld werden met de vrijgeborenen. Intusschen werd art. 1 van eerstgenoemd Staatsblad, luidende: „na ultimo July 1876 bestaat in het Gouver-

delijk merkbaar. Hierbij weigerden toen de Bataks de door het Gouvernement vastgestelde prijs als vergoeding voor iedere vrijgelaten *hatoban* (slaaf) te accepteren. Liever gaven zij hun *hatoban* zonder zulk een vergoeding de vrijheid, dan dat zij zich door het aanvaarden van een gift hunnerzijds zouden binden.

Bijgevolg leeft bij de Bataks heden ten dage nog het begrip *hatoban* en weten zij precies wie van deze stand zijn. Het is immers:

moeda hoersa nida imboeloena, moeda babiat nida
bolangna.

een hert is te herkennen aan (de kleur van) het haar, een
 tijger aan zijn strepen ¹⁾.

„*Hatoeroenan ni hatoban do i* — zij zijn van slaven-afkomst“,
 zegt de Batak dan van hen.

Lomlom pe abal-abal, laeng di parapi do ingananna,
bontar pe hambeng, di taroema do ingananna.

Al is de *abal-abal* (bamboekoker met een deksel) ook zwart,
 toch is de *parapi* (een soort zoldering boven de kookplaats)
haar plaats,
 een geit, al is ze wit, hoort onder de woning te huizen ¹⁾,

nement Sumatra's Westkust geen lijfeigenschap meer, onder welke benaming ook“, vooralsnog buiten toepassing gelaten in de onderafdeeling Silindoeng en de afdeeling Padang Lawas (Padang Bolak N.) bij Ind. Stb. 1880 no. 21 en no. 40. Ten aanzien van de onderafdeeling Silindoeng werd die niet toepasselijkheid bij Ind. Stb. 1880 no. 114 ingetrokken“.

blz. 807: „In sommige streken is de slavernij bestemd haar natuurlijke dood te sterven, zooals in de afdeelingen Padang Lawas, Toba en Silindoeng (Tapanoeli). In 1890 bedroeg het aantal slaven in Padang Lawas 1221 en in Toba en Silindoeng bedroeg het aantal respectievelijk 311 en 1893. In 1908 waren in Toba nog 128 slaven, terwijl ultimo 1914 in Padang Lawas nog 346 slaven over waren“.

Op Samosir volgde het Gouvernement de volgende methode: Sedert 1 Januari 1910 werd er iedere slaaf schuldslaaf, met een schuld van f 50 bij zijn meester. Van deze f 50 zou er iedere maand f 1 door arbeid afverdiend worden. De slavernij (er waren er ong. 2200) zou dan op Samosir in Maart 1914 afgeschaft zijn. (Memorie van Overgave, Samosir Aug. 1913 van W. Middendorp).

1) Vgl. van Ophuysen, C. A. Bat. spreekw., blz. 89.

en

*Martoendjang hajoe ara, oelang giot dohot mali-mali,
loemindak laoet, oelang giot dohot longko-longko.*

De *mali¹mali* (een klein boompje) moet niet wenschen
luchtwortels te hebben als de *hajoe ara* (waringin),
een plasje moet niet willen golven als de zee¹).

Zoo luiden de Bataksche *oempama's*, die duidelijk het stands-
onderscheid tot uiting brengen.

De slavernij is voor de Bataks iets geheel natuurlijks en van-
zelfsprekends. Deze *hatoban* vormen ook nu nog steeds een
op zichzelf staande groep, waarop nog immer wordt neerge-
zien²). Verandering van economische toestand, ofschoon in de
Bataksche maatschappij, vooral thans, niet zonder belang,
wischt toch de stand niet uit. Dit blijkt wel uit de volgende
oempama's:

mamanggal songon daboear.

aan het eind dikker worden als de *daboewar* (= een rot-
tansoort, die van onder dun en van boven dik is)³).

Dit gezegde bezigt de Batak ter aanduiding van iemand
van heel geringe afkomst, die rijk is geworden.

Nada mago toewa ni manoek manjoeroek toe taroema,

De *toewa* van een kemphaan verdwijnt niet, al kruipt zij
onder het huis⁴),

dit wil m.a.w. zeggen: al wordt een persoon van hooge af-
komst arm, hij blijft van hooge afkomst.

*Sagodang-godang ni andor laboe, nada tarbobokkon toe
soban,*

1) Vgl. van Ophuysen Bat. spreekw., blz. 98.

2) Vgl. Hal perkariban dan poesaka van B. R. Martoea in Pandoe.

Vgl. ook Nota's Bouwes Bavinck van 1934 in Adatrechtbundel XLI, blz.
261, noot 1.

3) Vgl. van Oph. Bat. spreekw., blz. 90.

Variant: *Nada tarsoean boeloe na so marmata.*

Men kan geen bamboe planten, indien zich daarop geen oog be-
vindt, m.a.w. van niets kan niet iets worden. (Vgl. van Oph. Bat.
spreekw., blz. 614).

4) Vgl. van Oph., idem, idem, blz. 91.

Hoe groot de *laboe* (= pompoen)-ranken ook zijn, men kan ze niet tot brandhout binden (als brandhout gebruiken)¹⁾,

hetgeen zeggen wil: hoe rijk een slaaf ook wordt, hij blijft slaaf.

Aan een *hatoban* zal de Batak zijn dochter niet willen uithuwen. Hij zal zich gekrenkt voelen, wanneer zoo iemand het waagt, naar de hand van zijn dochter te dingen, niettegenstaande de mogelijk goede maatschappelijke positie, die deze zich verworven heeft. Evengoed als eertijds een verhouding met een slaaf als onmogelijk beschouwd werd, wordt die nu met een *hatoeroenan ni hatoban* gelaakt. En hoe gaarne de vader eventueel zijn dochter om welke reden dan ook aan zoo iemand gelieerd had gezien, hij zal onoverkomelijke bezwaren ontmoeten: immers de marga als *sisada hasangapon* (één in aanzien), *sisada hailaon* (één in vernedering) komt hier in het geding.

Nada tarbaen onggang songgop di sibagoeri,

De *onggang* (rhinoceros-vogel) kan zich niet neerzetten op de *sibagoeri* (= een laag heestertje)²⁾,

zegt de Batak, met welk gezegde hij wil uitdrukken, dat een ieder zich maar bij zijn soort moet houden.

En deze zelfde gedachte spreekt ook uit het volgende:

nada tarboloes gadja bakal ni badjiri.

een olifant kan het spoor van een muis niet volgen³⁾.

In de gedachtegang, dat de Batak zich zijn vrouw koopt en zijn dochters verkoopt, past dit alles niet. Bij het huwelijk speelt de financieele zijde van de *sinamot* een rol, vooral wanneer de *parboroe* (degene, die het meisje uithuwelijkt) niet de

1) Vgl. van Ophuysen. Bat. spreekw., blz. 622.

2) Vgl. van Ophuysen. Bat. spreekw., blz. 627.

Variant: *Nada tarbaen siborok toe aek na doras,*

De *siborok* (een klein waterdiertje) kan men niet in snelstroomend water brengen, wijl ze dan dadelijk wegdrijft, m.a.w. soort bij soort. (idem, idem, blz. 635).

3) Vgl. van Oph., idem, idem, blz. 627.

vader of broer is ¹⁾, maar van veel grooter belang is toch steeds de door het huwelijk ontstane *partondongan*. De Batak ziet door het huwelijk van zijn dochter zich gaarne gelieerd met een invloedrijke marga, want evengoed als de *pardongan* (verwantschap) glans afstraalt over de tot haar behoorende personen, doet dit de aanverwantschap evenzoo.

„Op Samosir en omgeving”, schrijft Vergouwen, „alwaar het kenmerkendst de slavernij heeft geheerscht, noemen nog steeds vele oudere, uit vrijen geboren personen, die kleinkinderen hebben, zich „*Ompoe Radja N.*”, met welke onderscheiding eertijds het behooren tot de stand der vrijen (*radja*, tegenover *hatoban*, slaven) werd aangegeven” ²⁾.

Wanneer wij het „slavenrecht”, zooals Wilken het noemt, willen beschouwen, dan dient in de eerste plaats te worden opgemerkt, dat de *hatoban* geheel en al buiten de eigenlijke Bataksche maatschappij staat en daarin nimmer, niet in het verleden, maar ook niet in het heden, is opgenomen geweest. Men wachtte er zich dus voor veronderstellingen te maken of conclusies te trekken uit dit „slavenrecht” met de bedoeling deze tot verklaring van de Bataksche maatschappij te bezigen.

Ten aanzien van de gevolgen van het huwelijk van een slavinv met een vrijen Batak schrijft Wilken:

„....., dat eene slavinv door haren meester nooit tot bijzit mag worden genomen. Alleen aan hoofden is dit geoorloofd. Door zulk eene daad wordt de slavinv vrij, terwijl de kinderen tot de stand van den vader behooren” ³⁾.

1) Typisch blijkt dit uit het vonnis van de Rapat te Si Bolga van 2 Maart 1905: Bij zijn dood laat een Batak een vrouw en vier kinderen, twee jongens en twee meisjes, achter. De voor de vrouw verkregen *djoedjoeran* wordt door haar broer aan die van haar overleden man terugbetaald, waardoor zij niet naar haar zwager overgaat, haar kinderen echter wel. Nu vordert de broer van de vrouw voor de Rapat die kinderen op, en beweert dat hij voor de twee meisjes zeker wel een *djoedjoeran* van f 160 kan krijgen. (Adatrechtbundel VI, blz. 150).

2) Vergouwen. Rechtsleven, blz. 296.

3) Wilken. Opstellen over Adatrecht, blz. 250. Verspreide Geschriften II, blz. 205.

„Natuurlijke kinderen van hoofden, geboren uit slavinnen, worden gerekend tot de slaven”, betoogt Mangaradja Soangkoepou in zijn Bataksche Adat, blz. 94.

Een dergelijke voorstelling van zaken is ten eenen male onjuist.

Nada taragohon tihās di bohi,

Litteekens zijn niet van het voorhoofd te verwijderen¹⁾,

zegt de Batak o.a. naar aanleiding van hen die geboren werden uit stands-gemengde huwelijken, waaruit wij de onjuistheid van Wilken's meening kunnen opmaken.

Waar de kinderen, geboren uit het huwelijk van een *radja* met een vrouw van de *halak na djadji* (*halak na bahat*, *halak mata*, *halak na torop*, *sitoean na torop* = vrijen) naar de adat niet eens tot de *radja*-stand behooren, maar een soort tusschenstand, tusschen de *namora-mora* (adel) en de *halak na djadji*, — de *anggi ni radja* (lett. jongere broers van de *radja*²⁾ — vormen, is het beslist onjuist te meenen, dat dan de kinderen uit het concubinaat van een *radja* en een slavin geboren, tot de stand van den vader zouden behooren.

Wilken vervolgt dan:

„Indien iemand, die geen hoofd is, gemeenschap heeft gehad met zijne slavin, wordt hij beboet met 54 realen; de slavin erlangt dan hare vrijheid en moet zich een *waris* of voogd zoeken. Hieruit blijkt dus dat de adat geen concubinaat met eene slavin erkent, doch alleen eene wettige verbintenis met haar toelaat. Verder moet hier nog op den voorgrond worden gesteld, dat niemand zijne eigene slavin mag huwen, tenzij met gelijktijdige vrijlating. De slavin deelt dan in alle rechten van een wettige vrouw. Overigens zijn alle verbintenissen tusschen vrijen en onvrijen geoorloofd, hoewel dit uit de aard der zaak weinig in aanzien is”³⁾.

1) Vgl. van Ophuysen, Bat. spreekw., blz. 635.

2) Wilken, G. A. Opstellen over Adatrecht (bezorgd door F. D. E. van Ossenbruggen). Hierin staat op blz. 142 in noot 53 het volgende:

„Bij de Batak vormen de kinderen van de *namora-mora* bij de vrouwen van de *halak na djadji* een afzonderlijke stand van halfadel, de z.g. *anggi ni radja*” (Résumé's van het onderzoek naar het grondbezit op Sumatra, blz. 46).

Vgl. ook Mangaradja Soangkoepon. Bataksche Adat, blz. 92.

3) Verspreide Geschriften II, blz. 205. Opstellen over Adatrecht, blz. 250.

Ook dit is beslist onjuist. Wie zou iemand kunnen beletten om in concubinaat met zijn slavine te leven, en haar zodoende tot zijn *goendik* (bijzit) te maken?

De eigenaar kan immers naar zijn goeddunken over zijn slaaf beschikken en op de wijze die hem het beste lijkt.

Kunnen wij in een dergelijk geval van een huwelijk spreken? Toen de slavernij nog bestond gebeurde het wel, dat *radja's* hun zonen, zoo deze de leeftijd van manbaarheid hadden bereikt, een van hun slavinnen gaven, zonder dat daarom een dergelijke verhouding door de adat als een *pardongan saripeon* (*parsaripeon* = huwelijk) werd erkend. Na afschaffing van de slavernij krijgt de term „*marbagas di pardagangan*” (lett. trouwen in den vreemde, d.i. met een uitheemsche vrouw huwen) ook de beteekenis van het huwen met een vrouw uit de voormalige slavenstand¹⁾.

Wilken oordeelt anders. Hij schrijft:

„Bij een huwelijk tusschen een vrijen man en eene slavine kunnen zich twee gevallen voordoen. De eigenaar van de slavine kan namelijk eenen bruidschat voor haar eischen. Deze geldt dan als losprijs voor de vrouw, die dus vrij wordt terwijl de kinderen ook vrij zijn en aan den vader behooren. Wordt er geen bruidschat betaald, dan blijft de slavine natuurlijk in handen van haren meester, terwijl de kinderen de staat der moeder volgende en dus slaven zijnde ook aan hem behorende”²⁾.

Wilken is in zooverre juist, dat hij de gedachte van de bruidschatbetaling aan het idee van huwelijk verbindt.

Voor een echt Bataksch huwelijk is een *sinamot* noodzakelijk. Bij de meest gebruikelijke, de meest normale Bataksche huwelijksvorm, geschieden de besprekingen over de *sinamot* reeds lang voor de eigenlijke huwelijksluiting, nl. bij de *mangoro* (*mangoro boroe* = de bespreking omtrent de verloving),

1) Vgl. Ris, H. De onderafdeeling Klein Mandailing, Oeloe en Pahantan en hare bevolking met uitzondering van de Oeloes, blz. 508.

2) Opstellen over Adatrecht, blz. 251. Verspreide Geschriften II, blz. 205.

voordat partijen het er over eens zijn of de jongelieden als man en vrouw door het leven zullen gaan ¹⁾.

Heeft deze *mangoro* een gunstig verloop, dan komt het niet zelden voor, dat bepaalde verplichtingen, die uit de *sinamot* voortvloeien reeds terstond nagekomen worden, en dit brengt dan weer andere consequenties met zich mee.

In ieder geval zijn voor het bestaan van een Bataksch huwelijk deze besprekingen betreffende de *sinamot* en de vaststelling er van noodzakelijk. Ontbreken deze, dan is er naar Bataksch begrip geen huwelijk, want eerst door het vaststellen en overreiken van de *sinamot* en tegengaven, worden de betreffende marga's onderling verbonden. Waar een der partijen een vreemde is of wel iemand uit de slavenstand, iemand dus in ieder geval die buiten de adat staat, heeft dit alles geen zin, omdat er van een verbinding tusschen marga's geen sprake kan zijn; en een *marbagas di pardagangan* is dan ook geen eigenlijk Bataksch huwelijk.

In het geval van een verhouding met een slavine was vroeger zeker zelfs niet van een benaming *marbagas di pardagangan* sprake. Deze heeft in de Bataksche oogen ook nu nog niets van een huwelijk, en eerst wanneer er een kind wordt verwacht is er eenige regeling te verwachten. Maar ook dan is de positie van de vrouw niet die van echtgenoot in de Bataksche zin.

Wanneer Baginda Radja Martoea in Pandoe ²⁾ vier soorten van vrouwen onderscheidt, noemt hij achtereenvolgens:

1e. <i>Toean Laon Bolon</i> (<i>Toean Lajan Bolon</i>), seorang perempuan bangsawan kawin dengan <i>namora</i> .	1e. <i>Toean Laon Bolon</i> (<i>Toean Lajan Bolon</i>) een adellijke vrouw die met een <i>namora</i> getrouwd is.
2e. <i>Boroe Paraloan</i> ³⁾ , seorang	2e. <i>Boroe Paraloan</i> , ook een

1) B. I. Sobolaon. Adat Batak di Angkola dan Sipirok, Pandoe, blz. 59: „Tetapi adat mengkobari (membitarakan) wadjablah dahoeloe sebeloem kawin“.

2) B. R. Martoea. Hal perkariban dan poesaka, Pandoe, blz. 16—17.

3) Vergouwen maakt slechts onderscheid in de vrouwen in de *toean laen* en de *na so hahoea* (de verwaarloosde) — Rechtsleven, blz. 303.

Ris merkt echter op, dat de *boroe paraloan* een vrouw is van de burger-

perempoean bangsawan djoe-ga kawin menoeroet adat dengan *radja* itoe, tetapi bangsanja lebih rendah dari *Toean Lajan Bolon*.

3e. *Boroe Sangkotan ni abit*, seorang perempoean kebanyakan kawin dengan *namora*.

4e. *Goendit*, seorang perempoean (asal boedak) dipiara (dikawini) oleh *radja*.

adellijke vrouw die volgens de adat met den *radja* getrouwd is, maar haar afkomst is iets minder dan die van de *Toean Lajan Bolon*.

3e. *Boroe Sangkotan ni abit*, een vrouw uit het volk die met een *namora* getrouwd is.

4e. *Goendit*, een vrouw (van slaven-origine) die in gemeenschap leeft met den *radja*.

Deze vierde vrouw, een vrouw van slaven-afkomst (asal boedak), zal het dus nimmer tot de positie van de *toean lajan bolon* of *boroe poraloan* kunnen brengen, maar blijft *goendik* (bijzit), en zooals B. R. Martoea het nog duidelijker uitdrukt door te spreken van „dipiara“ (= gemeenschap hebben met), en haar kinderen zullen op andere wijze of geheel niet in de erfenis van den vader deelen. B. R. Martoea schrijft over de verdeeling van de erfenis het volgende:

Seperti diterangkan di atas jang mewarisi harta poesaka hanjalah anak laki2 sahadja, dan djika anak laki2 tidak ada, djatoeh hak itoe pada waris laki2 jang terlebih karib.

Perbagian:

1e. Djika harta benda poesaka jang toeroen padanja, perbagian begini:

a. doea bagi pada anak *Toe-*

Zooals boven reeds is uiteengezet erven slechts zonen de harta poesaka en zijn er geen zoons dan gaat dat recht over op de naaste mannelijke verwanten.

De verdeeling:

1e. Erven ze harta poesaka, dan is de verdeeling als volgt:

a. twee deelen komen toe

stand, terwijl de vrouwen, die van dezelfde stand (dus van de bangsawan) zijn als de *toean laen*, aangeduid worden met de naam *si silion*. Zoo kunnen er dan naast de *toean laen* de *si silion pasadaon* (de eerste *si silion*), *si silion padoeaon* (de tweede *si silion*) enz. zijn. (De onderafdeeling Klein Mandailing, Oeloe en Pahantan . . . ., blz. 499).

an Lajan Bolon: inilah jang dinamakan *anak gahara*.

b. satoe bagi pada anak *Boroe Paraloan*.

Anak *Sangkotan ni abit* dan *Goendit* tidak mendapat bagian.

2e. Djika itoe pentjaharian jang meninggal dibagi begini:

a. Lebih dahoeloe anak *Toe-an Lajan Bolon* dan anak *Boroe Paraloan* memberikan sebahagian dari harta itoe boeat anak *Goendit*. Ini boekan bahagian, tetapi diseboet hanja „pemberian“.

aan de zoon(en) van de *Toe-an Lajan Bolon*: deze jongen wordt de *anak gahara* genoemd.

b. een deel komt toe aan de zoon(en) van de *Boroe Paraloan*. De zoon(en) van de *Sangkotan ni abit* en van de *Goendit* erven niet mee.

2e. De verdeeling van harta pentjaharian is als volgt:

a. Allereerst schenken de zoon(en) van de *Toe-an Lajan Bolon* en die van de *Boroe Paraloan* een gedeelte aan de zoon(en) van de *Goendit*. Dit gedeelte is geen erfdeel, maar wordt genoemd een gift.

Er is dus m.a.w. geen sprake van, dat de in het citaat van Wilken genoemde som gelds aan den eigenaar van de slavin betaald, met een bruidschat zou zijn te vergelijken. Hier geldt het een koopsom zonder meer en niet een *sinamot*.

Wat de maatschappelijke positie betreft, kan worden geconstateerd, dat de kinderen van een vrijen man bij zijn slavingoendik gewonnen tot de marga van den man behooren en dus *halak Batak* kunnen worden genoemd en m.a.w. „vrij“ zijn¹⁾. Is de vader *radja*, dan zullen, gezien de situatie van de moeder, de kinderen nooit *radja* worden.

Ris had zeker meer gelijk dan Wilken, toen hij formuleerde: „Had de eigenaar echter een zijner slavinnen tot bijzit (*goen-*

1) Volgens Middendorp (Manuscript) is iets dergelijks ook het geval met kinderen, geboren uit een verhouding van een Karo-vrouw met een Chinees. O.i. kan hier, ook al betaald de Chinees een bruidschat, niet van een eigenlijk Bataksch huwelijk worden gesproken. De kinderen gelden wel als *halak Batak* en behooren tot de marga der moeder.

dik) genomen en bij haar een kind verwekt, zoo was van rechtswege de slavin vrij, en dus ook hare kinderen" ¹⁾).

De kwestie of de slavin, door het feit dat zij haar meester kinderen baarde, zelf vrij werd, is een weinig Bataksche gedachte. De vrouw blijft slavin zonder meer ook wanneer zij kinderen voortbrengt. Zij kan na een eventueele verbreking van die verhouding met een anderen Batakschen man toch ook nimmer een huwelijk naar echt Bataksche zede aangaan. Door het feit, dat men bij zulk een slavin een kind verwekt, blijft men in goed Hollandsch gezegd „er aan hangen", hetgeen de Batak kan uitdrukken door te zeggen:

songon ihan na mangaloempat toe paraoe,
als een visch, die in een prauw springt,

m.a.w. een man, die zoo dom is als een visch die in een prauw springt en zoo kan worden gevangen ²⁾).

Over de verhouding vrije vrouw — slaaf hebben wij het hier nog niet gehad. Dat hier van huwelijk geen sprake is, is veel duidelijker. De vrouw wordt door een dergelijke omgang naar beneden gehaald.

Songon galapang na madaboe toe boestak,
Als de *galapang* (een schijfvormig stuk hout, dat aan de palen onder de *sopo eme* (rijtschuur) bevestigd wordt om te voorkomen, dat muizen en ratten naar boven kunnen klimmen), die in de modder is gevallen,

zegt de Batak van deze vrouw ³⁾).

Ook hier merken wij, dat het zwaartepunt bij de vrouw en niet op den slaaf ligt. Zij toch zal zich besmetten en niet de slaaf, zij is als de *galapang*, die in de modder is gevallen, vies en besmeurd, het aanraken niet meer waard.

---

1) Ris, H. De onderafdeeling . . . . ., blz. 501.

2) Vgl. Opstellen over Adatrecht, blz. 250. Verspreide Geschriften II, blz. 205.

3) Vgl. van Oph. Bat. spreekw., blz. 631.

Ook: Opstellen over Adatrecht, blz. 250. Verspreide Geschriften II, blz. 205.

Zelfs niet van een:

galapang na madaboe toe tano,
 een *galapang*, die op de grond is gevallen, en die nog zou
 kunnen worden opgeraapt om opnieuw bevestigd te
 worden,

wil de Batak hier spreken.

Van eenige band tusschen den slaaf en de uit die vrouw
 geboren kinderen is geen sprake. De Batak zegt van dezen
 vader-slaaf:

amang ni manoek do i,
 hij is een vader van de kippen ¹⁾,

waarmee hij bedoelt dat de slaaf even zoo vreemd staat tegen-
 over de kinderen als de haan tegenover zijn kuikens.

Er toe bijdragen, dat de slaaf een bruidschat voor een vrije
 vrouw zou betalen is ongeoorloofd. Wilken schrijft:

„De eigenaar, die voor zijn slaaf de koop prijs betaalt (be-
 doeld wordt de bruidschat voor een vrije vrouw, N.) de *waris*
 of voogd van de vrije vrouw, die hem van een slaaf vordert,
 de *radja*, die de betaling erkent, zijn zelfs strafschuldig. De
 misdaad is gelijkgesteld aan een moord, omdat, volgens de
 Bataksche uitdrukking, „een levende dood gemaakt wordt“
 (bedoeld wordt hier met levende de vrije vrouw, N.): de straf
 is de dood” ²⁾.

Het bleek dus, dat de moederszijdige afstamming voor den
 Batak niet onbelangrijk is; door de vrouw wordt de zoo ge-
 wichtige *partondongan* geschapen; zij is de schakel tusschen
 haar marga en de marga van haar man; haar stand bepaalt
 mede de stand der kinderen.

Het doet daarom den Batak vreemd aan, als men de Batak-
 sche vrouw voorstelt als een onbelangrijke factor, niets anders

---

1) Vgl. Opstellen over Adatrecht, blz. 250. Verspreide Geschriften II,
 blz. 205.

Ook: Fischer, H. Th. Inleiding, blz. 89—90.

2) Vgl. Opstellen over Adatrecht, blz. 250. Verspreide Geschriften II,
 blz. 205.

dan een deel van de boedel van haar man, en alleen van belang, omdat door haar de marga van haar man voortbestaat.

De werkelijkheid is wel geheel anders, en Vergouwen, die haar goed kende, weet dan ook wel beter. Hij schrijft:

„Van den Batak heet het veelal, dat hij zijne vrouw „koopt“, naar welke voorstelling het moeilijk is zich in te denken, dat er na het scheiden van de markt nog relaties tusschen partijen blijven bestaan. De werkelijkheid is dan ook anders. De liefde van een vader voor zijn dochter, de band van een broer met zijn zuster, ja, de betrekking van een geslacht van verwanten tot een zijner dochteren breken bij haar huwelijk niet opeens af. Al treedt op dat oogenblik de vrouw ook uit de kring der haren, er blijft niettemin een vaste verhouding tot hen bestaan, nl. die der aanverwantschap, *partondongan*, die haar, haren man en zijn kring, hare kinderen en haar verder mannelijk nageslacht blijvend zal verbinden met het geslacht waaruit zij voortkwam. Het is deze aanverwantschap, die de agnatisch zelfstandige deelen van het volk op veelvuldig verscheiden wijze met elkander in gemeenschap brengt en van geslacht op geslacht verbonden kan houden. Als de *pardongansaboetohaon* gedacht wordt als een lijnenstelsel, zich bewegende vanuit de knooppunten van *vok*, stam, marga en geslacht, van boven naar beneden, (een gewone voorstellingswijze trouwens van de „stamboom“), dan weeft de *partondongan* hare draden daar dwars doorheen, van rechts naar links en omgekeerd, onder telkens verschillende hoeken met aldoor andere uiteinden; een zeer verwickeld lijnenspel spelend. Hierdoor wordt het eenzijdige, dat aan eene enkel-agnatische ordening eigen zou zijn in belangrijke mate getemperd, worden de scherpe kanten daarvan verzacht. De vrouw, als schakel tusschen mannen en mannen-groepen, brengt betrekkingen tot stand van een geheel eigen aard en van gansch ander karakter, dan die welke de agnaten aan hun deelgenootschap aan hun agnatenkring ontleenen. Het geheele maatschappelijke leven zal van deze aanverwantschapsverhoudingen vervuld blijken”¹⁾.

Uit wat hier Vergouwen ons doet zien, blijkt wel de belang-

1) Vergouwen. Rechtsleven, blz. 50—51.

rijkheid van de moedersafstamming; zij is niet minder belangrijk dan die van den vader. Evengoed als de Batak weet tot welke marga hij behoort, weet hij ook uit welke marga zijn moeder stamt. De aanverwantschap is zoo innig, dat hij niet enkel zijn vadersafstamming, maar ook die van zijn moeder met graagte ophaalt. Blijkt zijn moedersafstamming belangrijker te zijn dan die van zijn vader, zoo zal hij die wijselijk naar voren schuiven en de noodige profijt er uit probeeren te halen.

Wij zien, hoe de *partondongan* draden door de verwantschap heen weeft „van rechts naar links en omgekeerd, onder telkens verschillende hoeken met aldoor andere uiteinden; een zeer verwickeld lijnenspel spelend“.

Zoo is het ook inderdaad.

De wetenschap, die de Batak van zijn afstamming bezit, beperkt zich niet alleen tot enkele generaties terug, maar gaat veel verder.

„De historische kennis“, aldus Vergouwen, „die het volk omtrent zijne afstamming bezit, reikt zeer ver. Dit geldt van individu zoowel als van groep.

Een ieder, van wien niet in de woelige tijd, die aan de komst van het Nederlandsch gezag voorafging, de *padari*-tijd, een der voorvaderen uit het verband van zijn verwantengroep werd gerukt (door vlucht wegens misdrijf, tengevolge van menschenroof, wegens schuldslavernij, enz.) en die eenigszins van meespreken weet, zal de opgaande lijn zijner agnaten gemakkelijk tot in 6 à 8, ja tot in 10 en meer generaties feilloos kunnen opsommen“; ¹⁾.

En verder lezen wij:

„En ieder kind weet tot welke marga hij behoort, al was het alleen al hierom dat zijne moeder uit eene andere marga kwam dan zijne eigene en zijne zuster naar weer een andere gaat, als zij trouwt“ ²⁾.

En wij zullen bemerken, dat behalve dat de Batak zijn vader-

1) Vergouwen. Rechtsleven, blz. 17.

2) Vergouwen. Rechtsleven, blz. 18.

lijke lijn tot verschillende generaties terug kan voeren, hij ons ook in de meeste gevallen weet te zeggen uit welke marga's zijn voorvaderen hunne vrouwen hebben betrokken, tot welke marga's hij dan in een *partondongan* staat.

Zoo ook is het te begrijpen, dat de Batak het *martoetoertoetoer* (het opzeggen van de *tarombo* = stamboom) hoog houdt. Het gaat hierbij niet alleen om de vadersafstamming, maar ook om die van de moeder.

„De gewone man echter houdt zich nog immer, liever dan met litteratuur, bezig met het, steeds met voorliefde beoefende, *martoetoertoetoer*, het opsporen van de familiebetrekkingen (*partoetoeran*), wanneer de een met den ander in kennis komt, ter constateering hoe men aan elkaar verwant is of door huwelijken nader aanverwant geworden en hoe men elkander diensvolgens aan moet spreken; en men vindt in de immer aanwezige verwantschap of aanverwantschap telkens gereede aanleiding tot wederkeerig betoon van hartelijkheid; zoo niet tot het plukken van voordeel van elkaar”, lezen wij bij Vergouwen ¹⁾.

Terecht zegt de Batak:

*Tiniptip sanggar bahen hoeroehoeroean,
djolo sinoekkoen marga asa binoto partoetoeran.*

Riet wordt gesneden om er een vogelkooi van te maken,
(rijmzin)

men vrage altijd eerst naar de marga, opdat men de *partoetoeran* (de onderlinge familieverhouding) weet ²⁾.

De Batak vraagt nl. eerst naar de marga, opdat hij weet in welke verhouding hij tot iemand staat, of er een *partondongan* tusschen hen is, dan wel of ze *martondongan* zijn tot een andere marga. En naar deze bestaande verhouding zal hij zich dan dienen te gedragen.

En niet zonder trots zal hij ons over de daden van die of gene voorvader of -moeder verhalen en daarover zijn gedachten de vrije loop laten gaan.

1) Vergouwen. Rechtsleven, blz. 21.

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 21.

Zoo zien wij, dat voor den Batak zijn moedersafstamming ook van belang is, dat er een band tusschen hem en zijn moeders marga bestaat, die hij zoo noodig zal trachten te bestendigen. Van een losmaking van zijn moeder van haar marga is geen sprake.

HOOFDSTUK III.

DE PLAATS VAN DE VROUW IN HET HUWELIJSRECHT.

Alvorens nader in te gaan op de plaats, die de vrouw inneemt in het huwelijksrecht (*adat pardongansaripeon, adat parsaripeon*), dienen wij voorop te stellen dat het huwelijk bij de Bataks exogaam is ten aanzien van de marga. Voor de Bataks zijn nl. diegenen, die tot dezelfde marga behooren elkaars *iboto* of *ito*¹⁾ (Karo: *toerang*). Deze gedachte vindt uitdrukking in het volgende:

molo sabara saboestak, sadjalangan saoeap,
het vee uit dezelfde kraal heeft dezelfde soort modder op
het lichaam, het vee van dezelfde weide heeft dezelfde
geur²⁾.

Een sexueele verhouding tusschen deze *iboto* zou derhalve zijn een verhouding tusschen broer en zuster, die evenals overal elders als incest beschouwd wordt; de Batak noemt ze *soembang* (Karo: *ertoerang-toerang* = bloedschande). Een huwelijk kan zulk een verhouding naar Bataksche zede nooit worden. Het Bataksche huwelijk is een margazorg, een huwelijksverhouding binnen de kring der margaverwanten zelve is niet mogelijk. Van deze *si segai ni adat*, schenders van de adat, zegt men, dat ze zijn:

babiat na sega bolang, harambir na moeba saboet,
de tijger met gebroken strepen, de klapper met een vreemde bast³⁾.

1) Deze termen kunnen soms met broeder en zuster worden weergegeven. Vaker echter duiden zij op margagenooten, ook al verschillen deze aanmerkelijk in leeftijd en zullen zij, wanneer men gaat preciseren, elkanders *ompoeng* (grootvader) — *pahompoe* (kleinkind), *amang* (vader of vaders broer) — *anak* (zoon of neef) enz. blijken te zijn.

2) Vgl. van Oph. Bat. spreekw., blz. 614.

3) Vgl. van Oph. Bat. spreekw., blz. 99.

Men zal daarom deze *si segai ni adat* met alle gestrengheid straffen, omdat door een dergelijke incest de marga bloot staat aan allerlei gevaren; en de bescherming van de marga is een gebod van het allereerste belang.

Want het is immers aldus:

sada halak na mangan sibodak, soedena hona gotana,
een persoon eet nangka en allen worden door het (klev-
rige) sap besmet¹⁾.

Begaat m.a.w. slechts één persoon een misstap, dan leiden zijn verwanten er ook onder.

Gordang mangkoeling, babiät toemale,
Op de *gordang* (trom) wordt geslagen, als de tijger brult²⁾,

zegt de Batak, welk gezegde oorspronkelijk hierop wijst, dat als de tijger zich in de bebouwde kom vertoont en have en goed bedreigt, op de *gordang* geslagen wordt met de bedoeling een ieder te waarschuwen om op den tijger jacht te maken. In deze *oempama* weerspiegelt zich dan ook de eensgezindheid van de margagenooten om de *na tarboanboan ni rohana*, de door hunne lusten meegesleepten, te grijpen en te straffen. Zij zijn de *si segai ni adat*, die zich schuldig maken aan het.

manoean boeloe di lapang-lapang ni babi,
mamoengka na so oehoem, mambahen na so djadi.
bamboe planten op het terrein, dat voor de varkens is be-
stemd, (rijmzin).

1) Vgl. van Oph. Bat. spreekw., blz. 75.

Varianten:

Horbo do na margoeloe, dohot siala margoeloe.

Als de karbouw vuil is, dan wordt de *siala* (een struikje) ook vuil.
(Vgl. v. Oph. idem, idem, blz. 75).

Molo hinarat djari, mangampir ma botohon.

Wordt in de vinger gebeten, de geheele arm zal het voelen.

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 205. Hier geeft Vergouwen niet de oorspronkelijke beteekenis. Hij doet het voorkomen of deze *oempama* alleen op Samosir bekend is; ze is echter bij alle Bataks algemeen bekend.

beginnen wat onrechtvaardig en doen wat ongeoorloofd (bedoeld wordt de onzedelijke handeling van het samenleven van margagenooten) is ¹⁾.

Zij zullen dan worden *dipadoeroe* (*dipadoeroe diroear ni patik, diambolonghon, dipabali, diliplip, dibondarkon, Karo: ipeboero*), gestooten uit het adatverband, wat dan hierop neerkomt, dat zij alle rechten en verplichtingen, die uit het margaverband voortvloeien, zullen verliezen.

Eenerzijds zullen zij in geen enkele betrekking meer staan tot hun margagenooten en anderzijds zullen deze margagenooten de uitgestootenen als voor hen niet meer bestaande dienen te beschouwen, m.a.w. deze *si segai ni adat* worden „dood verklaard”. Het heet dan:

*boeloeng ni boeloe diparigatrigat halak,
ianggo na so maroehoem dipasidingsiding halak.*
bamboebladeren worden door de menschen gespleten,
(rijmzin)
zij, die zich niet aan de adat houden, worden door de
menschen (margagenooten) gemeden ²⁾.

Zij dienen immers ook geschuwd te worden:

*asa djoeon pe so djadi, mandjoe pe ndang aloeson,
asa toe djaboe pe ndang loason, mangido mangan pe ndang
leanon.*
men zal ze niet mogen uitnoodigen, op een uitnoodiging
hunnerzijds zal niet geantwoord mogen worden,
men zal ze niet in zijn huis mogen toelaten, en als ze om
eten vragen, dan mag men ze dat niet geven ³⁾.

Wee dengenen der margagenooten, zoowel mannen als vrouwen, die zich niet zullen houden aan de *padan na binaen di*

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 205.

Ook zegt de Batak:

*manoean boeloe di lapang-lapang ni babi,
mambahen na so oehoem, mangoela na so djadi.*

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 472.

3) Zie dezelfde uitspraak in een ander geval van uitgestooten worden uit de marga in Adatrechtbundel XLI, blz. 188, Adatvonnissen uit de Bataklanden (1937—1938).

parpoengoeani, de beslissing die op de bijeenkomst, waar de *si segai ni adat* ten overstaan van de margagenooten uitgestooten worden, genomen wordt, dan zullen zij door de *sapata* (vloek) van de *ompoe's* (voorvaderen) getroffen worden en zij zullen dan spoedig hun ondergang tegemoet zien:

*dengke ni Saboelan, poelik hatatabona,
molo siose boelan, poelik hamamagona.*

de visch uit Saboelan is bijzonder smakelijk, (rijmzin)
en zoo er iemand is, die zich niet houdt aan de genomen
beslissing, zoo zal dan zijn ondergang bijzonder zijn ¹⁾.

In Mandailing spreekt men in geval van een sexueele verhouding tusschen margagenooten van: *pahabangkön manoek na bontar*, een witte kip doen opvliegen. Hiermee wil men dan zeggen, dat een ongeoorloofde onzedelijke handeling wordt verricht, die ieders aandacht trekt. De margagenooten dienen zich dan te onthouden van elke omgang met deze adatschenders ²⁾.

*Djoemampar djoemaroerap songon sitoenggoek na so
mardjoengdjoengan,*

Her en derwaarts kruipen als de *sitoenggoek* (een soort
sirih), die geen steun heeft ³⁾,

zegt de Batak van deze schuldigen; ze hebben geen verwanten meer.

Voor de man zal de eenige uitkomst zijn, dat hij zijn streek verlaat, hij weet immers, dat hij er geen rust meer zal vinden: *toe dia pe ahoe so tampil, toe dia pe so bolas* — waarheen ik ga, daar mag ik niet binnen komen, waarheen ook, ik word er niet toegelaten ⁴⁾. Hij moet nu elders zijn geluk trachten te zoeken.

De vrouw verviel, eertijds toen de slavernij nog bestond, met haar kinderen als slaven aan den *radja*:

1) Vgl. Adatrechtbundel XLI, blz. 188, Adatvonnissen uit de Bataklanden (1937—1938).

2) Vgl. van Ophuysen. Kijkjes in het huiselijk leven der Bataks, blz. 23.

3) Vgl. v. Oph. Bat. spreekw., blz. 98.

4) Vgl. de Boer, D. W. N. Toba-Bat. spreekwoorden en zegswijzen, blz. 326.

songon lapor-lapor ni hoedon toe hoedon so masoek, toe tano pe so masoek.
ze zijn als de potscherven, die geen pot en ook geen aarde meer zijn ¹⁾.

Thans zal er met deze vrouw en haar kinderen de spot gedreven worden en spot is iets wat moeilijk wordt verdragen. Niet zelden zal er voor de vrouw geen andere uitweg meer zijn, dan zelfmoord te plegen ²⁾.

In het voorgaande hoofdstuk hebben wij reeds opgemerkt, dat het huwelijk een *partondongan* doet ontstaan tusschen de marga van de vrouw en die van haar man.

Wij hebben ook gezien, hoe de Batak deze aanverwantschap ziet en wat hij eronder verstaat. De vrouw brengt als schakel tusschen de marga's betrekkingen tot stand, die een geheel andere aard en karakter hebben als die, welke voor de individuen uit hun margaverwantschap voortvloeien.

Wanneer een vader zijn *boroe* (dochter) uithuwelijkt, zoo zal hij in zijn *hela* (schoonzoon) ook zijn *boroe* verkrijgen. En het nageslacht van zijn dochter en schoonzoon zal dan zijn *anak boroe*, de „kinderen van zijn *boroe*” — welke benaming reeds voor zichzelf spreekt — worden. Omgekeerd ziet deze *anak boroe* in den vader van de vrouw zijn *hoelahoela*, zijn „schoonfamilie”. Kort gezegd, het huwelijk doet ontstaan een betrekking tusschen een *anak boroe* (*boroe, pangalehenan, pangalehenan boroe, ianakhon*, Karo: *anak beroe*), de marga die de vrouwen betreft, door Fischer met de kunstterm „bruidnemer” aangeduid, eenerzijds, en een *hoelahoela* (*mora, pamboeatan*, Karo: *kalimboeboe*), de marga die de vrouwen verstrekt, de „bruidgever” anderzijds ³⁾.

Wanneer een Batak de *anak boroe* is van een bepaalde *hoelahoela*, zoo zullen nimmer vrouwen uit zijn marga uitgehuwelijkt mogen worden aan die *hoelahoela*, immers er zou hierdoor een omkeering van de aanverwantschapsverhouding ont-

1) Vgl. van Ophuysen. Bat. spreekw., blz. 96.

2) Zie Fischer, H. Th. Inleiding, blz. 104—105.

3) Fischer, H. Th. De aanverwantschap bij eenige volken van de Ned. Ind. Archipel. Mensch en Maatschappij, blz. 288—289.

staan, een *marsoengsang partoeoeran* (*manoeksang partoeoeran*), en deze is ten eenenmale ongeoorloofd.

Marsoentjang do aek pahoeloe,

Het water vloeit naar zijn oorsprong terug ¹⁾,

zegt de Batak, waarmee hij de onmogelijkheid van de *marsoengsang partoeoeran* wil aangeven.

De *partondongan* nu is in principe een verhouding tusschen marga's, maar de rechten en verplichtingen, die uit de aanverwantschap voortvloeien gelden in de praktijk van het leven speciaal die leden van de aanverwante marga's, welke door het huwelijk nauwer aan elkaar gelieerd zijn ²⁾. Ze betreffen dus vooral de naaste verwanten van den man en die van de vrouw. De Batak heeft de neiging deze eenmaal ontstane *partondongan* te verstevigen, door dan zijn vrouw te kiezen uit die *hoela-hoela* waaruit zijn moeder voortgekomen is. De bijzondere voorkeur gaat daarbij uit naar de dochter van den broer van zijn moeder, zijn *toelang*, m. a. w. naar zijn *boroe toelang* (Karo: *impal*), voor wie hij haar *anak naboroe* is. Dit huwelijk wordt in de literatuur met termen als het voorkeur-, het cross-cousin-, en dan wel het asymmetrisch cross-cousinhuwelijk aangeduid ³⁾. Een dergelijk huwelijk wordt reeds lang voordat de betreffende neef en nicht tot de jaren des onderscheids zijn gekomen, ja zelfs reeds voordat zij geboren zijn, men denke aan het *marboroe tapang*, het verloven van een nog niet geboren meisje met een jongen, of het *maranak tapang*, het verloven van een nog niet geboren jongen met een meisje, door de wederzijdsche verwanten geregeld. Van een vrije huwelijkskeuze van de echtelieden is op deze wijze geen sprake. Er doen zich daarom veelal stemmen hooren van hen die meenen, dat er hier van een dwanghuwelijk sprake zou zijn. Deze opgroeiende kinderen leven echter niet anders dan in het besef dat zij voor elkaar bestemd zijn.

„Toch zou het onjuist zijn, in een dergelijk geval zonder

1) Vgl. Meerwaldt. Wijzen de tegenwoordige Zeden...., blz. 205.

Ook Neumann, J. B. Het Pane- en Bila-stroomgebied op Sumatra, blz. 492.

2) Vgl. Fischer, H. Th. Inleiding, blz. 109.

3) Zie o.a. Fischer. Het asymmetrisch cross-cousinhuwelijk in Ned. Indië.

Men zou nu, wanneer we de *boroe toelang* — *anak nam-boroe* verhouding aldus bezien, kunnen meenen dat twee *anak namboroe*, die broers van elkaar zijn, met twee zusters (*boroe toelang*) zouden kunnen huwen, en dat daardoor (door dit dubbel *manoendoeti*) de aanverwantschapsverhouding nog meer versterkt zou worden. Naar Bataksche begrippen echter is een huwelijk van twee broers met twee zuster niet geoorloofd en men beschouwt het eveneens als *soembang*. Het is wat de Batak noemt *doea poengga sada ihotan*, twee slijpsteen die aan een koord worden gebonden, die door het stoten en schuren tegen elkaar niet bevorderlijk zouden zijn voor het goede gebruik ervan ¹⁾).

Bijgevolg zal een jonge man, wanneer zijn broer hun *boroe toelang* reeds tot zijn vrouw heeft genomen, zich daarna een vrouw kiezen hetzij uit een andere kring behoorende tot dezelfde bruidgevende marga, hetzij uit een andere marga. In dit laatste geval ontstaat een nieuwe *anak boroe* — *hoelahoela* verhouding, er wordt een nieuwe *partondongan* geschapen. De marga van de broers erkent dan twee verschillende marga's als *hoelahoela*.

Anderzijds doet het huwelijk van een meisje met een jongen man uit een andere marga dan de eigen *anak boroe* een nieuwe *hoelahoela* — *anak boroe* verhouding ontstaan. De marga van het meisje erkent dan minstens twee verschillende marga's als *boroe*-marga. Het blijkt nu dat leden van deze verschillende *boroe*-marga's, wanneer zij zich als *anak boroe* van dezelfde *hoelahoela* beschouwen, elkaar met de term „*iboto*” ²⁾ aanduiden.

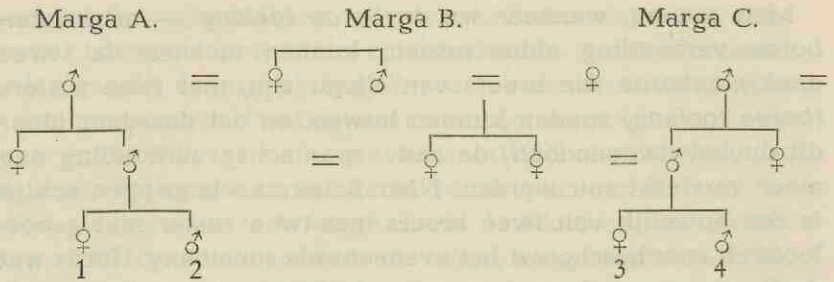
De in het achterstaande schema met de cijfers 1, 2, 3 en 4 aangeduide personen noemen elkaar als *anak boroe* van marga B. „*iboto*”. Deze *boroe*-genooten gedragen zich in hun terminologie als marga-genooten, hetgeen door Fischer verklaard zou worden uitgaande van de veronderstelling, dat de verhouding *anak*

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 203.

Ook Meerwaldt, J. H. Gebruiken in het maatschappelijk leven der Bataks, blz. 23.

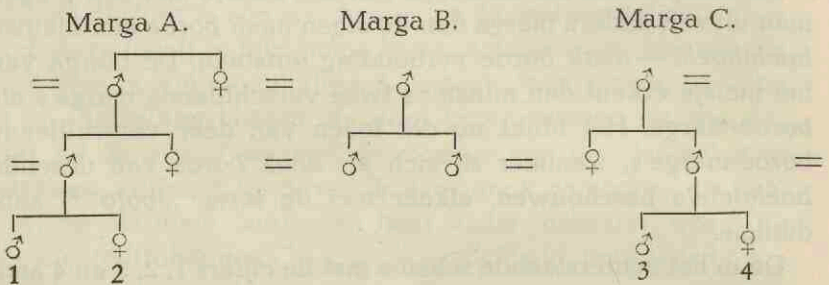
2) Zie noot 1 blz. 40.

boroe — *hoelahoela* oorspronkelijk een verhouding geweest is tusschen één bepaalde *hoelahoela*-marga en één bepaalde *boroe*-marga ¹⁾). Duyvendak zou in deze betiteling ongetwijfeld een bewijs zien voor het zogenaamde dubbel unilaterale stelsel, omdat immers hier personen door hun moeders tot een nu matrilineale „marga” behoorend elkaar als marga-genooten betitelen ²⁾).

Dat deze laatste verklaring onjuist moet worden geacht blijkt, wanneer we de hierboven genoemde mogelijkheid van twee marga's, die beide *hoelahoela* zijn ten aanzien van eenzelfde *boroe*-marga in een schema weergeven.

Ook hier noemen zich de in het schema met 1, 2, 3 en 4 aangeduide personen „*iboto*”, wanneer zij zich als *hoelahoela* van dezelfde *anak boroe* beschouwen. De *hoelahoela*-genooten gedragen zich in hun terminologie als margagenooten, doch van een in één matrilineaal verband bijeen hooren is geen sprake.

1) Zie Fischer, *Aanverwantschap...* Mensch en Maatschappij, blz. 370.

2) Duyvendak, J. Ph. *Inleiding tot de Ethnologie van de Indische Archipel*, blz. 100—102.

De hierboven besproken verhouding tusschen de *hoelahoela* eenerzijds en de *boroe*-marga anderzijds, of eigenlijk de *hoelahoela* — en *boroe*-groepen binnen deze marga's ondergaat, wanneer in de loop der tijden het gevoel van verwantschap verzwakt, wel wijzigingen. Reeds na een aantal generaties, vermeld wordt zelfs reeds na drie, wordt een huwelijk van een vrouw uit de *boroe*-groep met een man uit de *hoelahoela*-groep toegestaan. Door de afstand, die er tusschen de betreffende personen bestaat, wordt mogelijk wat eerst volstrekt ongeoorloofd was. Het spreekt wel vanzelf dat dan tusschen wederzijdsche familieleden door het vernieuwen der aanverwantschapsverhoudingen (*manoendoeti*) de onderlinge verhouding van *hoelahoela* — *anak boroe* niet moet zijn verstevigd. Door het *manoendoeti* toch wordt de mogelijkheid van het uithuwen van een *boroe* naar haar *hoelahoela* meer en meer uitgesloten.

Ook ten aanzien van de marga-exogamie zien we door het verslappen van de verwantschap uitzonderingen optreden. Naarmate de geslachten meer uit elkaar loopen verliezen de individuen onderling de band meer en meer uit het oog, m.a.w. ze vervreemden van elkaar. Alleen bij plechtige samenkomsten zullen de genealogische verhoudingen zich doen gelden:

djodjor bona songon boras ni taem,
martording mardjodjoran songon tangga ni balatoek,
 zijn kern is als de veelgelobde indigozaden,
 hij heeft de regelmatige trapsgewijze volgorde, die de
 treden van de huistrap te zien geven,

alwaar de rangorde van de geledingen binnen de marga op de voorgrond zullen treden ¹⁾. Het heeft dan plaats naar de *parsolhot* (de familieverhouding), ongeacht of het is een *na soemangap* (een aanzienlijk persoon) dan wel een minder. En men zal er nauwkeurig acht op slaan, dat de *adat paramaon* (de erkenning van te behooren tot een oudere laag in de stamboom), of de *adat parsihahaon* (de erkenning van te zijn van een oudere tak) niet wordt veronachtzaamd ²⁾.

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 45.

2) Zie Vergouwen, idem, blz. 106.

Het zal dan dienen te zijn volgens vaste regels:

maroewas-roewas songon toboe, marsihat-sihat songon pisang.

geleed zijn als het suikerriet, in rijen zijn als de pisangvruchten¹⁾.

En het huwelijk binnen de marga is dus dan mogelijk, wanneer partijen slechts zeer in de verte marga-genooten zijn. Het is dus afhankelijk van de graad van verwantschap die er tusschen de marga-genoot en -genootte is. De mogelijkheid van dit *manompas bongbong* (*manompas soembang, mardjoembar* = het verbreken van de ban)²⁾ zou naar Bataksche begrippen eerst na negen, soms zelfs na twintig generaties zijn en is bovendien nog afhankelijk van de toestemming en medewerking van de betrokken adathoofden, die hieraan hun *pasoepasoe* (zegen) dienen te geven. Van Ossenbruggen drukt dit uit in het volgende: „Waar de stam te groot wordt, zien we allengs stam-exogamie in geslachts-exogamie overgaan.....”³⁾.

Maar bezien we nu de verhouding tusschen de *anak boroe* en haar *hoelahoela* nader, dan zullen we merken, dat de *anak boroe* niet in dezelfde verhouding staat tot haar *hoelahoela* als deze tot zijn *anak boroe*. Beide verhoudingen dragen een eigen karakter. De *hoelahoela* staat tot zijn *anak boroe* als een meerdere tot zijn mindere of als een oudere tot een jongere, en deze verhouding brengt met zich mee ontzag en een met eerbied behandelen van den „bruidgever” door zijn „bruidnemer”. Het heet immers:

hoelahoela so djadi badaän, habiaran ma tondina i.

met de *hoelahoela* mag men niet twisten, men moet zijn *tondi* (zielekracht) vreezen⁴⁾.

En zoo er booze woorden tusschen de *anak boroe* en haar

1) Vgl. van Ophuysen. Bat. spreekw., blz. 623.

2) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 189—190.

3) Van Ossenbruggen. Verwantschaps- en huwelijksvormen in de Ind. Archipel, blz. 218.

4) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 63.

hoelahoela vallen, zoo zal de *anak boroe* al het mogelijke doen om de goede verstandhouding weer te herstellen. De Batak ziet in zijn *hoelahoela* „een bron van magisch vermogen van persoonlijke levenskracht“, hij is met *sahala* (mana¹⁾) begiftigd, waaruit glans en heerlijkheid op haar afstraalt, waar een weldadige en zegenrijke invloed van uitgaat, die een oorzaak is van vrees en eerbied²⁾.

Ndang hea naeng mago hoelahoela di roha ni ianakhonna,
Nimmer zal de *ianakhon* (*anak boroe*) haar *hoelahoela* be-
geeren te schaden³⁾,

aldus zal de *anak boroe* tegenover haar *hoelahoela* staan.

Boeroek bari marapejan, songon parandor ni bijo-bijo,
Versleten en muf liggen ze op elkaar, als de ranken van de
bijo-bijo (een soort struik), die vergaan zijn⁴⁾,

zal de Batak zeggen, wanneer hij steeds door het ongeluk achtervolgd wordt en wijselijk zal hij zich tot zijn *hoelahoela* wenden, opdat van diens *sahala* iets op hem moge afstralen.

Over deze zegenrijke invloed van de *hoelahoela* schrijft Vergouwen nog het volgende⁵⁾:

„Het zijn immers geen geringe gaven, welke uit de bron der *parhoelahoelaon* kunnen wellen. Vergaat het de *boroe* in het leven niet naar wensch, worden haar geen kinderen geboren, treffen haar rampen als gedurige ziekten, sterfte in het gezin, brand; wordt zij in één woord, achtervolgd door de booze machten van haar lot (*sori ni arina*), zij wendt zich met haar *elekelek*, haar dringende smeekingen en met haar *sombasomba*, haar vereerende aanroepingen, tot haren *hoelahoela*, opdat van dezès *sahala* iets moge afstralen op haarzelve en zij erdoor versterkt worde in haar afweer tegen de haar belagende machten; in het Bataksch: *asa manoempak tondi ni parhoelahoelaon*,

1) Zie Kooyman, S. *Sahala*, Tondi, blz. 21—41.

2) Vgl. Vergouwen. *Rechtsleven*, blz. 63.

3) Vgl. Vergouwen. *Rechtsleven*, blz. 76.

4) Vgl. van Ophuysen. *Bat. spreekw.*, blz. 618.

5) Zie Vergouwen. *Rechtsleven*, blz. 63—64.

manoeai sahalana, opdat de *tondi* van de schoonfamilie hare hulpe, *toempak*, zal verleenen en hare *sahala* haar zegenbrendend geluk, *toea*, zal uitstorten. De *hoelahoela* is, naar men wel zegt, voor zijn *ianakhon*, zijn dochterskroost, op dit ondermaansche als het ware de *wakil ni Debata*, de plaatsvervanger van den hoogsten God, hij is de *pangidoan dohot pandjaloan pasoe-pasoe ni boroena*, d.i. degene in het bijzonder aan wien de boroë om *pasoe-pasoe*, om zegentoespreking, moet vragen, indien zij in nood is, en van wien zij ze ook inderdaad erlangt¹⁾.

Zoo op het eerste gezicht is de positie van de marga, die de *anak boroë* wordt van haar *hoelahoela* weinig verkieslijk. Haar wel en wee zal dan immers afhangen van de gemoedstoestand van haar *hoelahoela*, die haar „*wakil ni Debata*” is. Zij zal hem vreezen, zij zal al het mogelijke doen om hem gunstig te stemmen, en tegelijkertijd zal zij zich ook veilig voelen onder de bescherming van een machtige *hoelahoela*:

toea ni namartoea, sitorop hoelahoela.

het is het geluk van de gelukkige, als hij een machtige
hoelahoela heeft²⁾).

En aan de andere kant zal de *hoelahoela* zich zelf prijzen, als het zijn *anak boroë* goed gaat:

tinapa salaon, salaon ni sitoeatoea,

martoea do halak molo gabe boroena.

de indigoplant, de plant der ouden, (rijmzin)

gelukkig is hij, wiens *boroë* het wel gaat²⁾).

Maar iedere marga, die naar de eene zijde in een *anak boroë* — *hoelahoela* verhouding staat, is naar de andere zijde de *hoelahoela* van zijn eigen *anak boroë*, voor wie hij de *pasoe-pasoe* gevende en de met *sahala* gezegende is. En deze drie marga's, beschouwd vanuit de middelste van de drie, noemt de

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 71.

2) Vgl. Vergouwen, idem, blz. 73.

Vergouwen voegt aan deze *oempama* de o.i. voor het beter begrip van de *anak boroë* — *hoelahoela* verhouding minder passende:

ia dipangido hepeng ndang olo mandjoea,

want vraagt men haar om geld, dan zal zij het nooit weigeren.

Batak de *dalihan na toloe* (lett. de drie stutten van de kookpot), de drie stutten van de samenleving ¹⁾).

Gezien de innige band tusschen deze drie marga's, betreft het huwelijk bij de Bataks in zijn ruimste verband de *dalihan na toloe*, waartoe het meisje, en de *dalihan na toloe*, waartoe de jongen behoort ²⁾).

Onder de gelegenheden, waarbij de *dalihan na toloe* tezamen optreedt is o.a. in zuid-Tapian na oeli de *hordja pangoepa* te noemen, d.i. het feest dat tot doel heeft de hier bedoelde verwantengroepen bijeen te brengen ter versteviging van de verwantschapsbanden. Bij een dergelijk adatfeest mogen de gastheer en diens marga-genooten niets gebruiken en ook zij die tot de *boroe*-marga van de gastheer behooren mogen niets eten voordat de *hoelahoela*-groep zich aan de feestdisch te goed heeft gedaan. Eerst wanneer zij, die tot deze laatste groep behooren, zijn vertrokken mogen de anderen zich te goed doen. Tezamen met de *hoelahoela* aan het maal zitten is dus ook aan de *boroe*-groep van de gastheer-marga verboden. Deze *hoelahoela* is voor haar de bruidegvers-groep van haar bruidegver,

1) „Het patriarchale verwantschapsstelsel gepaard aan exogamie trekt onder de Bataks een scherpe scheidingslijn tusschen drie belangengroepen.

In het midden staat de groep der mannelijke genooten van één familie, één geslacht, één marga, één stam, elkander verwant in de mannelijke lijn. In deze lijn erft men geld, goed, rechten, ambten; men heeft gemeenschappelijke belangen van verschillenden omvang; zijn eigen onderlinge geschillen.

Ter eener zijde van deze groep staan al de personen (en hunne verwanten), welker dochters tot vrouw zijn genomen (de mannelijke verwanten dus van eigen vrouw, van moeder, oomvrouw, grootmoeder, overgrootmoeder, en verder). Deze schoonfamilie van het individu, zijn geslacht, marga en stam draagt den verzamelnaam *hoelahoela*.

Ter anderer zijde staan de mannelijke personen waaraan de dochteren zijn uitgehuwelijkt (eigen dochter, zuster, vaderszuster enz.). Deze groep heet de *boroe* (en spreekt dus omgekeerd van *hoelahoela*)...

Op het geheele maatschappelijke leven drukt deze driezijdige verwantschap en aanverwantschap zijn stempel". (Verslag omtrent den toestand der inheemsche rechtspraak in Tapanoeli, door J. C. Vergouwen, blz. 14, in Mededeelingen van de afdeeling bestuurszaken der Buitengewesten van het Departement Binnenlandsch Bestuur).

2) Zie Huwelijksgoederenrecht van de Commissie voor het Adatrecht v. Tapanoeli, Adatrechtbundel XLI, blz. 318—319.

haar *mora ni mora*, en wordt als zoodanig met de grootste eerbied behandeld ¹⁾). Fischer ²⁾ wees met een verwijzing naar Vergouwen reeds op de beteekenis van wat hij noemde de bruidgevers in de tweede macht, die een bron van levenskracht a fortiori zijn. In geval van onvruchtbaarheid wendt het jonge paar zich eerst met eerbiedige woorden tot de *hoelahoela* om hem zijn zegen te vragen. Vindt hij bij hem echter geen baat dan wendt hij zich tot de bruidgevers van de eigen bruidgevers-groep van wiens *sahala* hij dan gunstige gevolgen hoopt te ondervinden. Heel duidelijk blijkt uit een dergelijke erkenning van de bruidgevers-groep in de tweede macht de beteekenis van de vrouw in het marga-systeem en het huwelijk. In dezelfde geest zouden we kunnen spreken van bruidnemers in de tweede macht in de volgende aan Haga ontleende passage. Deze spreekt over de *dalihan na toloe* in deze vorm, dat hij onderscheidt een midden-groep met daarnaast een rechter-groep, die de bruidnemers zijn, en een linker-groep, die de bruidgevers zijn van deze midden-groep, hierna vervolgende: „Zoo zal de rechter-groep de midden-groep moeten steunen in de betaling van den bruidschat door de midden-groep aan de linker-groep” ³⁾).

Ook bij de Karo komt de beteekenis van deze bruidgevers en bruidnemers in de tweede macht tot uiting. De eersten worden hier *poeang kalimboeboe*, de tweeden *anak beroe si empo* genoemd. Bij de onderdeelen van de bruidschat en de daarmee verwante giften, vinden wij steeds ook die der *poeang kalimboeboe* vermeld.

Komt men tot de huwelijksbespreking bijeen, dan vinden we daarbij aan de *poeang kalimboeboe* en de *anak beroe si empo* een eigen plaats toegewezen. Zoo vinden we bij Middendorp ⁴⁾ de volgende opsomming:

1) Zie Volksordering en Adatbestuur in Z. Tapanoeli van Abdul Rasjid, Adatrechtbundel XLI, blz. 265.

2) Zie Fischer. Aanverwantschap.... Mensch en Maatschappij, blz. 373—375.

3) Haga, B. J. Nota omtrent de Inlandsche rechtsgemeenschappen in het gewest Tapanoeli, Meded. van de afdeeling bestuurszaken der Buitengewesten van het Departement van Binnenlandsch Bestuur, blz. 3.

4) Manuscript van W. Middendorp.

Het eerste bord rijst en groenten, dat aan de aanwezigen wordt uitgereikt, is voor den vader van de bruid: *perpangan kalimboeboe* (als spijs voor de *kalimboeboe*);

het tweede is voor de broers van de moeder der bruid: *perpangan poeang kalimboeboe*;

het derde is voor de broers van de vrouw, die trouwt: *perpangan senina si nereh* (*sereh* = trouwen van een vrouw, lett. overgaan);

het vierde is voor de *pengoeloe* (dorpshoofd) van de bruid: *perpangan pengoeloe si nereh*;

het vijfde is voor de *anak beroe* van de bruid: *perpangan anak beroe si nereh*;

het zesde is voor de *pengoeloe* van den man, die trouwt: *perpangan pengoeloe si empo*;

het zevende is voor de *senina* van den bruidegom: *perpangan senina si empo*;

het achtste is voor de *anak beroe* van den bruidegom: *perpangan anak beroe si empo*.

Verdere borden worden aan andere aanwezigen voorgezet.

De bemoeienis van de aanverwante marga's reikt ver, zij beperkt zich niet alleen tot de door het huwelijk ontstane rechten en verplichtingen, maar deze marga's treden ook op als arbiters voor elkaar:

sinabi laitoe binahen toe harang ni hoda,
molo goeloet boroë, amana do martola;
 gras wordt gemaaid en in de paardestal gedaan, (rijmzin)
 als de *boroe* onderling twisten, legt de vader (*hoelahoela*)
 het bij ¹⁾;

aan de andere kant is het:

sinabi laitoe binahen toe harang ni hoda,
molo goeloet amana, boroëna do martola.
 gras wordt gemaaid en in de paardestal gedaan, (rijmzin)
 als de vaders (*hoelahoela*) twisten, legt de *boroe* het bij ¹⁾.

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 76.

Zoодоende treffen we dus in de verhouding tusschen de marga's een resultante van alle krachten en machten aan, die de stabiliteit in de Bataksche maatschappij handhaaft. Door de aanverwantschap zijn alle marga's als het ware in een cirkel met elkaar verbonden. En is eenmaal een aanverwantschap aangegaan, dan ziet de Batak graag, dat ze bestendig blijft. Zoowel het leviraat- of het voortgezethuwelijk (*mangabia*, *mangintjatkon*, *pareakhon*, *panghampion*, *pagadonghon*, *pain-tjatkon*, *pangabiaon*) als het sororaat- of het schoonzusterhuwelijk (*singkat*, *ganti*, *manggonti angkana*) zijn ons inziens uit deze wensch te verklaren. Zelfs als het huwelijk op een mislukking uitloopt en man en vrouw van elkaar gaan, wensch men de goede verstandhouding tusschen de marga's, door het huwelijk als aanverwanten aan elkaar verbonden, te behouden. De echtscheiding is, evenals het huwelijk, een margazorg, en partijen kunnen zonder medewerking van de betrokken familiegroepen niet scheiden. Of hieruit mag worden geconcludeerd, dat oorspronkelijk de Batak geen echtscheiding (*sirang*) kende, en er eertijds alleen een *na disirang ni toembilang*, ontbinding van het huwelijk door de spade (de dood) zou hebben bestaan, zooals de Adatrechtbundel XLI meent, lijkt twijfelachtig¹⁾. Dat de verhouding tusschen de marga's ook na de scheiding dezelfde blijft, behoeft niet als een bewijs voor deze opvatting te worden beschouwd. Dit immers vindt zijn verklaring in de uit het huwelijk voortgesproten kinderen, die in de *hoelahoela* — *anak boroe* verhouding hun rechten en plichten hebben.

Onder de echtscheidingsgronden, die de vrouw aanleiding kunnen zijn het initiatief tot echtscheiding te nemen, vinden wij in de Adatrechtbundel XLI²⁾ de volgende drie opgenoemd:

1. *pangarimani* — een duidelijk uitgesproken jaloezie van den man,
2. *na so halak* (*na so hasea N.*) — impotentie,

1) Zie Huwelijksgoederenrecht, van de Commissie voor het Adatrecht v. Tapanoeli, Adatrechtbundel XLI, blz. 319.

2) Zie Huwelijksgoederenrecht, idem, blz. 318.

3. *na so maradat* — het voortdurend niet in acht willen nemen van de adatzeden.

Ook andere, als b.v. ongeneeslijke ziekte van den man, worden vermeld.

Alle wijzen er op, hoezeer de vrouw de bescherming van de adat geniet, temeer wanneer we ons realiseeren, dat de term *na so maradat* wel een zeer ruime interpretatie toelaat, en de vrouw dus in het huwelijk zeker niet enkel de positie van de „gekochte” heeft. Dit zelfde geldt evenzeer voor de volgende echtscheidingsgronden als het *na so rongkap ni tondi*, wat algemeen uit het kinderloos blijven van het huwelijk blijkt:

saoet na marrongkap,

sirang na so marrongkap,

bij samenstemming (van de *tondi*) blijft een huwelijk in stand,

bij gemis aan samenstemming (van de *tondi*) wordt het gescheiden ¹⁾,

en de *mahilolong*, de afkeer die de vrouw ten opzichte van haar man heeft:

anak sipanoenda ndang digadis,

boroe sipahilolong ndang diaoep,

een zoon, die groote schade toebrengt, zal men niet willen verkoopen,

een dochter, die afkeerig is van haar man, wordt niet in het water geworpen ²⁾,

zegt de Batak van de *sipahilolong*. Hieruit blijkt duidelijk hoe de marga van de vrouw voor haar verantwoordelijkheid blijft gevoelen. Ook na het afbetalen van de „koopsom” is dit het geval. De *anak boroe* — *hoelahoela* verhouding is van dien aard, dat zij zich niet met de Westersche koop-gedachte rijmen laat. Hoeveel temeer blijkt dit, wanneer we bedenken, dat de

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 320.

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 291.

scheiding tengevolge van de *mahilolong* voor de marga-genooten van de vrouw (de *hoelahoela*-groep van haar man) zware financiële gevolgen heeft. Zooals de *oempama* zegt, zullen ze het dubbele van de *sinamot* hebben terug te betalen:

*sigandoel sigandoeal toe dangka ni singgolom,
na sada gabe doea, na toloe djoemadi onom,
ima oetang ni sipahilolong.*

de lappen van de *sigandoeal* hangen aan de tak van de
singgolom, (rijmzin)

een wordt twee en drie wordt zes,

dat is de schuld van de *sipahilolong* (de vrouw die afkeerig is van haar man¹).

Met dat al dienen de marga's al het mogelijke aan te wenden om partijen te verzoenen. Duidelijk komt hier het door Holleman²) voor Java beschreven, maar door geheel Indonesië aangetroffen „roekoen-beginsel" tot uiting. Ongaarne zal men naar het rechtsgevoel der bevolking met een enkele beslissing, ook al ligt die nog zoo voor de hand, een kwestie afdoen, omdat dit onaangename gevoelens, althans bij één der partijen, moet achterlaten. Een adatbevel, dat van de *rapat* adat uitgaat (de *galang batang* of *halang batang*) en dat een oplegging van moreele dwang ter bezwering van de dreigende echtscheiding beoogt, dient opgevolgd te worden. Zoo de marga's het echtpaar niet kunnen verzoenen, dan zal de *rapat* adat de betrokkenen voor zich doen verschijnen. Werpt dit ook geen resultaten af, dan eerst zal de onvermijdelijkheid van de huwelijksontbinding blijken en kunnen partijen van elkaar gaan³).

De vrouw verlaat haar marga niet als zij trouwt⁴). Zij zal immer tot de haren behooren. Zij zal zich veilig voelen als zij intrekt in de marga van haar man, bewust van de *sahala*

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 336.

2) Holleman, F. D. Het Adatrecht van de afdeeling Toeloeng-agoeng (gewest Kediri), blz. 127 e.v.

3) Zie Huwelijksgoederenrecht, van de Commissie voor het Adatrecht v. Tapanoeli, Adatrechtbundel XLI, blz. 319.

4) Zie boven Hoofdstuk II, blz. 21.

van haar verwanten. Haar kinderen zullen zoowel de innige verhouding met haar verwanten als met die van haar man onderhouden. Zij zullen in haar ouders hun *ompoeng* (grootouders) zien, evenals ook die van hun vader hun *ompoeng* zijn, en zij zullen in hun moeders verwanten hun verwanten zien, evenals ook die van hun vader hun verwanten zijn. Ge-regeld zullen zij *marebatebat* (*mangoelak ari* = het elkaar over en weer bezoeken van de aanverwanten). En als de vrouw voortdurend het verlangen heeft om haar ouders te bezoeken, *marsiholsihol*, zoo zal haar man haar in deze ter wille zijn.

Inderdaad zijn de Bataksche termen *toehor*, *boli* of *toehor boli* misleidend. Ze hebben immers behalve de beteekenis van bruidschat ook die van (af)koopsom. Maar om hieruit de gevolgtrekking te maken dat het Bataksche huwelijk een koop-huwelijk is, zonder het geheel in zijn ruimer verband te willen zien, is zeker onjuist. Het leidt immers, zooals we zagen, tot verkeerde conclusies. De benamingen als „*paroetangon*” (degeen, die schuldig is)¹⁾ voor de *anak boroë* tegenover de „*parsingiran*” (degeen, die een schuld te vorderen heeft) voor de *hoelahoela*, of een uitdrukking als „*anak boroë silatik*” (degeen, die vermoeid is)²⁾, waarmee de *kalimboeboe* (*hoelahoela*) zijn *anak boroë* ook wel aanduidt, terwijl hij haar ook wel „zijn eeuwige en onwaardeerbare slaaf”³⁾ noemt, doet de verhouding tusschen de vrouw en haar verwanten tot de man met de zijnen beter uitkomen. Ook al hebben de *anak boroë* haar uit de *sinamot* voortvloeiende verplichtingen ten volle voldaan, altijd zullen zij de *ginomgom* (de overheerschten) zijn van haar *panggomgom* (heerscher), haar bruidever.

Daarom, de *sinamot* is geen koopsom!

Dat het Bataksche huwelijk met de daaraan onverbrekkelijk verbonden *toehor* (*sinamot*) ouder is dan het begrip „kopen”, zooals dit thans in de Bataklanden wordt verstaan, behoeft geen betoog. De *toehor* behoort oorspronkelijk niet in de koop-

1) Vgl. Boerhanoeddin. Huwelijksrecht en huwelijksgebruiken in Mandailing, blz. 21.

2) Zie Adatrechtbundel XXXV, blz. 215.

3) Zie Bataksche Adat, van Mangaradja Soangkoepon, blz. 98 e.v.

sfeer thuis en is veel beter als een onderdeel te zien van een geschenkenruil, die een noodzakelijk uitvloeisel is van de mindere tot meerdere verhouding van de *anak boroe* tot haar *hoelahoela* ¹⁾.

In de Adatrechtbundel XLI wordt opgemerkt, dat het uitgesloten is dat een man persoonlijk de *sinamot* zou opbrengen, dit dient te geschieden door zijn vader of zijn familie ²⁾. Dit nu accentueert de bruidschat als een gift van marga aan marga. Het is daarom niet geheel juist als Boerhanoeddin schrijft, dat de Batak onder *sinamot* (hij gebruikt de term *djoedjoer*) niets anders verstaat dan de verplichtingen van de „schoonzoons jegens zijn schoonfamilie”. Wel is de door hem gebezigde uitdrukking „verplichtingen” beter dan die van „koopsom”. Hij constateert, dat ongeveer een tachtig jaar geleden (hij schreef 1922) deze verplichtingen bij een rapat adat — juister is door de praktijk van de rapat adat — in geldswaarde zijn omgezet, waardoor zij af te koopen zijn door geld, grond, karbouwen enz., zodoende dus tot een koopsom vervormd. En deze verplichtingen van den schoonzoons zijn volgens Boerhanoeddin de volgende:

1. *toewak na so matjom*, palmwijn die niet verzuurt, wat zeggen wil, dat de schoonzoons verplicht is zijn schoonouders te drinken te geven;
2. *indahan na so bari*, rijst die niet bederft, hetgeen hierop neerkomt, dat de jonge man verplicht is zijn schoonouders eten te geven;
3. *na so martaoet di ari na golap*, geen vrees kennen in de duisternis, m.a.w. de schoonzoons is verplicht zijn schoonouders op hun wenken te bedienen;
4. *sialap na dao*, degeen die ver gelegen voorwerpen moet halen;
5. *siporsan na dokdok*, hij is degeen die de drager is van de zware lasten ³⁾.

1) Vgl. Fischer. Inleiding, blz. 120—124.

2) Zie Adatrechtbundel XLI, blz. 319. Vgl. ook de op blz. 54 aan Haga ontleende passage.

3) Zie Boerhanoeddin. Huwelijksrecht en huwelijksgebruiken in Mandailing, blz. 27.

Mijns inziens geeft Boerhanoeddin ons geen juiste kijk op de beteekenis van de *sinamot*, immers ook na de betaling van de *sinamot* heeft de schoonzoon nog allerlei verplichtingen, die de bruidegom bij het afhalen van de bruid in herinnering worden gebracht (*digantang roedji, disoeat roedji*), welke verplichtingen, waaruit tevens duidelijk de hoedanigheid van de *boroe-marga* blijkt, wij in deze vijf door Boerhanoeddin opgesomde kunnen herkennen.

Bovendien, wij weten het, staat tegenover de *sinamot*, die van de *paranak* (degeen, die de jongeman uithuwelijkt) naar de *parboroe* (degeen, die het meisje uithuwelijkt) gaat, het feit, dat de laatste verplicht is zijnerzijds de *paranak* tegengaven, de *ragiragi* (lett. de verdeelde zaken) te geven. Van een vrouwenkoop in de gewone zin kan dus alweer geen sprake zijn.

En bij dit alles denke men ook nog aan de *hohas*, d.i. datgene wat de vrouw van haar verwanten meekrijgt. Deze uitzet, waarvan een belangrijk deel door de *paoeseang* (*tano paoeseang* = geschonken grond) of de *holong ate* (*tano holong ate* = grond van het medelijdend hart) wordt gevormd, behoort alleen de vrouw toe, zij alleen kan er vrijelijk over beschikken, hetgeen wel wijst op een meer zelfstandige positie van de Bataksche vrouw. En veelal komt de vaststelling van deze *paoeseang* reeds bij de besprekingen van de *sinamot* en de *ragiragi* ter sprake, opdat partijen kunnen weten welke zaken de vrouw toebehooren.

De beteekenis, van wat wij hierboven de *hoelahoela* in de tweede macht noemden (zie blz. 54), komt ook nog bij de bruidschatbetaling tot uiting. Een vast onderdeel van de *sinamot* wordt nl. door de *oepa toelang* gevormd. Hiermee wordt aangeduid dat deel van de bruidschat dat de *toelang* van de bruid, derhalve haar *hoelahoela* en tevens de *mora ni mora* (*hoelahoela* in de tweede macht) van haar man, toekomt.

In de laatste tijd valt het niet te ontkennen, dat de oorspronkelijke beteekenis van de *sinamot* hoe langer hoe meer verloren raakt. Steeds komt de idee van koopen naar voren.

Algemeen heet het, dat de vrouw bij de Bataks niet erft, en men ziet hierin dan wederom een bewijs voor de mindere po-

sitie van de vrouw. Vanuit het Westersch standpunt beschouwd, waar zonen en dochteren in de boedel van de ouders gelijk op deelen, schijnt de Bataksche vrouw inderdaad verre achter te staan bij haar broers. Wat ons echter de Commissie voor het Adatrecht in zuid-Tapian na oeli betreffende het erfrecht laat zien, werpt wel een geheel ander licht op haar positie in deze. Ten aanzien van de roerende goederen van de boedel constateert de Commissie, dat de dochters in het algemeen een derde gedeelte krijgen van de nalatenschap (*tading-tadingan, teanteanan*) van haar overleden vader¹⁾. Regel is ook, dat bij de *na mate poenoe* (degeen die zoonloos komt te sterven) de dochters met de naaste verwanten van haar vader meeërven.

En een gehuwde vrouw heeft het recht te eischen, dat de boedel van haar man, waarvan zij dan het vruchtgebruik heeft, zoo zij geen ander huwelijk aangaat, tijdens haar leven onverdeeld wordt gelaten¹⁾.

Uit dit laatste blijkt tevens, dat de vrouw als weduwe (*boroe na mabaloe*) zelf beslissen kan ongehuwd te blijven (*marnangkarnangkar*) dan wel te hertrouwen. Zij heeft wel het recht op een voortgezethuwelijk, maar de verwanten van haar man kunnen haar daartoe niet verplichten. Is daarom haar positie maatschappelijk en economisch gewaarborgd — het vruchtgebruik dat zij van de boedel van haar man heeft, bezorgt haar een rustig bestaan, dan wel zij heeft een getrouwde zoon, bij wie zij dan gaat inwonen, of zij heeft een ongehuwd zoon (*dolidoli*), aan wie de adat als *dagang marina* (*dagang ina* = de ongehuwde zoon van een weduwe) de rechten van een gezinshoofd toekent waardoor dus het gezin (*ripe*) blijft bestaan als bij het leven van haar man — dan zal zij er de voorkeur aan geven ongetrouwd te blijven. Er is dus, zooals wij reeds op blz. 56 zagen, geen enkele reden het zoogenaamde leviraathuwelijk (door van Vollenhoven ook erfhuwelijk genoemd) zoo te zien, dat de vrouw, als gekochte, deel uitmaakt van de boedel van haar man en op diens broers overgaat.

In het niet meeërven van de vrouw in de onroerende goede-

1) Zie Erfrecht, Adatrechtbundel XLI, blz. 327.

ren ziet de Batak niet datgene wat men er van Europeesche zijde in gezien heeft. Immers de vrouw wordt bij het leven van haar vader reeds dikwijls zoo rijkelijk bedacht, dat haar deel het aandeel van elk haar broers kan evenaren. Bij haar huwelijk ontvangt zij de *paoseang*, d.i. een geschenk aan haar van haar vader, en vaak kreeg zij reeds tevoren, als jong meisje nog, de *haoema bangoenan* (*saba bangoenan*, *tano bangoenan* = grond der harteliefde). Deze laatste wordt bij haar huwelijk tot *paoseang*, en er is ons inziens geen reden om zooals Vergouwen¹⁾ dat doet dan nog verschil te maken tusschen beide giften. Beide zijn definitief, *sipatepate*, en kunnen niet door haar eigen verwanten teruggevorderd worden, *ndang sioensatan naoeng nilehon*²⁾, noch door haar mans verwanten tot

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 258—268. Men zie bij hem de uitvoerige beschouwing over de *paoseang* en de *haoema bangoenan*.

2) De *oempama* luidt:

Siroengkas di paremean,
ndang sioensatan naoeng nilehon.

De slingerplant op de rijsthoop, (rijmzin)

wat eenmaal is weggeschonken, kan niet meer worden teruggenomen.

(vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 409).

Ten onrechte beschouwt Enda Boemi, in zijn Het Grondenrecht in de Bataklanden, (blz. 107—108; zie ook D.W.N. de Boer. De Toba Bataksche Grondrechtsbegrippen, Adatrechtbundel XXVII) de *tano bangoenan* als een afstand van grond aan de *bruidegom*.

Hij schrijft: „Dit tweede geval (het tweede geval van afstand van grond aan den bruidegom N.) betreft geen loon- of verdienhuwelijk. De op deze wijze aan den zoon afgestane akker heet *tano bangoenan* (*bangoen* = *domoe* = vereenigen, overeenstemmen). Zoolang de schoonzoon de *sinamot* nog niet heeft voldaan, schijnt hij de grond niet te mogen vervreemden; eerst na betaling van de bruidschat staat de *tano bangoenan* geheel op een lijn met de *tano paoseang*“.

Dit is ten eenenmale onjuist, aangezien onder *tano bangoenan* alleen die grond verstaan wordt die een meisje (*boroe na marbadjoe*), in de meeste gevallen met uiterlijke gebreken, van haar vader krijgt om op die manier haar huwelijkskansen te verhoogen. Bij haar trouwen komt deze als *paoseang* in het huwelijk. De *tano bangoenan* draagt daarom nimmer het karakter van een gift aan den schoonzoon, wijl bovendien het worden van deze grond tot *paoseang* niets te maken heeft met het al of niet betalen van de bruidschat.

Dat de man mede de vruchten kan genieten van de *paoseang*, dan wel van de tot *paoseang* geworden *tano bangoenan*, ligt voor de hand.

de hunne gemaakt worden. Zij behooren alleen de vrouw toe en gaan bij haar overlijden naar haar kinderen, *siihoetihoeton ni pomparanna*. De band tusschen die gronden en de vrouw is zeer nauw, en wordt er over die gronden geprocedeerd, dan zal zij voor den rechter kunnen verschijnen om voor haar rechten op te komen.

Dit alles wijst er duidelijk op, dat de vrouw in geen en deele handelingsonbekwaam mag worden genoemd, zooals wel geschiedt. Dit blijkt trouwens evenzeer uit de vrijheid die zij heeft ten aanzien van haar handelingen de huishouding betreffende, het verkoopen van door haar zelf vervaardigde gebruiksvoorwerpen, het sluiten van padileeningen, het uitleenen van geld tegen een *saba* (sawah) als zekerheid e.a.¹⁾.

Ook tijdens haar huwelijk kan de vrouw van haar verwanten schenkingen krijgen, algemeen aangeduid als de *oelosoelos*. Ook deze kunnen uit grond bestaan, de *oelos na so ra boeroek*, het kleed dat niet kan verouderen. Haar kinderen worden ook dikwijls door haar verwanten bedacht. Naast de roerende goederen, die de kinderen bij hun geboorte van de *hoelahoela* krijgen, bestaan die schenkingen ook veelal uit grond, de *indahan arian* (de dagelijksche rijst) of de *togoe arian* (het dagelijksch middagmaal), waarvan de vrouw, als moeder, toch ook mede de vruchten geniet.

Zoo de vader van de vrouw ontijdig zal komen te sterven voordat die schenkingen, die de blijvende band tusschen de vrouw en haar verwanten intact houden, plaats hebben, zoo zal zijn oudste zoon, die in de plaats van den overleden vader zal treden, immers:

*boetar-boetar mataktak, boetar-boetar maningkii,
mate pe amana, adong anak maningkii,
sirappen vergaan en vallen naar beneden, sirappen komen
er voor in de plaats, (rijmzin)
mocht de vader komen te sterven, er is een zoon om hem
te vervangen,*

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 284—285. Zie ook hierna Hoofdstuk V, blz. 103.

tegenover zijn zusters en hare kinderen de *adat ni boroe*, de verplichtingen die de *hoelahoela* jegens zijn *anak boroe* heeft, betrachten, en haar een deel van het familiegoed afstaan¹⁾.

*Tona ni na mate ndang boi moeba,
na tinadinghon ni amana, siihoethon ni anakna.*

De opdracht van een overledene is onveranderlijk, wat door den vader is nagelaten, moet door den zoon worden vervolgd²⁾.

Zoo zegt Vergouwen zelfs, dat zusters kinderen in menig opzicht een schreefje voor hebben boven die van broers³⁾.

Op het sterfbed kan den vader zijn dochter ook reeds een deel van het goed afstaan, hetzij op verzoek van de vrouw dan wel uit eigen vrije wil van de stervende, het *parmanomanoan*, het aandenken, of het *daon sihol* (*pardaon siholan*, *parsiholan*), het middel tot stilling van het verdriet⁴⁾.

Zoo is het begrijpelijk, dat Mangaradja Soangkoepon tot de volgende formuleering komt, al is deze wel eenigszins overdreven: „Inderdaad regelt de *adat* de rechten (bedoeld het erfrecht N.) van de dochters niet en concludeert men hieruit, dat de dochters hoegenaamd geen rechten hebben. In werkelijkheid heeft juist de dochter het grootste erfdeel; omdat een dochter niet alleen ten allen tijde over de nalatenschap van haar vader kan beschikken, maar over alle goederen van haar broers, zoowel over de *poesaka* als over elk goed, dat door de broers op andere wijze wordt verkregen.

Een zuster is gerechtigd alles te nemen, wat zij wil uit het huis van haar broers, daarom is ook een verdeeling van de erfenis onder de dochters niet noodig, omdat zij toch daarover altijd kan beschikken. Het zou trouwens een schande zijn voor een familie, als zij aan een billijk verzoek van de uit haar gesproten vrouwen niet kan voldoen.

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 368—369.

2) Vgl. Vergouwen, idem, blz. 365 en 350.

3) Zie Vergouwen. Verslag omtrent den toestand der inheemsche rechtspraak in Tapanoeli, Meded. van de afdeeling bestuurszaken der Buitengewesten van het Departement Binnenl. Bestuur, blz. 14.

4) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 350 en 369—370.

De dochters hebben dus een ruimer beschikkingsrecht dan de zonen.

De zonen kunnen alleen beschikken over hun erfdeel, maar de dochters over alle have en goed van haar broers" 1).

Tenslotte is het gewenscht in dit hoofdstuk, waarin de plaats van de vrouw in het huwelijksrecht besproken wordt, nog twee niet normale vormen van huwelijksluiting te noemen, waarin de rol van de vrouw in de Bataksche samenleving wel zeer duidelijk tot uiting komt. In de adatrechtelijke terminologie worden deze vormen „vluchthuwelijk" (wegloophuwelijk) en „toelooophuwelijk" (opklimhuwelijk) genoemd.

Van een vluchthuwelijk (*mangaloea boroe*) is sprake, wanneer de trouwlustigen de besprekingen over de *sinamot*, die maar niet vlotten willen, moede zijn en het heft in eigen handen nemen. Oorzaak hiervan kan o.a. zijn de tegenwerking van den *parboroe*, die zijn dochter liever getrouwd ziet met een ander, dan dengeen die haar keuze is. Het meisje spreekt nu met den jongeman af om weg te vluchten. Het heet dan, dat zij de ingeving van haar hart volgt, *manoentoen lomo ni rohana*, en op deze wijze dwingt zij de toestemming van haar vader en moeder af.

Het jonge paar begeeft zich naar het huis van een verwant van den jongeman en laat den *parboroe* de volgende ochtend op de hoogte brengen van het wegloopen van zijn dochter. Dit moet geschieden, wil men deze gemeenschappelijke vlucht niet als een *marbagas roharoha* (onwettige samenleving) doen beschouwen. Het gevolg van deze mededeeling is, dat de *sinamot*-bespreking nu zoo spoedig mogelijk wordt beëindigd en het huwelijk tusschen de jongelui wordt gesloten.

Dit *mangaloea boroe* is in de oogen der Bataks min of meer vernederend. Het initiatief, dat van het meisje uitgaat met terzijdestelling van den *parboroe*, doet hem zijn macht over zijn dochter verliezen. Het is dan ook niet de *parboroe*, maar de *paranak* (degeen, die den jongeman uithuwelijkt), die bij deze

---

1) Zie Bataksche Adat van Mangaradja Soangkoepon, blz. 105—106.

huwelijksvorm de hoegrootheid van de *sinamot* bepaalt. En deze *paranak* zal zeker de bruidschat voor het meisje zoo laag mogelijk willen stellen.

Nog duidelijker komt de rol van de vrouw tot uiting bij de tweede hierboven genoemde huwelijksvorm, het toeloophuwelijk (*mahitoeroen, mahoeempe, manjompo, mahijompo, manaek*, Karo: *nangkih*). De jongelieden leeren elkaar, zooals wij nog in het laatste hoofdstuk zullen zien, in de dagelijksche omgang kennen. Zij vinden ook gelegenheid zelfs zeer intiem met elkaar om te gaan, wat dan wel met de term *marmajam* (gekscheren) wordt aangeduid. Bij dit *marmajam* worden dikwijls *tanda's* gewisseld, de uiterlijke teekens van een aan elkander zich verbonden gevoelen¹⁾. Verbreekt nu later de jongeman de omgang met het meisje, zoo kan ze hem noodzaken haar te trouwen, en ze zal dit zeker doen, wanneer ze zich zwanger weet. Zij kan zich dan, ten aanschouwe van de dorpsgenooten, naar het huis van den jongeman begeven, waar ze zich op een bepaalde plaats neerzet, en van hem eischt dat hij haar trouwt. Toont het meisje daarbij ook nog de *tanda's*, die ze van hem gedurende het *marmajam* gekregen heeft, zoo zal het voor den jongeman ondoenlijk zijn te ontkennen ooit verkeerung met haar gehad te hebben. Heeft het meisje geen *tanda's* zoo zullen de getuigenissen van de dorpsgenooten haar in haar eisch steunen, en de jongen ziet ook dan gewoonlijk geen andere uitweg dan haar te huwen, wil hem het leven in de *hoeta* (dorp) niet onmogelijk gemaakt worden. Hij heeft dan de consequenties van zijn daad te dragen, die haar uitdrukking vinden in:

---

1) Bij het *marmajam* is het zaak, dat het meisje niet al te goed van vertrouwen moet zijn, en ze moet trachten van de jongeman een *tanda* te krijgen, zooals de Karo het uitdrukt:

*Di rengget tangke lantjina, mbilo landa pantana,
di geget atekoe nina, pindo tanda katana.*

Wees niet tevreden met een liefdesverklaring in woorden,
maar dek je voor de gevolgen door aan den minnaar een *tanda* te vragen.

(Het leven, de zeden en gewoonten der Bataks van M. Joustra, blz. 402).

*molo doeng tartallik, targota,
molo doeng tinoktok, pinorsan.*

is de boom door de bijl geraakt, dan laat hij hars los,
heeft men eenmaal hakhout gehakt, dan moet men het ook
op de schouders te nemen ¹⁾).

1) Vgl. de Boer, D. W. N. Het Huwelijksrecht bij de Toba-Bataks, blz. 87.

HOOFDSTUK IV.

HET INLIJFHUWELIJK IN DE BATAKLANDEN ?

Hebben wij in het voorafgaande hoofdstuk de positie van de vrouw in het huwelijksrecht en wat daarmee annex is gezien, het blijft thans nog gewenscht één bepaalde huwelijksvorm nader te beschouwen. Het is dié, welke in de adatrechtelijke literatuur met zeer verschillende termen als *soemondo* (*semendo*, *samando*), *ambil anak*, *semendo ambil anak*, *angkap*, wordt aangeduid en die met de kunstterm „inlijfhuwelijk“ worden vertaald.

Bedoeld wordt een huwelijk, waarbij de kinderen in een vaderrechtelijk georiënteerde maatschappij tot de patrilineale clan van hun moeder, en in een moederrechtelijk milieu tot de matrilineale clan van den vader behooren ¹⁾.

Het huwelijk wordt gesloten, wanneer de clan-tak of het geslacht — in een patrilineaal gebied door het ontbreken van zoons, in een matrilineaal gebied door het ontbreken van dochters — zou uitsterven. De uit het inlijfhuwelijk geboren kinderen zetten het geslacht van respectievelijk hun grootvader van moeders zijde dan wel hun grootmoeder van vaders zijde voort.

Hebben de Bataks een dergelijk inlijfhuwelijk gekend? Kwam of komt hier een huwelijk voor met als doel door de kinderen de marga of marga-tak van hun grootvader van moeders zijde voort te zetten?

De berichten zijn, ook al door een zeer slordig gebruik der terminologie allesbehalve duidelijk. Drieërlei termen vinden we met betrekking tot de Bataks voor een eventueel inlijfhuwelijk gebruikt, nl.: *soemondo*, *mandingding*, *marsondoek hela*.

---

1) Zie Ter Haar Bzn., B. Beginselen en stelsel van het Adatrecht, blz. 171—173.

In de eerste plaats willen wij de term *soemondo* bezien. De rapat te Padang Sidempoean besliste in 1926, dat een tijdens het huwelijk verworven huis, indien het huwelijk een bruidschathuwelijk was, geheel aan den man toebehoort. Was het echter een *semando*-huwelijk, dan zal de woning voor de helft aan den man en voor de andere helft aan de vrouw toebehooren¹⁾.

De rapat kent dus voor de Angkola-Bataks het *soemondo*-huwelijk, maar uit het vonnis blijkt niet wat er onder verstaan wordt.

Wat is hier de inhoud van deze term?

Volgens van Vollenhoven, die meent dat deze term en het daarmee aangeduide huwelijk in zuid-Tapian na oeli — „waarhet door de padries bevorderd doch thans weer verdwenen heet” — voorkomt, geeft men daar met *soemondo* de gewoonte weer om den man in het geslacht van zijn vrouw in te lijven, alwaar hij erfrecht heet te erlangen. Zijn kroost behoort tot de marga van den grootvader van moeders zijde²⁾.

In het Toba-Batakgebied zou echter het woord *soemondo* een „loonhuwelijk” aanduiden, „waarbij de man zijn vrouw geheel of ten deele voor arbeid inplaats van voor geld koopt”³⁾. Een inlijfhuwelijk is het dus hier niet.

Gaan wij verder naar de andere bronnen, dan vinden wij ten aanzien van de term *soemondo* al evenmin duidelijkheid.

Heyting schrijft:

„.....; het huwelijk bij *soemondo*, waarbij het slechts eene samenwoning geldt, werd hier naar het schijnt wel door Toewangkoe Rau ingevoerd, maar kan zich na de Padri-tijd niet staande houden”⁴⁾.

Uit deze korte zinsnede van Heyting's omvangrijke bijdrage over Mandailing en Batang Natal (Bat.: Batang Natar), kunnen

1) Rapat Padang Sidempoean, 23 Jan. 1926, Ind. Tijdschrift van het Recht, dl. 133, 1931 blz. 232 e.v.

2) Zie van Vollenhoven, C. Het Adatrecht van Ned. Indië, I, blz. 229, 237.

3) Zie van Vollenhoven, C. Het Adatrecht van Ned. Indië, I, blz. 237 en II, blz. 780.

4) Heyting, Th. A. L., Beschrijving der onderafdeeling Groot-Mandailing en Batang Natal, blz. 60.

wij duidelijk opmaken, dat hier de *soemondo* niet bedoeld is als inlijfhuwelijk; zij geldt „slechts eene samenwoning”. Het feit dat de *soemondo* (hier inwoonhuwelijk) zich niet staande kan houden, wijst er reeds op, dat zij indruischt tegen het wezen van de Bataksche adat.

Ruim een halve eeuw vóór Heytng zijn bijdrage publiceerde, schreef Willer over Mandailing en Portibi zonder gewag te maken van de *soemondo*. Het huwelijk, waarbij aan de verplichtingen van de *toehor* tegemoetgekomen wordt, hetzij ten volle, voor een voldoende gedeelte, in het geheel niet of voor een onvoldoend gedeelte, noemt hij compleet, half-compleet of incompleet. Deze huwelijken zijn volgens de adat geldig. Tot deze wonderlijke aanduiding is Willer gekomen, daar de Batak, volgens hem, voor deze huwelijksvormen geen eigen benamingen kent ¹⁾.

Daarentegen schreef Jugnhuhn ²⁾ in zijn *Die Battaländer auf Sumatra in 1847*, dat in zuid-Tapian na oeli de *soemondo* wel bekend is, namelijk als tweede huwelijksvorm naast het *mangoli* (het huwelijk, waarbij aan de verplichtingen van de *toehor* voldaan wordt). Hij schreef:

„Die Heirath Sumondo; wenn der Bräutigam arm ist, und doch gern heirathen will, so wird er ein Hausgenosse der Eltern seiner Braut und zieht in ihr Haus ein, ohne einen Heirathspreis zu entrichten. Er tritt dann aber gewissermaszen in das umgekehrte Verhältniss zwischen Mann und Frau bei Mangoli, und musz, ohne eigentlich ihr Slave zu sein, für die Eltern der Braut arbeiten und ihre Felder bestellen. Diese Art der Verbindung kommt übrigens im Allgemeinen viel seltener vor als die erste (bedoeld wordt het *mangoli* N.)”

Hieruit blijkt, dat de *soemondo* niets anders is dan een inwoon- tevens dienhuwelijk.

Een geheel andere verklaring van het begrip *soemondo* geeft ons Ris in zijn bekende bijdrage over Mandailing Menek (Klein Mandailing), Oeloe en Pakantan (Pahantan). Duidelijkheids-halve laat ik daarom bedoelde passage hieronder volgen:

1) Willer. Verzameling Bataksche wetten.... blz. 173.

2) Junghuhn, F., *Die Battaländer auf Sumatra*, blz. 132.

„Een *samando*-huwelijk zooals bij de naburige maleiers gebruikelijk is, wordt bij de adat niet erkend; alhoewel vele zonen van hoofden en aanzienlijken met vrouwen van mindere stand (slaven-origine) een zoodanig huwelijk sluiten. De vaders van de jonge mannen bemoeien er zich niet mede, en voor het oog van de wereld weten zij er niets van af" ¹⁾.

Wij kunnen wel zeggen, dat Ris bij het woord *soemondo* zeker niet aan het inlijfhuwelijk gedacht heeft.

In de Batakspiegel geeft Joustra aan het woord *soemondo* de beteekenis van dienhuwelijk. Hij schrijft:

„*soemondo*; de jongeling heeft geen gereed geld en gaat nu zijn vrouw verdienen door arbeid bij zijn a.s. schoonouders; deze verhouding is in de oogen der Bataks min of meer vernederend" ²⁾.

Wanneer wij thans eenige Bataks aan het woord laten, dan wordt de kwestie niet duidelijker.

In de Leidsche dissertatie van 1925 van Enda Boemi Het Grondenrecht in de Bataklanden (Tapiannaoli, Simeloengoen en het Karoland), schrijft deze telg van Si Regar in verband met de afstand van grond aan den bruidegom over het „z.g. *soemondo*-huwelijk" en vertaalt dit met loon- of (ver)dienhuwelijk, „waarbij de bruidegom geen gereed geld heeft en bij zijn schoonouders intrekt, om door arbeid zijne verplichtingen na te komen. Dit *soemondo*-huwelijk is in de oogen van het volk min of meer vernederend" ³⁾.

Terwijl dus van Vollenhoven het woord *soemondo* voor de Toba-Batak de inhoud geeft van loonhuwelijk, doet Enda Boemi dit ten aanzien van de geheele Bataklanden.

In de Geschiedenis Sorkam, van Soetan Alam Sjah ⁴⁾, Kepala Koeria van Sorkam Kiri, kunnen wij over de *soemondo* het volgende lezen:

1) Ris, H. De onderafdeeling Klein Mandailing, Oeloe en Pahantan en hare bevolking met uitzondering van de Oeloes, blz. 491.

2) Joustra, M. Batakspiegel, blz. 246.

3) Enda Boemi, blz. 107.

4) Pandoe, blz. 93—94.

„Keradjaan Atjeh mengembangkan sajanja sampai ke loehak Sorkam, boekannya oentoek meloeaskan keradjaannya sadja, malahan oentoek mengembangkan agama Islam djoega dan memasoekkan *adat persoemandaannya* djoega.

Sehingga Radja Boekit maoe tak maoe mesti menoeroet kemaoean pemerintahan Atjeh itoe, sehingga Radja Boekit dan sekaoem kerabatnja serta sebahagian ra'jatnja telah masoek agama Islam dan adat perkawinan merekapoen bertoekar mendjadi *kawin soemando*, lafal *djinamoe* dan boekan *djoedjoeran*.

Perkawinan *soemando* itoe jaitoe silakilaki diantarkan keroemah siperempoean, sedang hidoep doea laki istri sebagai hidoep dalam maatschappij, oentoeng sama dibagi, roegi sama dipikoel. Akan tetapi poesaka tidak toeroen kekemanakan sebagai *soemando* di Minangkabau, malahan toeroen kepada anak atau waris (patriarchaat); sampai kepada masa sekarang”.

„Het Atjehsche Rijk breidde zijn macht uit over Sorkam, niet alleen om zijn gebied te vergrooten, vooral ook om de Islam te verbreiden en zijn „*adat persoemanda*” in te voeren.

Zoo was Radja Boekit genoodzaakt de wil van Atjeh op te volgen, zoodat Radja Boekit en zijn familie en een deel van zijn onderdanen overgingen tot de Islam en hun „*adat perkawinan*” (oorspronkelijke huwelijksvorm) plaats maakte voor de „*kawin soemando*”, een huwelijk zonder *djoedjoeran*.

Dit *soemando*-huwelijk wil zeggen, dat de man gebracht wordt naar het huis van de vrouw, terwijl man en vrouw als het ware een gemeenschap vormen, waar de baten tezamen gedeeld en de lasten tezamen gedragen worden. Maar de poesaka vervalt niet aan de kemanakan (de zusters kinderen) zooals de *soemando* in Minangkabau, maar komt toe aan de zoon(en) of de waris = de naaste mannelijken bloedverwant van den man (patriarchaat); zoo is het tot heden ten dage toe”.

Ook hier is dus met *soemondo* blijkbaar geen inlijfhuwelijk bedoeld, en wanneer wij de mededeeling, dat de bruidschat ontbreekt zoo mogen uitleggen, dat dit wordt vergoed door het matrilocaal zijn van het huwelijk en het daaruit voortvloeiend hulpbetoon van de zijde van den schoonzoon, dan is ook hier een dienhuwelijk bedoeld.

Ook uit wat Soetan Martoea Moeda ¹⁾ uit Si Bio-bio, ressorteerende onder de Koeria Batoe na Doea van de afdeeling Angkola en Si Pirok schrijft, wordt de inhoud van het woord *soemondo* niet duidelijk. Bij een opsomming, die hij van de Bataksche huwelijksgebruiken geeft, is er een die door hem met *samondo* wordt aangeduid, zonder dat hij nader aangeeft wat er mee te bedoelen.

In de Adat Batak di Angkola dan Sipirok van Baginda Indang Sobolaon ²⁾, Demang van Padang Sidempoean, worden drie Bataksche huwelijksvormen, n.l.:

1. *kawin mandjoedjoer*,
2. *kawin mandingding*,
3. *porda doempang*,

genoemd.

Hierbij ontbreekt dus de term *soemondo*. Van de hier onder 3 genoemde huwelijksvorm zegt hij echter:

„Adat „*porda doempang*“ sama ertinja *soemando mati*, *kahangginja* tidak berwaris lagi kepadanya, melainkan djadi waris bapak isterinja atau saudara isteri itoe fihak laki-laki toeroen temoeroen.

De adat „*porda doempang*“ heeft dezelfde beteekenis als *soemando mati*, zijn *kahanggi* (de naaste mannelijke bloedverwanten) erven niet meer van hem (= erflater), maar wel de vader van zijn

1) Pandoe, blz. 116, Pertanyaan oleh Soetan Martoea Moeda, kampoeng Si Bio-bio, tentang membagi harta peninggalan:

Hij noemt vijf Bat. huwelijksvormen op, t.w.:

1. *boroe tinoero*, 2. *boroe nihiap*, 3. *boroe samondo*, 4. *taboe ni babak* atau *rompoe mate* en 5. *porda doempang*.

2) Pandoe, blz. 58. Vgl. ook Hadat Batak dan poesaka bagian anak perempuan van Nai Bagara Langit in Pandoe, blz. 129.

Perkawinan seroepa itoe ter-
pandang hina; deradjat sila-
ki-laki terpandang rendah
sekali”.

vrouw of haar broers en
hun mannelijke nakomelin-
gen in de neerdalende lijn.
Een dergelijk huwelijk wordt
als vernederend beschouwd;
de positie van den man wordt
zeer laag geacht”.

Ook hier is het dus niet geheel duidelijk of wij met een inlijf-
huwelijk te doen hebben, al schijnt de regeling van de erfenis
daar op te wijzen. Toch is uit het gezegde niet te lezen, dat de
kinderen nu ook tot de marga van hun schoonvader zullen be-
hooren ¹⁾.

1) De aarzeling is des te grdooter, wanneer wij weten wat bovenge-
noemde Soetan Martoea Moeda onder *porda doempang*, die hij als vijfde
huwelijksvorm, dus naast het *soemondo*-huwelijk opsomt, verstaat (zie
noot 1 blz. 74). Hij schrijft:

„No. 5. *Porda doempang*: sesoedah
kawin kira2 15 tahoen lamanja
adalah berpentjaharian kira2 f 1000
(seriboe roepiah), kerna tiada men-
dapat toeroenan laki2 dan perem-
poean, maka kedoeanja bertjerai
atau tolak menoeroet sepandjang
hadat Batak. Saja bertanja, bagai-
manakah pembahagian pentjaha-
rian kedoea laki isteri itoe? Demi-
kianlah saja bertanja, saja harap
dengan banjak pengharapan pada
jth. Toean2 sidang pematja, soe-
dilah kiranja memberikan djawa-
ban pada pertanjaan jang diatas
ini agar dapat goenanja bagi
oemoem menoeroet hadat”.

(Pandoe, blz. 116).

Van een *soemondo*-huwelijk is in het bovenstaande niets te vinden.

Ook Ter Haar ziet de *porda doempang* niet als *soemondo*. Hij schrijft:
„Aangrijpingspunt vindt het godsdienstige huwelijk soms in de huwelijks-
vormen, welke als niet strikte, huiselijke echtvereeningen naast de
officieel adatrechtelijke mogelijk zijn, het *porda doempang* van Zuid-Tapa-
noeli”, (Beginselen en stelsel van het Adatrecht, blz. 175).

„No. 5. *Porda doempang*: na onge-
veer 15 jaren getrouwd te zijn,
hadden man en vrouw ongeveer
f 1000 (duizend gulden) tezamen
verdiend, en daar er uit het hu-
welijk geen zonen en dochteren
geboren waren gingen man en
vrouw van elkaar. Ik stel thans de
vraag, hoe zal nu de verdeeling
van hun gezamenlijk verdiende
geld plaats moeten hebben? Dit
is dan mijn vraag, ik hoop dat de
geachte lezers bereid zijn een ant-
woord er op te geven, opdat het
ten algemeenen nutte strekke.

Wanneer wij het bovenstaande samenvatten, dan blijkt het dat de term *soemondo* in de Bataklanden geïmporteerd is en dat het daar blijkbaar niet het inlijfhuwelijk aanduidt.

Vergouwen, met wie wij in deze geheel meegaan, schrijft:

„De volksopvatting beschouwt het *soemondo*-huwelijk als het Mohammedaansche huwelijk”¹⁾. Opvallend is ook, dat het woord in de woordenboeken van van der Tuuk, Warneck en Joustra ontbreekt.

„Met het verder doordringen van den Islam uit de Menangkabauwsche buurlanden”, zoo schrijft Vergouwen verder, „is het woord *soemondo* echter gaan aanduiden een kennelijk van het Menangkabauwsche recht afgekeken matriarchaal getint huwelijk, waarbij geen bruidschat wordt betaald, de man geen, de vrouw wel huwelijksgoed inbrengt, de man niet meer erft van de zijnen, terwijl zijn kinderen erven van hun grootvader van moederskant en de moeder het hoofd van het gezin is”.

Dit lijkt op een werkelijk inlijfhuwelijk, zij het dan ook van vreemde herkomst. Het volgende ontnemt hier echter weer veel aan:

„Verband met zijn eigen verwantenkring behoudt de man, doordat hij in zijn eigen marga blijft; hij houdt zijn eigen marganaam, die ook op zijn kinderen overgaat; de exogame huwelijksverhoudingen blijven geregeld op den ouden voet, zoodat zijn zoon wel trouwen mag met een meisje uit de marga zijner moeder, niet met een uit zijns vader's marga; trouwt een dochter, dan deelen 's mans verwanten weliswaar niet mee in de gebruikelijke hoofdbestanddeelen van de voor haar betaalde bruidschat, maar erkent worden zij toch, doordat ook zij de *na moehoet*, de kleine bedragen voor de verre verwanten (.....) ontvangen; de echtgenoot voert het dagelijksch beheer over het huwelijksgoed, waarin hij zijn vrouw moet kennen en haar laten beslissen, zoodra het meer gewichtige vermogenshandelingen betreft”¹⁾

Willen wij de vraag van het al of niet bestaan van het inlijf-

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 196—197.

huwelijk in de Bataklanden beantwoorden, dan dienen wij ons ook met de term *mandingding* bezig te houden. Bij Wilken, schrijvende over de Bataks, vinden wij het volgende:

„Naast dit *mangoli* of patriarchale huwelijk vinden wij, hoewel alleen bij uitzondering toegepast, het matriarchale huwelijk of het *mandingding*, waarbij geen bruidschat opgebracht wordt, de vrouw bij hare familie blijft, de man daar zijn intrek neemt en de kinderen dus ook tot de familie van de moeder behooren" ¹⁾). Hier blijkt dus het *mandingding* met de door ons als inlijfhuwelijk aangeduide huwelijksvorm identiek te zijn. Reeds een passage op de volgende bladzijde komt echter onze zekerheid verstoren. Het blijkt daar, dat het *mandingding* een armoede-huwelijk is en zoo eenigszins mogelijk later in een normaal bruidschathuwelijk wordt omgezet.

„Het *mandingding* wordt alleen bij volslagen onvermogen toegepast, en zoodra men slechts in staat is de bruidschat te betalen, in het *mangoli* veranderd. Het spreekt vanzelf, dat de kinderen uit dit huwelijk niet tot den vader behoorende, ook niet van deze, noch van diens familie erven kunnen. Integendeel deelen zij in de nalatenschap van de familie der moeder" ²⁾). Kunnen wij hier dan toch beter van dienhuwelijk spreken?

Een passage op blz. 354 legt een verbinding tusschen de term *soemondo* en *mandingding*. Hier lezen wij:

„*Semendo*, of, hetgeen de oorspronkelijke vorm is, *sumando*, is toch blijkbaar het grondwoord *sando*, pandelingschap, pandeling, met het infix *um*, door welk infix toestandswoorden gevormd worden, zoodat de geheele vorm dus letterlijk beteekent: in pandelingschap zitten, pandeling zijn. Deze uitdrukking komt dus volkomen overeen met het woord *mandingding*, dat zooals wij gezien hebben, de Batak gebruikt om dezelfde wijze van huwelijksluiting aan te duiden" ³⁾).

Joustra geeft in de Batakspiegel de volgende inhoud aan het woord *mandingding*. Hij schrijft:

-
- 1) Zie Wilken. Verspreide Geschriften I, blz. 334.
  - 2) Zie Wilken. Idem I, blz. 335.
  - 3) Zie Wilken. Verspreide Geschriften I, blz. 354. Ook Opstellen over Adatrecht, blz. 74.

„Daarom ¹⁾ komt ook het *mandingding*-huwelijk veel voor en wel in twee vormen: 1. de man treedt bij de familie van het meisje in dienst (eenige overeenkomst met het Maleische *soemondo*-huwelijk) of wel 2. bij de zoogenaamde *hotang na opat* (vier lieden, die twee aan twee de wederzijdsche families vertegenwoordigen, maar van een andere marga moeten zijn), tot tijd en wijle de koopprijs is betaald, wat meestal eerst plaats heeft als een uit zoo'n huwelijk geboren dochter tegen een *djoedjoer* wordt uitgehuwelijkt. Is dit bepaald bedongen, dan is een *mandingding*-huwelijk in zijn rechtsgevolgen niet van een gewoon koophuwelijk onderscheiden. Wordt de som niet betaald, sterft de vader of heeft er echtscheiding plaats, dan komen de kinderen aan de familie der vrouw, maar voeren de marga-naam des vaders" ²⁾.

Eenigszins sluit Vergouwen zich hierbij aan, wanneer hij schrijft ³⁾, dat het Bataksche woord *mandingding* tijdelijk door het uitheemsche *soemondo* verdrongen werd. Ook hij meent, dat dit *mandingding* een dienhuwelijk aanduidt.

Wij zagen, dat Baginda Indang Sobolaon ⁴⁾ onder de drie huwelijkssoorten de *kawin mandingding* onderscheidt. Hij schrijft hierover het volgende:

„Soesoet martabatnja apabila ia kawin „*mandingding*“.

Adat „*mandingding*“ artinja laki-laki pada waktue *markobar* (memitjarakan *adat boroe*) tidak dapat membajar *djoedjoeran boroe*; dengan kesoekaan kedoea belah fihak dipoatoeskan kerapatan, *adat mandinding*.

„Zijn aanzien neemt af, wanneer hij een kawin „*mandingding*“ sluit.

De adat „*mandingding*“ beteekent, dat de man bij de *markobar* (de onderhandelingen over de *adat boroe*) niet in staat is de *djoedjoeran* te betalen; met instemming van beide partijen wordt dan door de rapat tot de *adat mandinding* beslist.

1) In de voorgaande passages wordt gesproken over de moeilijkheden, die een hooge bruidschat met zich meebrengen kan.

2) Joustra, M. Batakspiegel, blz. 256.

3) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 196.

4) Pandoe, blz. 58.

Apabila kemoedian hari ia beroleh harta dan wang, ia boleh membitjarakan (*mangkobari*) *djoedjoeran* isterinja.

Sekiranya ia malang, tidak sanggoep *mangkobari* *djoedjoeran* isterinja itoe, *djoedjoeran* anaknja perempoean jang pertama kali kawin, terserah pada bapak isterinja atapoen pada *iparnja* (saudara bininja); kalau soedah *dihobaran* (dibitjarakan) selesailah *djoedjoeran* isterinja, iapoen terlepas dari *adat mandingding*; kemana soekanja ia bolehlah membawa isterinja.

Sebeloem selesai *djoedjoeran* isteri itoe, ia tidak boleh membawak isterinja tadi ke loear dari kampoeng itoe, diketjoealikan kalau ada *kahangginja* jang tanggoeng atapoen dengan seidzin (semoefakat) mamaknja (mer-toeanja)".

Ook bij hem is het *mandingding* een duidelijk armoedehuwelijk, en wat hij schrijft wijst in de richting van van der Tuuk¹⁾ die in zijn woordenboek over de term *mandingding* zegt:

Indien hij later geld heeft, kan hij de *djoedjoeran* voor zijn vrouw weer ter sprake brengen.

Mocht hij ongelukkigerwijs nooit in staat zijn de *djoedjoeran* voor zijn vrouw te voldoen, dan zal de *djoedjoeran* voor zijn eerst getrouwde dochter afgestaan worden aan den vader van zijn vrouw of aan zijn *ipar* (de broer van zijn vrouw); en is dit geschied en de *djoedjoeran* voor zijn vrouw voldaan, dan is hij bevrijd van de *adat mandingding*; hij mag dan zijn vrouw meemenen, waarheen ook.

Zoolang hij echter de *djoedjoeran* voor zijn vrouw nog niet heeft voldaan, mag hij zijn vrouw niet meenemen buiten de kampong (bedoeld wordt zich ergens anders met zijn vrouw vestigen N.), uitgezonderd, wanneer zijn familie in wil staan voor de *djoedjoeran* of met toestemming van zijn schoonouders".

1) van der Tuuk, H. N. Bataksch-Nederduitsch Woordenboek (1861).

„bij een crediteur in dezelfde plaats wonen verplicht zijnde hem te helpen, zoo hij dringend werk heeft”.

De term *mandingding* behoeft dus zelfs niet op een huwelijk, laat staan op een inlijfhuwelijk, te slaan. Zoo vinden we ook in Warneck's woordenboek ¹⁾:

„*mandingding* = leibeigen sein, von einem Schuldner gesagt, der bei seinem Gläubiger wohnen und ihm helfen muss, wenn es mit der Arbeit drängt, ohne aber sein Sklave zu sein (vielleicht von *dingding*: mit ihm eine Wand teilen ²⁾)”.

Tenslotte is er dan nog een derde term, die onze aandacht vraagt, en wel *marsondoek hela* (lett. voor een schoonzoon opscheppen).

Volgens van Vollenhoven ³⁾ wordt met deze term in Toba het inlijfhuwelijk aangeduid, waarbij de kinderen tot de marga van hun grootvader van moederszijde behooren. In De Toba-Bataksche Grondrechtsbegrippen van de Boer ⁴⁾ vinden we mischien een dergelijke inhoud aan het woord gegeven:

„b. wanneer de vader van de bruid geen mannelijke nakomelingen heeft, dan wel zelf reeds op hooge ouderdom zijnde, nog pas jonge nakomelingen heeft, en de bruidegom in zijn familie opnemen wil (*marsondoek hela*) als mannelijk erfgenaam (gelijksoortig dus met het Lamongsche *ambil-anak* huwelijk).

Die schoonzoon wordt dan als kind in het huis van zijnen schoonvader opgenomen, d.w.z. hij woont daar en is er in de kost, maar moet ook mede arbeiden om die kost te helpen verdienen”.

Luisteren wij naar de getuigenis der Bataks, dan vernemen wij van Enda Boemi een meening, die eenigszins met die van de Boer overeenkomt. Sprekende over afstand doen van de grond aan den bruidegom, zegt hij:

„In de tweede plaats kan afstand van grond aan den bruidegom plaats hebben met de bedoeling, dat de schoonzoon bij

1) Warneck, J. Tobabataksch-Deutsches Wörterbuch (1906).

2) Voor deze woordverklaring hieronder blz. 83—84.

3) Zie van Vollenhoven. Het Adatrecht van Ned-Indië I, blz. 229.

4) de Boer, D. W. N. De Toba-Bataksche Grondrechtsbegrippen, blz. 181.

den vader der bruid komt inwonen, doch niet omdat hij de bruidschat niet kan betalen, maar omdat de vader der bruid geen mannelijke nakomelingen heeft of, zelf reeds op hooge leeftijd zijnde, nog pas jonge nakomelingen heeft. Dit opnemen in de familie door den vader der bruid heet „*marsondoek hela*”.

Deze adat is vergelijkbaar met het Zuid-Sumatraansche *ambil anak*-huwelijk en in deze verhouding ligt niets schandelijks¹⁾. Na deze vrijwel eenstemmige getuigenis doet Joustra ons reeds weer twijfelen. In de Batakspiegel lezen wij al dadelijk geheel iets anders. De *marsondoek hela* wordt naast *soemondo* (in de zin van dienhuwelijk) genoemd en aldus toegelicht:

„ook hierbij werkt de schoonzoon bij zijn schoonouders en woont hij bij hen in; dan is het echter de verkiezing der laatsten, die minder gebrek aan geld dan aan werkkrachten hadden; in deze verhouding ligt niets schandelijks (te vergelijken bij het *ambil anak*-huwelijk)²⁾).

Hier wordt *marsondoek hela* blijkbaar toch weer als een soort dienhuwelijk gezien, al suggereert het laatste gedeelte van zijn bewering overeenkomst met het zuid-Sumatraansche inlijfhuwelijk.

Geheel anders dan van Vollenhoven oordeelt Vergouwen. Na nadrukkelijk verklaard te hebben, dat een inlijfhuwelijk „waarbij de dochter kroost baart ten behoeve van de voortzetting van haar vaders geslacht³⁾ niet bestaat (geldt dit alleen voor Toba? N.) en in een noot hetgeen van Vollenhoven en Wilken dienaangaande beweren te berusten op een misverstand verklaart⁴⁾, spreekt hij over de hier bedoelde term:

„Het Tobasche *morsondoek hela*, lett. voor een schoonzoon opscheppen (hij heet zelf *hela sondoehon*, schoonzoon voor wien opgeschept wordt door zijne schoonouders; bij een normaal huwelijk echter spreekt de echtgenoot van haar man ook o.m. als van *na hoesondoek*, dien ik opschep), is het in huis nemen door de schoonouders van een *hela*, schoonzoon,

1) Zie Enda Boemi. Het Grondenrecht in de Bataklanden, blz. 108.

2) Joustra. Batakspiegel, blz. 246.

3) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 195.

4) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 196.

op den bovengenoemden voet van het inwoonhuwelijk, hetwelk met deze benaming wordt aangeduid en niet altijd een dienhuwelijk is. Bij dit huwelijk, ..., behoudt de man zijn marga en zijn normale betrekkingen tot zijn verwanten; zijn kinderen behooren tot zijn eigen verwantengroep en erven daarin. Voortzetting van het geslacht van de schoonouders heeft door dit huwelijk niet plaats" ¹⁾).

Hiermee zijn wij het volkomen eens, behalve met het be-
weerde, dat de *marsondoek hela* ook een inwoonhuwelijk alleen kan zijn, zooals hieronder zal blijken.

Uit het voorgaande kunnen wij concluderen, dat een inlijf-
huwelijk onder de benaming *soemondo*, *mandingding* of *marsondoek hela* in de (oude) Bataksche adat niet wordt gevonden. De Batak verstaat onder die termen het inwoonhuwelijk, dat tevens een dienhuwelijk is. Dit wordt enkel en alleen gesloten uit armoede van de familie van den man, die zodoende de *sinamot* niet kan opbrengen. Bovendien is daar alleen het verlangen naar een arme schoonzoon, wanneer mannelijke werkkrachten bij de vrouwsfamilie ontbreken. Het komt hierop neer, dat de man intrekt bij zijn vrouw, vandaar de benaming „inwoonhuwelijk“, wijl hij dan door arbeid ten behoeve van zijn schoonfamilie de *sinamot* voor zijn vrouw gaat „verdiene“, zooals de *oempama* zegt:

na majoep dilangean, na tading nioelahan.

wat door de stroom meegesleurd wordt dient achterna-
gezwommen, en wat niet klaar is dient afgemaakt te
worden ²⁾).

Gelet op de *anak boroe* - *hoelahoela* verhouding, in welke — ook al wordt aan de vereischten van de *sinamot* ten volle tegemoet gekomen — de dienstbaarheid van de *anak boroe*

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 196.

2) Vgl. B. I. Sobolaon. Pandoe. Variant:

Na tinggal dioelahi, na sega dipaoeli.

het nalatige verricht, het verbrokene hersteld.

ten opzichte van haar *hoelahoela* reeds opgesloten zit, wordt met bovengenoemde termen nimmer een inwoonhuwelijk alleen, zooals Vergouwen dit ook doet voorkomen, bedoeld, maar duiden ze immer een inwoon-dienhuwelijk aan.

Het matrilocale karakter van deze verhouding, dat het punt van overeenkomst is met de zuid-Sumatraansche *soemondo*, doet het vermoeden — en heeft ook de Batak de geïmporteerde benaming *soemondo* voor deze huwelijksvorm doen aanvaarden — van het bestaan van een inlijfhuwelijk ontstaan. Hiertoe draagt ook nog bij het feit, dat de *soemondo* als inlijfhuwelijk bij de *halak pasisir* (Maleiers, die zich in het kustgebied gevestigd hebben, zooals o.a. in Natar (zuid-Tap.) dat een uitgesproken Maleisch gebied is geworden) voorkomt. De invloed van deze vreemde elementen doet zich in de loop der tijden op de Bataksche huwelijksgebruiken gevoelen. Op deze wijze is o.a. het thans in zuid-Tapian na oeli voorkomende gebruik te verklaren, dat bij ontbinding van een inwoon-dienhuwelijk een daaruit geboren dochter, die normaal tot de marga van haar vader behoort, bij de schoonouders van den man blijft. De voor dit meisje verkregen *toehor* zal dan als de *toehor* voor haar moeder beschouwd worden en de moedersfamilie toekomen ¹⁾, terwijl toch bij haar uithuwelijking de volle medewerking van de vadersfamilie als a.s. *hoelahoela* van haar toekomstige echtgenoot noodzakelijk is.

De voor dit inwoon-dienhuwelijk meer gangbare Bataksche benaming *mandingding* (zuid-Tap.: Angkola, Si Pirok, Mandailing Godang (Groot Mandailing), Mandailing Menek (Klein Mandailing)) doet de positie van den man beter uitkomen.

Van der Tuuk en Warneck zien in den man iemand, die bij zijn schoonouders in de schuld staat en daarom bij hen inwoont. Is dit juist?

Warneck leidt het woord af van *dingding* = wand van een huis, en meent dat hier bedoeld wordt „een wand deelen”.

Wat kan hiermee door Warneck bedoeld worden? Een Tobahuis heeft immers geen vertrekken. Wanneer *mandingding* van *dingding* komt, dan is hier wellicht de bedoeling uit te

1) Vgl. Ter Haar. Beginselen, blz. 170.

drukken dat de man als een *dingding*, een steun van het huis is. De inwonende man immers verricht arbeid ten behoeve van zijn schoonfamilie, hij is zodoende ook een steun voor zijn *hoelahoela*.

De hiervoor in noord-Tapian na oeli voorkomende benaming *marsondoek hela* heeft dan volkomen dezelfde inhoud als het *mandingding*. De *hela sondoehon* (de schoonzoon voor wien door zijn schoonouders opgescheept wordt, m.a.w. de inwonende schoonzoon) verplicht zich ook tot arbeid ten behoeve van zijn *hoelahoela*.

Het laat zich begrijpen dat, in een zoo bij uitstek vaderrechtelijk georganiseerde samenleving als de Bataksche, de door het inwoon-dienhuwelijk ontstane beperking in de handelingsbevoegdheid van den man niet alleen door den man, maar ook door de vrouw niet graag gezien wordt en vernederend wordt geacht. Het ligt daarom ook voor de hand, dat deze bij uiterste noodzaak aangegane verhouding zelden voorkomt.

Zoo het voor den man onmogelijk blijft de verplichtingen ten aanzien van de *toehor* voor zijn vrouw na te komen, zal zijn vrouw zich toch zeker mettertijd tot haar familie wenden met het verzoek op zichzelf te mogen gaan wonen. Meestal zal de vrouwsfamilie hiertoe haar medewerking verleenen, als ze de hulp van den schoonzoon ontbeeren kan.

Het „inlijfhuwelijk“ dient, zooals wij in het begin van dit hoofdstuk zagen, om daar waar zoons ontbreken terwijl daardoor de patrilineale tak zou uitsterven in de uit de dochter voortgekomen kinderen de noodige voortzetters van het geslacht te verwerven.

Bij den Batak kent de adat echter andere manieren om dit-zelfde te bereiken, en heeft men aan deze huwelijksvorm geen behoefte ¹⁾.

Daar waar een zoon ontbreekt (*ndang morindang* = lett. het niet uitloopen als een slingerplant), kan er in de eerste plaats, zooals bij alle andere Indonesische volken, één geadopteerd

1) Ook elders kent men allerlei andere manieren, zie E. A. Boerenbeker, *Tegak tegi-Tjamboer soembai*, blz. 462—468.

(*niain*; de geadopteerde heet *anak niain*) worden. In het algemeen worden slechts zelden kinderen buiten de eigen nauwere verwanten geadopteerd, en zeker is dat thans het geval. Toen de slavernij nog bestond werden veelvuldig de bij de slavinnen verwekte kinderen geadopteerd, waardoor zij in de marga van hun vader werden opgenomen.

Een middel nauw aan die der adoptie (*mangain, paranakhon*) verwant, vinden wij van Dairi vermeld. Wanneer een echtpaar alle hoop op het verkrijgen van zoons heeft opgegeven of wel een weduwe zoonloos achter blijft, is het mogelijk, schrijft Ypes¹⁾, dat door respectievelijk het echtpaar of de weduwe een meisje tot zich wordt genomen, veelal uit de marga van de vrouw. Dit meisje zoekt dan, zonder huwelijk, gemeenschap met een jongen man, en het door haar voortgebrachte kind wordt als dat van het bedoelde zoonlooze echtpaar beschouwd. Deze verhouding noemt men *pertawar* en ook de ongehuwde jonge moeder wordt zoo genoemd.

Ook de bigamie (*parsidoeadoeaoen, parimbangon*) berust hoofdzakelijk op de wensch kinderen te krijgen. In een bespreking omtrent het Christen-Bataksch huwelijksrecht verklaart de Kepala Negeri van Hoeta Toroean o.m.:

„De tegenwoordige Batak trouwt een tweede vrouw niet, dan alleen uit noodzaak om een stamhouder te verkrijgen“²⁾.

Het is bekend, dat de vrouw soms op een dergelijk huwelijk aandringt, hetzij omdat zij vreest dat het anders op een echtscheiding zal uitloopen, hetzij ook dat zij hoopt ook zelf door de vruchtbaarheid van het tweede huwelijk in gunstige zin te worden beïnvloed (*martoeahon parimbangon*). In een dergelijk geval wordt dan tusschen de echtgenooten overleg gepleegd en kiest de vrouw als *imbang* (lett. tegenstandster) een van haar naaste verwanten. Deze *imbang* wordt dan *toengkot, boroe siambolongbolong* (de verworpeling) of *boroe panindi* (de ondergeschikte) genoemd. De uit haar geboren kinderen worden dan beschouwd als de kinderen van de eerste vrouw en treden ook geheel in haar rechten³⁾.

1) Zie Ypes. Bijdrage, blz. 19—20.

2) Polygamie bij de Christen Bataks (1936). Adatrechtbundel XLI, blz. 68.

3) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 299.

In de adat van Hoembang en Toba wordt nog een andere manier gevonden. Hier stelt de weduwe zich voor iederen man beschikbaar met het doel een kind voor haar zoonloos overleden man voort te brengen. Dit alles geschiedt met voorkennis en volle toestemming van de naaste verwanten van de overledene. De vrouw wordt *parsangge talak* (geopende buidel) of *pardjaboe talak* (het huis met geopende deur) genoemd. Het hieruit, zonder bekende verwekker, geboren kind (*sagak ni panabian* = opgeschoten uit een afgemaaid stoppel-veld) wordt beschouwd als dat van haar gestorven man ¹⁾. In Dairi ²⁾ noemt men dezen jongen de *tongkoh* (uitspruitsel van een omgehakte boom) van den overledene, die door diens geest gezonden heet te zijn (*tinengis*). De geslachtelijke gemeenschap van de weduwe en den vreemde dient zoo spoedig mogelijk na de dood van haar echtgenoot plaats te hebben, opdat het naar buiten de schijn wekt, alsof de jongen nog door dezen bij de vrouw verwekt is. Naar Bataksche begrippen geldt dan hier de z.g. *adat ni porlak* (de zede van de tuin), die haar uitdrukking vindt in:

late na nidanggoerhon toe porlak ni deba, nampoena porlak do nampoenasa.

de zaailing, die in andermans tuin wordt geworpen, is van den tuineigenaar ³⁾.

Ook het leviraat-huwelijk kan tot hetzelfde dienen. De weduwe hertrouwt met een margagenoot van haar eersten man (*mengeke*, afgeleid van *keke* = weder bestaan herleven, in casu het huwelijk voortzetten). De uit dit voortgezette huwelijk geboren kinderen worden dan geacht die van den eersten man te zijn. Vanzelfsprekend dragen deze kinderen de marganaam van den overledene, aangezien de tweede echtgenoot ook een margagenoot is van den eerste ⁴⁾. Volgens de Boer ⁵⁾,

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 289.

2) Zie Ypes. Bijdrage, blz. 21.

3) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 344. Ook Ypes, Bijdrage, blz. 4 (noot).

4) Zie Ypes. Bijdrage, blz. 20.

5) de Boer, D. W. N. Het Huwelijksrecht bij de Toba-Bataks, blz. 93—94.

die deze huwelijksvorm ook noemt, wordt de echtgenoot in dit geval *daloe* (= everzwijn) genoemd, welke minder elegante benaming duidelijk de functie van dezen echtgenoot n.l. die van fokbeer aangeeft. Ypes¹⁾ daarentegen merkt op, dat alleen van een *daloe* gesproken wordt, wanneer de kinderlooze weduwe met toestemming van de verwanten van haar eersten man zich een man uit een andere marga koos dan de zijne. Zelfs komt het voor, dat dit tweede huwelijk geen bruidschathuwelijk (is dit dan wel als een huwelijk te beschouwen? N.) is. Men spreekt dan van *mengalih* of *merindjam*, ook wel kleineerend *mersopo soejoek* (deze laatste term is afgeleid van *sopo* = een tijdelijk stulpje op een ladang, en *soejoek* = „om niet” of „voor niets”). En de uit deze verhouding geboren kinderen worden ook weer beschouwd als die van den eersten man. Komt echter de tweede „echtgenoot” zijn bruidschatverplichtingen wèl na, dan komen hem die kinderen ten volle toe²⁾.

1) Zie Ypes. Bijdrage, blz. 18.

2) Zie Ypes. Idem, blz. 20.

HOOFDSTUK V.

DE VROUW IN DE RIPE ¹⁾ EN DE HOETA ²⁾.

Beter dan uit welke wel-geformuleerde regel van adatrecht dan ook, leert men door de aanschouwing en bestudeering van het dagelijksch leven in *ripe* en *hoeta*, de werkelijke positie die de vrouw in deze patrilineaal georganiseerde wereld inneemt, kennen. Immers, evenals overal ter wereld, klopt ook in het Batakland de juridische theorie niet steeds met de werkelijkheid van het leven van alle dag. Wij zagen, dat deze eerste minder eenzijdig vaderrechtelijk is dan men ons van de Bataks wil doen gelooven, maar niettemin blijkt het, wanneer we ons tot de samenleving zelve wenden, dat de positie der vrouw toch nog een geheel andere kan zijn dan ons de rechtsregels doen veronderstellen.

„Het gebeurt vaak”, zegt Hazairin ³⁾, het adatrecht van de Redjang besprekend, „dat de rechtsverhouding tenonder gaat in de liefdes- of machtsverhouding”. Wanneer beide echtgenooten het maar eens zijn, kan er allerlei gebeuren, wat strikt genomen tegen de adat ingaat.

Inderdaad, dit geldt ook voor het Batakland. Waar man en vrouw het eens zijn, wordt de rechtsregel, die allen in theorie beamen, door de feiten gelogenstraft. Ook in het Batakland winnen m.a.w. de plichten tegenover de engbegrensde groep van het gezin het van die, welke voortvloeien hetzij uit de bloed- en aanverwantschap, hetzij uit het behooren tot een dorpsgemeenschap. Het onderling en wederkeerig hulpbetoon (*adat marsioeroepon*, *adat marsiadapari*) moge nog zoo zeer

1) *ripe* = gezin.

In Mandailing is *ripe* dorpswijk of verwantenwijk geworden, hier duidt men het gezin aan met de term *sabagas*.

Bij de Karo is gezin *djaboe*.

2) *hoeta* = dorp.

3) Hazairin. De Redjang, blz. 131.

in stand worden gehouden en van belang zijn ook voor het voortbestaan van elk gezin, de eerste zorg van iedere Batak gaat, zoodra hij gehuwd is, toch naar zijn eigen gezin uit. Hoewel heel de samenleving het ontstaan van de in Europa zoo zeer geprezen gezinsintimiteit onmogelijk maakt, is voor iedereen gehuwden Batak het gezin de kleine wereld, waar hij (of zij) met zijn voor- en tegenspoed zich heenwendt, waar men raad en hulp vindt in de moeilijkheden, waar vreugd en leed samengedragen worden, intenser althans tezamen beleefd dan dit in de kring met de niet-gezinsleden het geval is. Het is de kleine wereld, waarvoor men al zijn krachten inspant om het zoo gelukkig mogelijk te doen zijn. Is er vrede in het gezin, dan zal er ook voorspoed in zijn.

Reeds bij de huwelijksluiting wordt o.m. tot het jonge paar gezegd:

*bola-bola ni tagan, sitongka i bolahononkon,
manang adong bola-bola ni halak, sitongka i tangihononkon.*

wanneer er een barst is in het kalkbusje, dan moet men
die niet grooter maken, (rijmzin)
wanneer men kwaad spreekt (over je gezin), dan moet men
er niet naar luisteren¹⁾

En als overal elders, vindt ook de Bataksche moeder in het gezin haar voornaamste plichten. Het dagelijksche voedsel voor haar gezin wordt door haar gekookt, maar ook worden de doeken, die dienen moeten als kleeren voor haar man en kinderen of wel door haar worden verkocht, door haar gegeven. Na volbrenging van haar dagtaak, zet dan ook de vrouw zich achter de weefstoel. Is de mat in huis versleten, of behoeft de *eme* (*padi*) nieuwe zakken, het is de vrouw, die nieuwe vlecht.

De verhouding tusschen man en vrouw wordt eerst recht verinnigd, wanneer er een kind verwacht wordt. Ook waar het huwelijk vooral op zakelijke basis werd gesloten, zal er dan wel, naar de meening der Bataks, liefde groeien. En het groot-

1) Koloniaal Tijdschrift, Januari 1921, 10e jaarg., no. 1 blz. 88.

ste geluk kent de Batak dan ook, wanneer zijn huwelijk met de geboorte van kinderen gezegend wordt:

toeboean laklak ma, toeboean singkoroë toe dangka ni
poerba-toea,

toeboean anak ma, toeboean boroe dongan sarimatoea.
 de schors wasse, de *singkoroë* (de gierst) groeie aan de
poerba-toea-tak, (rijmzin)

dat er zonen en dochteren geboren worden als steun voor
 de oude dag¹⁾.

Wanneer de vrouw zwanger is, wordt dit als een groot en blij gebeuren gevoeld. Men zal haar met eerbied bejegenen, en in alles zal men trachten haar ter wille te zijn. Haar man zal

1) Koloniaal Tijdschrift, Jan. 1921, 10e jaarg., no. 1 blz. 88.

Naast deze *oempama* vinden we ook de volgende:

Si laklak ni singkoroë, na gantoeng di gindjang ni pintoe,
maranak sapoeloe toloe, marboroe sapoeloe pitoe.

De bast van de *singkoroë* (de gierst), die hangt boven
 de deur, (rijmzin)
 moge er dertien zonen en zeventien dochteren geboren worden.

Uit het feit, dat hier meer dochters dan zoons worden vermeld, heeft men (o.a. van Ophuysen, zie Kijkjes in het huiselijk leven der Bataks, blz. 10—11) ook de conclusie willen trekken, dat de vrouw bij het huwelijk zou gekocht zijn. Immers uit de wensch naar vele dochters, die uit deze spreekwijze duidelijk blijkt, zou niets anders kunnen volgen dan de begeerte naar een goed, waarnaar in de Bataksche maatschappij veel vraag bestaat. Veel dochters brengen veel geld op!

Deze, tegen de Bataksche gevoelens strijdende gevolgtrekking, is gemaakt zonder de functie van de vrouw in haar ruime verband te zien. Inderdaad is de Batak, die veel kinderen, veel dochters heeft, *gabe* („rijk”), en gevoelt zich ook alszoodanig. In de voorgaande hoofdstukken hebben wij reeds gewezen op de eigenaardige plaats, die de vrouw in de *partondongan* (aanverwantschap) inneemt, en ook wat de Batak onder deze zwagerschap verstaat. Ook hebben wij de typische plaats, die de bruidgevende groep inneemt t.o.v. de bruidnemende ten volle belicht. De Batak daarom is niet *gabe* door het verkrijgen van de bruidschat als „koopsom” voor zijn dochters, maar hij is *gabe* als *hoelahoela* van een groot aantal *boroe's* van wie hij de *wakil ni Debata* is. Hij is *gabe* aan *sahala*, *gabe* aan *hasangapon* (eer) en aan nog zooveel meer.

haar met kleine ongedachte zorgen omgeven, hij zal geen moeite sparen om datgene, waarnaar haar verlangen uitgaat, voor haar te krijgen. Hij zal er streng voor waken, dat zijn vrouw niet zondigt tegen de zoovele voor zwangere vrouwen bestaande *pantang* (*soebang, sabang* = taboe). Zij eet geen aan elkaar gegroeide pisang of groenten en vruchten van slingerplanten, zij gaat ook niet aan de open deur zitten. Ook de man zal zich vele dingen onthouden om de geboorte zoo voorspoedig mogelijk te doen zijn, zoo zal hij zijn hoofdhaar niet doen knippen of afscheren, noch dieren slachten enz.¹⁾

De meer *sahala* bezittende *hoelahoela* wordt er van in kennis gesteld, en men smeekt hem zijn in dit bijzonder gevaar verkeerende dochter te schutten. Dan komen de ouders der vrouw haar *mangoepa* (verrijken, versterken en vastmaken van haar *tondi*) en doen hiermede de weldadige invloed van hun *sahala* over haar komen. Zij bieden haar de *oelos ni tondi* (het kled harer ziel) aan, dat haar in de gevaarlijke toestand, waarin zij verkeert en ook straks in het kraambed zal beschermen. Dit aan *sahala* rijke kled zal haar een steeds gewijd voorwerp (het z.g. *homitan ni tondi* of *gomgoman ni tondi* = het onderworpen aan de *tondi*) blijven, dat haar zegen zal schenken. Het zal haar beschermen, wanneer ze in barensnood is, en haar en haar gezin genezing brengen, wanneer er ziekte is. Deze *oelos*, als haar *oegasan na tanda* (het voorwerp, waaraan zij bijzonder gehecht is en dat een belangrijke rol in haar leven heeft gespeeld), zal door haar kinderen en haar verder nageslacht hoog in eere gehouden worden als het voorwerp, waaraan het heil van het geslacht voortaan verbonden zal zijn.

Is de vrouw ernstig ziek, en komen haar ouders haar aan haar ziekbed bezoeken, dan zal haar vader haar deze *oelos ni tondi* om haar heen wikkelen, opdat door de zegenrijke werking ervan haar *tondi* in haar lichaam vast zal doen zijn²⁾. Gedurende de zwangerschap zullen de ouders met hun dochter voortdurend in contact zijn en geregeld op de hoogte gehouden worden van haar toestand. De bezoeken van haar moeder, die

1) Vgl. van Ophuysen. Kijkjes in het huiselijk leven der Bataks, blz. 20.

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 68, 71, 97, 102.

telkens met kleine verrassingen komt, zullen haar immer verblijden.

Hierbij komt wel zeer tot uiting, welk een belangrijke positie in het Bataksche leven de vrouw inneemt. De zorg, waarmee men haar omringt, en de rol, die daarbij speciaal haar familie en onder deze weer vooral haar moeder vervult, terwijl het kind, dat geboren zal worden toch tot de marga van den vader zal behooren, zijn wel zeer duidelijke bewijzen daarvan. En dit alles blijft bestaan, ook na de bevalling, zij het dan ook in minder duidelijke vorm. Bij de geboorte zijn het de ouders der vrouw, die moeder en kind komen *maroepaoepa* (het versterken en verrijken van hun *tondi*), en komen later moeder en kind bij haar ouders op bezoek, dan wordt haar de *oelos parompa*, het kleed om het kind op de rug te dragen geschonken, waardoor het tegen gevaren en ziekte beschermd zal zijn ¹⁾.

Dan komt de taak van de opvoeding, waarbij alweer de vrouw het grootste deel toevalt, al toont zich de vader lang niet onverschillig.

Zoals overal ter wereld, is in de eerste levensjaren het kind grootendeels aan moeders zorgen overgelaten. De band tusschen moeder en kind, die reeds gevoeld wordt als ze het nog in haar schoot draagt, wordt nog inniger als de kleine geboren is. De Bataksche moeder stelt er dan ook de hoogste prijs op, haar kind zelf te voeden. Overal neemt ze het met zich mee, naar het veld, naar een begrafenis of bruiloft, en al haar werk zal ze terzijde weten te stellen, om te zorgen dat het de kleine aan niets ontbreekt:

toengkap marmeme anak,

toengkap marmeme boroe.

liefdevol buigt de moeder zich over haar zoon en dochter
om hun de rijst voor te kauwen ²⁾.

En gaarne stemmen we in met hetgeen van Ophuysen van de Bataksche moeder zegt ³⁾:

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 71, 103.

2) Vgl. Vergouwen. idem, blz. 67.

3) Zie van Ophuysen. Kijkjes, blz. 31, 32, 33 en 34.

„Waar ze ook heen gaat, haar zuigeling moet mee. Bij het rijststampen zelfs, waar het lichaam der stampster zulke vermoeiende buigingen moet maken, heeft zij dikwijls het kind op de rug. Niets is haar voor haar lieveling te veel; zij voedt het zoo mogelijk zelf; als de kleine later vast voedsel moet gebruiken, maar nog niet voldoende kauwen kan, kauwt ze het voor hem en geeft hem het zoo fijn gemaakte te eten. Zij speelt er mede; zingt het wiege- en andere liedjes voor, en leidt het langzamerhand op voor allerlei kleine werkjes, die voor een kind geschikt zijn.

Aan de hand van de moeder leert het loopen, of onder haar toezicht, ...

Onder leiding der moeder leert het kind zorgen voor de rijst, die vóór het stampen op het voorerf te drogen wordt gelegd; het leert de kippen verjagen, die zich aan het graan te goed zouden willen doen. En naarmate het ouder wordt, breidt de kring zijner bezigheden zich uit. . . . .

‘t Is niet te veel gezegd: de Bataksche vrouw is een voorbeeldige moeder. Zij heeft voor haar kinderen alles over. Het beste, dat zij bezit, zal ze hun geven. Hare schoonste kleedingstukken, hare kostbaarste sieraden zal zij afstaan en zich zelve met het eenvoudigste kleed tevreden stellen, indien ze weet hen daarmede gelukkig te kunnen maken”.

Niet ten onrechte voegt hij er aan toe, dat wij ten aanzien van het bovenstaande, geen west-Europeesche normen moeten aanleggen. Doen wij dit wel, dan zou deze zelfde Bataksche moeder een slechte opvoedster blijken te zijn. Hij schrijft dan ook:

„Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat zij volgens onze begrippen, bij hare opvoeding paedagogisch te werk gaat. Ze kan van tijd tot tijd — naar ons oordeel heel verkeerd — tegen hare kinderen razen en tieren en hen naar onze opvatting barbaars, haast onmenschelijk straffen. Maar, nogmaals. . . . . ze houdt van hen”.

Van welk groot belang de vrouw in het gezinsleven is, blijkt wel uit het eveneens door van Ophuysen aangehaalde gezegde: „Eene stiefmoeder maakt van een eigen vader een stiefvader”. Door het huwelijk met de tweede vrouw wordt de vader in haar

sfeer van belangstelling getrokken en vervreemdt hij daardoor van zijn kinderen.

„Een vader verliezen is veel verliezen, zegt de Batak; eene moeder verliezen is alles verliezen”.

Zoo is het inderdaad, en het blijkt dan ook uit het gezegde van de Bataks van zuid-Tapian na oeli:

*nada mahoewa dahonon saboer, intapna oelang goembang
matapor,*

het komt er niet op aan of er rijst gemorst wordt, als de
goembang (een mandje van houtbast) maar niet stuk gaat,

hetgeen zeggen wil, dat het er niet toe doet dat het kind bij de partus sterft, als de moeder maar blijft leven¹⁾.

En wanneer we ook nog bedenken, dat de moeder haar kind tot meer dan twee jaar zoogt²⁾, dan kunnen we wel begrijpen hoe groot de invloed van de moeder op de kleine en hoe gehecht deze aan haar moeder is.

In huis draait alles om het kind; eerst moet het verzorgd zijn, wil men aan de andere huiselijke bezigheden kunnen beginnen. Hierbij staat de man de vrouw in alles terzijde, er moet eendracht zijn tusschen de echtgenooten tot goede voorbeeld voor het kind, zooals de *oempama* zegt:

masidoengkap na bikbikna, masidjaroen na tomboekna.

men moet het gescheurde aan elkaar naaien en het versletene herstellen³⁾.

De band tusschen de leden van het gezin wordt sterk gevoeld. Al gebeurt het wel, dat de kinderen met elkaar hoogloopende ruzie hebben of met de ouders in groote moeilijkheden geraken, door speelschulden of anderszins, men tracht de ontstane scheiding zoo spoedig mogelijk te herstellen. Dit vindt zijn uitdrukking in het volgende:

1) Vgl. van Ophuysen. Bat. spreekw., blz. 633.

De beteekenis van de Bataksche moeder vinden we zeer gevoelig geschetst in de novelle van M. A. M. Renes-Boldingh: *Schaduw-Schimmenspel*.

2) Vgl. de Haas, J. H. *De Karo-Bataksche zuigeling*, blz. 7.

3) *Koloniaal Tijdschrift* 1921, 10e jaarg., no. 1, blz. 88.

tampoelan aek, sirangan lailai do bada ni na marsaripe.
als het klieven van water, en het scheiden (van de baarden)
van een staartveer zijn de twisten tusschen de
gezinsleden ¹⁾.

Binnen de vier wanden van het huis, is het de vrouw die beveelt. Zij draagt haar man op het kind te slapen te leggen of op te passen. Zij wijst degeen aan, die het hout moet hakken voor het koken of die de padi heeft te stampen, dan wel water moet halen. Zij, als moeder, is het, die de kinderen bij ongehoorzaamheid berispt en straft, en dikwijls zeer streng optreedt; maar als hun iets overkomt zullen ze toch om hun moeder roepen en naar haar toegaan en haar hun leed klagen.

„En dit is ook een feit”, zegt van Ophuysen, „de kinderen houden van hunne moeder. Meer dan van hun vader, die zich veel minder met zijn kroost kan bemoeien, althans bemoeit, en in de regel als „de straffende” in het huishouden optreedt” ²⁾.

Ook van haar schoondochter zal ze datgene eischen, wat ze van haar kinderen verlangt, de vrouw van haar zoon heeft haar te dienen, zooals zij haar schoonmoeder diende. Zij is voor haar een moeder, maar waar het noodig is, zal ze ook niets ontzien en ten strengste tegen haar optreden. Geregeld wijst ze haar op de plichten van huis- zoowel als op die van gastvrouw en voedt haar op tot een goede moeder. En ze zal er trotsch op zijn, als men van haar schoondochter zegt dat zij *rama* (degeen, die zich weet te gedragen) is.

Komen er gasten, de huisvrouw zal zich inspannen om het hun zoo aangenaam mogelijk te maken, opdat haar huis hoog in eere gehouden zal worden. En als de *domoe-domoe* (*pandepande* = bemiddelaars) komen om over het huwelijk van haar dochter te onderhandelen, zoo zal zij ze ook met de hoogste gastvrijheid ontvangen, opdat men over haar en haar dochter niet dan met hoogachting zal spreken, ook al had ze liever dat haar kind met een ander, dan met die voor wie de *domoe-domoe* komen, trouwt. Al neemt ze geen deel aan de *marhata sinamot* (de bruidschat-bespreking) voor haar dochter, ze zal

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 184.

2) Zie van Ophuysen. Kijkjes, blz. 33.

zich wat betreft het bevorderen dan wel het tegengaan van haar huwelijk wel laten gelden.

Terwijl bij het huwelijk in theorie weinig rekening wordt gehouden met de gevoelens van de kinderen, zullen de ouders zich tenslotte toch neerleggen bij hun verzet, wanneer zij koppig blijven weerstand bieden aan de plannen van hun vader of moeder. Ook de dochters kunnen dit doen. Een meisje, dat op haar stuk blijft staan, dwingt de eerbied van haar ouders af. Het heet dan ook:

ndang tarseat boroe na so olo adjar.

een dochter, die niet wil gehoorzamen kan niet afgeslacht worden¹⁾.

Evengoed als de ouders tegen een zoon, die hen in groote moeilijkheden brengt, niet direct tot krasse maatregelen overgaan, zoo zullen ze, zooals we reeds zagen (blz. 57), hun reeds getrouwde dochter, die een afkeer heeft van haar man, weer tot zich nemen.

Trouwt het meisje, het is de moeder, die het eerst door de *boroe* wordt *disoelangi* (uit de hand gespijzigd). Deze zegt daarbij: „Met vreugde spijzig ik u, tante, dat uw *tondi* steeds zegen schenke, dat uw dochter snel den kinderzegen ervaar“²⁾.

Ook bij de keuze van een schoondochter zal de vrouw haar goed- en afkeuring doen hooren en heeft zij invloed. Als het jonge bruidspaar komt, dan is de vrouw de eerste die haar schoondochter aan de huistrap opwacht en verwelkomt en de geelgekleurde *dahanon* (ongekookte rijst) op haar hoofd strooit, tevens een zegenwensch uitspreekt en o.a. „*horas tondimoe*“ (sterk zij je *tondi*) zegt³⁾.

Wordt de *boroe toelang* van haar zoon aan een ander uitgehuwelijkt, zij zal hierover haar ontstemming uitspreken en voor zijn rechten opkomen. En het zal ook haar taak zijn, wanneer haar zoon zijn keuze laat vallen op een andere dan zijn

1) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 325.

2) Zie Vergouwen. idem, blz. 112.

Ook Meerwaldt, J. H. Gebruiken in het maatschappelijk leven der Bataks. Meded. van wege het Ned. Zendinggenootschap, blz. 7.

3) Vgl. van Ophuysen. Kijkjes, blz. 53.

boroe toelang, om haar broer (derhalve haar zoons *toelang*) in deze mee te krijgen. Zij begeeft zich met hem naar zijn *toelang* en deelt dezen dan mee, dat zijn *bere* (neef) het plan heeft een meisje ten huwelijk te vragen (*manopot boroe*). Zij verzoekt hem, dat zijn *sahala* hieraan zijn zegen wil geven, opdat het jonge paar gelukkig zal zijn.

Vergouwen¹⁾ zegt dan ook:

„De vrouw, in het bijzonder de moeder van kinderen, is óók de *inanta soripada*, de vereerde vrouw des huizes, welks centrum en goede geest zij is. Zij bouwt in haar huwelijk dit huis mee op, schenkt haar man zonen en dochteren, bestiert de huishouding, vergaart mede het vermogen, bereidt het maal der gasten zoodanig, dat haar man er eer mee inlegt en de gastvrijheid van het huis geprezen wordt, zij is de *pardihoeta*, die de zorg heeft voor de dingen in het dorp, van huis en erf, terwijl haar man als de *pardibalian* de zaken daarbuiten behartigt. . . . . Zij is het, die de eerstelingen van de oogst van het veld plukt en in plechtigen gang naar huis brengt (bracht). Zij opent, als er bij een feestelijke gelegenheid ten haren huize gedanst zal worden, de dansreien mede. Zij wordt het eerst *disoelangi*, wanneer de bruijomsvader komt om den bruidschat voor haar dochter te voldoen en zijn versneden vleesch aanbiedt (. . . .); ze heeft touwens, ook al hield ze zich bij de besprekingen op den achtergrond, zich duchtig laten gelden, wanneer het erop aankwam om een huwelijk van haar dochter te bevorderen of tegen te houden, al naar het haar aanstond (. . . .). Het is, wanneer zij met haar man een twist krijgt die zeer hoog loopt, háár recht om in het huis te blijven wonen; hij moet maar gaan *martari sopo*, in het dorpshuis bij de jongelieden gaan slapen”.

De invloed van de moeder op de kinderen laat zich vooral in de jeugdijaren gelden. Haar zonen ontgroeien haar spoedig. Al op de leeftijd van tien à elf jaar (*tang marmahan* = groot genoeg om het vee te kunnen hoeden) leven ze meer buiten het gezin.

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 282.

„Als de jongen reeds de leeftijd bereikt heeft, dat hij karbouwen kan hoeden, raakt hij langzamerhand uit het oog zijner moeder”, schrijft van Ophuysen ¹⁾).

Overdag zoeken ze hun vermaak in de bosschen, of gaan de koeien, karbouwen en paarden hoeden en zwerven rond over de uitgestrekte weidevelden. Ze komen slechts weinig thuis, gaan er alleen nog maar eten, slapen er niet en brengen de nacht door, met de andere jongens van het dorp, in de *sopo* (het raadhuis, het dorps huis). Hier vinden ze hun eigen genoegens en houden er zich bezig met de *toeri-toerian* (verhalen vertellen), de *hoeling-koelingan* (het elkaar raadsels opgeven) en de *torsa-torsa* (fabels verhalen). Dit is het leven van alle dag van de mannelijke jeugd.

De dochters daarentegen verblijven langer onder de hoede van haar moeder, ook al brengen ze, als ze de leeftijd van tien à elf jaar (*boedjing maradjar*) bereikt hebben, de avonduren niet meer thuis door — ze zijn dan in de *bagas podoman* (het huis, waar de grootere meisjes overnachten) — toch blijven ze nog onder moeders leiding doordat ze haar geregeld bij haar arbeid helpen. Ze helpen mee aan alle werkzaamheden in het huis, halen water van de rivier of bron, belasten zich met het *mandoeda eme* (het stampen van de padi), vlechten manden en matten of weven doeken. Ze gaan met moeder mee naar het veld, om behulpzaam te zijn bij het planten van de rijstplantjes, bij het wieden, bij het in orde brengen van de sawah-dijkjes, en bij nog heel veel andere werkzaamheden, kortom ze blijven innig met het gezin verbonden tot haar trouwen. We lezen dan ook bij van Ophuysen ²⁾: „maar het meisje blijft onder haar (moeders N.) toezicht, eigenlijk wel tot ze als gehuwde vrouw het ouderlijk huis verlaat. Groenten zoeken en schoonmaken, de rijst wasschen en koken; matten en zakken vlechten; rijststampen; voor jongere broertjes en zusjes zorgen; de kippen voeren, ze tegen de avond opsluiten en de volgende morgen weer vrij laten — aan al deze werkzaamheden doet het meisje mede, zoodra zij daartoe in staat

1) Zie van Ophuysen. Kijkjes, blz. 32.

2) Zie van Ophuysen. Kijkjes, blz. 32 en 33.

is. En in die huiselijke zaken wordt ze ingewijd door hare moeder”.

In de *bagas podoman* staan de meisjes onder toezicht van een oudere vertrouwde vrouw. Ze bekwamen er zich verder in nuttig handwerk, leeren elkaar *ende's* (liedjes), en het is ook de plaats waar de huwbare meisjes (*boedjing*) de jonge mannen (*doli-doli*, *naposo*) ontvangen, om met ze nader in kennis te komen, het *martandang*¹⁾.

De taak van deze oudere vrouw in de *bagas podoman* is gewichtig en veelzijdig. Zij vertelt de meisjes verhalen, leert ze liedjes en *manortor* (de Bataksche dans). Zij geeft ze aanwijzingen in het vlechten of anderszins, berispt ze, wanneer ze te vrij worden tegen de jonge mannen. En bij het *martandang* zal zij paal en perk weten te stellen, omdat de eer van een meisje licht aangetast kan worden. Haar plicht is zwaar, het heet immers:

*raän iba mandjagohon horbo sabara sian boedjing
sadahalak.*

1) Bij het *martandang* trachten de jongens en meisjes, onder het aanbieden van siri en strootjes en het over en weer opgeven van raadsels, elkaar beter te leeren kennen. Bij deze gelegenheid vragen ook de meisjes aan de jongelieden het doel van hun komst, hetgeen meestal in dichtvorm geschiedt, welker beantwoording ook in dezelfde geest dient plaats te hebben. Het gebeurt dikwijls, dat bij dit vragen en antwoorden de jonge mannen het onderspit moeten delven, wat maar al te vaak de lachlust en spot opwekt van de meisjes.

Ook wanneer jongelui van om en nabijliggende dorpen gaan *mangaririt* (uit vrijen gaan), is het de *bagas podoman* waar ze hun *boroe toelang* kunnen ontmoeten. Voor hun bezoek aan dit huis is echter de toestemming van de *radja ni boroe* (de vertegenwoordiger van die marga, welke naast de marga van den stichter van het dorp de belangrijkste is, omdat zij van ouds de bruidnemende groep van deze z.g. heerschende marga was) een noodzakelijk vereischte, anders is hun veiligheid niet gewaarborgd.

Naast dit *martandang* kent de Batak ook het *marhoesip* (fluisteren). Dit is het geval als de jongens lust hebben de meisjes te plagen. Door de dunne wand van de *bagas podoman* worden nu de meisjes zoete woordjes in het oor gefluisterd.

Wanneer bij het *martandang* een bepaalde jongen zich tot een bepaald meisje aangetrokken gevoelt, geeft men ze de gelegenheid alleen te zijn. Het paar zondert zich af op een stille plek en zetten er hun vrijage voort, het *marmajam*.

liever op een troep karbouwen te passen dan op één jong meisje ¹⁾).

Ze vertelt de meisjes ook haar eigen ervaringen, wijst ze op de zoovele dingen, die ze in haar later leven noodig hebben te weten, kortgezegd ze leidt ze ook in in het sexueele leven.

Het laat zich begrijpen, dat door de instellingen *sopo* en *bagas podoman* en mede ook door het bestaan van jeugdorganisaties bij de Bataks, tusschen de jeugd, leeftijd bij leeftijd, sexe bij sexe, een stevige band gevoeld wordt, die met de tijd hechter en hechter wordt. Men voelt voor elkaar en geeft elkaar steun. Vat daarom een jongen het plan op een meisje te schaken, dan vertelt hij het zijn vrienden, en tezamen treffen ze de voorbereidingen er voor. Spreekt een meisje met een jongen af met elkaar te vluchten, dan worden hun beider kameraden erin gekend en geven hen hun hulp.

Trouwt een jongen of meisje, dan zal binnen de groep van de vrienden en vriendinnen zijn gemis gevoeld worden. Daarom houdt de Batak, wanneer de bruidschatbespreking tot een goed einde is gekomen, een „bijeenkomst der jongeren“. Hier nemen dan de vrienden en vriendinnen afscheid van den bruidegom en bruid. Deze bijeenkomst heeft plaats als alle gasten na het *maroendjoek* (het afdragen van de bruidschat) reeds vertrokken zijn. De vriendinnen van de bruid verzamelen zich dan om haar in een huis en bereiden er een gastmaal voor den bruidegom en diens kameraden, die tegen het vallen van de avond worden verwacht. Zijn de jonge mannen gearriveerd, dan komt men tot een herhaling van wat zich onder de ouderen afspeelde. Er wordt dan een soort *paroendjoehon* (de bespreking over en het afdragen van de bruidschat) gehouden. Bij deze gelegenheid vragen de meisjes onder veel vroolijkheid van de jonge mannen een gift, de *oepa naposo* (het loon der jongeren). Ieder van hen dient daarvoor zijn *toempak* (bijdrage) te geven ²⁾.

1) Vgl. van Ophuysen. De poësie in het Bataksche volksleven, blz. 413.

2) Vgl. Vergouwen. Rechtsleven, blz. 226.

Ook Meerwaldt, J. H. Gebruiken in het maatschappelijk leven der Bataks. Meded. van wege het Ned. Zendinggenootschap, blz. 291—292.

Zoo wordt het Bataksche kind in gezin en vriendenkring opgevoed, d.i. ingeleid in de maatschappij, waarin het thuis hoort. Wij zagen in het bovenstaande, hoe zoowel het meisje als de jongen, en de eerste vroeger dan de laatste, al jong deel krijgt aan het onderling en wederkeerig hulpbetoon, de *adat marsioeroepon* (*adat marsiadapari*).

Waar de *isi ni hoeta* (de ingezetenen van het dorp) door bloed- en aanverwantschap verbonden, als het ware één groote familie-eenheid vormen, groeit het onderlinge hulpbetoon binnen het gezin op natuurlijke wijze uit tot een de dorpingen geldend hulpbetoon.

Het is deze *adat masioeroepon*, die de samenleving der Bataks goeddeels verklaart. Men is op elkaar aangewezen, en dit besef doet de anders toch zoo weinig tot tucht geneigde Bataks zich onderschikken. Vergouwen, die op zulk een uitnemende wijze het Bataksche dorpsleven schetste, wijst er op hoe dit echter niet altijd even gemakkelijk loopt.

„Het pertinent niet willen van wat moet, het precies andersom willen dan het behoort, het alvast maar doen en dan afwachten wat er gebeuren gaat, het grovelijk nalaten van wat een ieder had mogen verwachten dat gedaan zou zijn, het zijn alle de typische gedragingen, die de Toba-Bataks van elkaar zoo wonderwel kennen en waardoor hun kleine maatschappijtjes telkens weer in beroering, *goentoer*, komen, die aldoor opnieuw velerlei gekrakeel, *bada*, verwekken en die daarom zoo dikwijls de tuchtroede der overheid in beweging moeten brengen”¹⁾.

Hoe weinig de Bataks elkaar in dit opzicht vertrouwen, hoe goed zij elkanders eigengereidheid kennen „blijkt op het ongedwongendst als van een reglement eener onderlinge crediet-vereeninging het laatste artikel inhoudt, dat overtreding van de statuten door een der (negen) leden van dit vennootschapje zal worden gestraft door den rechter”¹⁾.

Intusschen is het onderling en wederkeerig hulpbetoon toch de *conditio sine qua non* van deze samenleving, en de vrouw heeft er een belangrijk aandeel in. Is er in het dorp een kind

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 459 en 458.

geboren, moet er een huis worden gebouwd, een sawah aangelegd, een jonge vrouw of man uitgehuwelijkt, een dorpsgenoot gestorven of wellicht in schulden geraakt, denkt een familie de gemeenschap te verlaten om elders haar geluk te zoeken, of keert ze juist na jaren van afwezigheid terug, steeds zullen deze en dergelijke gebeurtenissen voor alle inwoners van de *hoeta* aanleiding zijn tot meer of minder sterke medebemoeienis. „Privaat belang en publieke zaak“, zegt Vergouwen, „vloeien bij dit alles ineen; hoe kleiner het dorp, hoe sneller“¹⁾.

Zijn het de mannen, die de bosschen ingaan om te *martoktok* (hout zoeken voor het bouwen van een huis), dan zijn het de vrouwen, die hen een eindweegs uitgeleide doen en hen bij terugkomst onthalen.

Is het bij de geboorte van een kind de man, die het slachtbeest moet bereiden, dan is het de vrouw, die, komende met haar bijdrage in de vorm van rijst en kip, het verder toebehooren van het maal, dat de gasten voorgezet krijgen, klaar maakt.

Bij de treur-adat (*adat marsipareon*, *adat siloeloeton*) komen man en vrouw hun leedwezen betuigen bij de nabestaanden van de overledene; de vrouw helpt bovendien bij het bereiden van het maal voor de bezoekers, terwijl de man de uitvaart van de doode voorbereidt.

Ook bij de *adat marsiriaon* (vreugde-adat), bij huwelijk, geboorte enz., komen de vrouwen zoo goed als de mannen haar heilbrengende wenschen en geschenken aanbieden, en helpen mee met de voorbereidingen voor het onthaal van de gasten. Bij de *patoeak boroe* (de huwelijksoptocht) treden de vrouwen op als *pandongani* (begeleidsters) van de bruid.

Is het tijd, dat de sawah bewerkt moet worden, dan spreken mannen en vrouwen met elkaar af (*marsialap*), wanneer en bij wie het eerst begonnen zal worden; en, bij de oogst gaat het evenzoo. Een dergelijke mededeeling vinden wij bij Midden-dorp met betrekking tot de Karo²⁾, waar mannen en vrouwen zich organiseeren in de *aroon*, die op zich zelf ons weer herinnert aan het *mapaloe* van de Minahassa (noord-Celebes).

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 133.

2) Manuscript van W. Middendorp.

Reeds kort na de bevalling heeft de vrouw, zoodra haar kind de buitenlucht verdragen kan, haar deel bij te dragen aan dit hulpbetoon. Met haar kind, dat zoo reeds in de eerste levensmaanden de tucht van de *adat marsioeroepon* ondergaat, in de *parompa* (draagdoek) op de rug vastgebonden, heeft zij hieraan haar krachten te geven.

In de landbouw is de vrouw een onmisbare kracht. Laten haar krachten het niet toe de zware arbeid van het omspitten van de grond te verrichten, aan haar is het toevertrouwd de sawahdijkjes te herstellen en zorg te dragen voor de goede toe- en afvoer van water. Zij plant de rijstplantjes uit en wiedt het onkruid, verjaagt de vogels en waakt trouw over haar rijstveld. Ook bij de oogst heeft de vrouw een groot aandeel, en menige man zal in haar in vlugheid en handigheid zijn meerdere moeten erkennen.

Na het binnenhalen van de padi zal de vrouw spoedig zorg dragen voor het planten van tweede gewassen. Hoewel minder tijdroovende zorg vragende, eischt het schoonhouden van de bedden toch haar aandacht; zij zal hieraan de noodige tijd dienen te geven.

Naast de veelzijdige huis- en landbouwbezigheden, spreekt uit de geregelde gang van de vrouw naar de markt, waar zij als koopvrouw optreedt, de rol die zij speelt in het economisch leven van de Bataksche maatschappij. Hier biedt zij de door haar vervaardigde doeken, manden, matten en potten te koop aan, verhandelt er de opbrengst van tuin en veld en de kleine huisdieren, en koopt er wat haar nuttig lijkt voor huis en gezin. Is de man, zooals wij boven zagen, de *pardibalian*, degeen die de zaken buiten het dorp, huis en erf behartigt, ook de vrouw, hoewel *pardihoeta* genoemd, neemt hieraan deel. Niet alleen dat zij de dagelijksche uitgaven voor de huishouding doet, of als koopvrouw op de markt haar geldzaken beheert, zij kan ook de regelmatige houdster zijn van een *lapo* (warong), of optreden als opkoopster van b.v. boschproducten, koffie, copra, rijst, rubber enz., welke zij dan of aan een groothandelaar verder verkoopt dan wel zelf verhandelt. Is de padivoorraad uitgeput, dan sluit de vrouw zelfstandig een padileening voor haar gezin met het beding van terugbetaling na de komende oogst

(zie blz. 64). Ook leent zij „geld tegen rente, koopt koffieboomen te velde waar haar man niet van weet, leent geld uit tegen een sawah als zekerheid; ja, ze treedt soms in een proces als eischeres op over zaken die tot het huwelijksgoed behoorren, met haar man naast zich, of ze opponeert in rechten tegen een door hem aangegane verbintenis. En dit betreft dan nog niet den bijzondere band die de vrouw heeft met de door haar zelf ingebrachte *bangoenan*- en *paoeseangsawahs*.”¹⁾

Ook Middendorp²⁾ heeft bij de Karo geconstateerd, dat de vrouwen er in het economisch leven een groote vrijheid van handelen hebben. Hij schrijft:

„Reeds in 1918 leenden heel wat vrouwen zelfstandig van de dorpsbank, zonder bijstand van haar man, geld om handel b.v. in zout en weefsels te drijven. Meestal echter leenden de mannen voor haar. Zoo zijn mij gevallen bekend, dat drie of vier Karovrouwen uit Kaban Djahe's omgeving een aardig sommetje bij elkaar brachten en daarmee naar Tongging aan het Tobameer (5 uur loopen) gingen om weefsels te koopen, en er een deel van het geld in voorschot gaven om later de daarvoor vervaardigde doeken weer in ontvangst te komen nemen. Het is begrijpelijk dat dergelijke zelfstandig handelende vrouwen, zoodra zij er kans toe zien, voor zich zelfstandige rechten bepleiten zullen.”

Bij dit alles vinden wij de vrouw ook nog in de jurisprudentie als koopster van grond vermeld, en spreken de dorpsakten van vrouwen die sawahs verpanden, dan wel als pandneemster van grond optreden³⁾.

Ook de weduwe neemt een min of meer onafhankelijke plaats in de Bataksche samenleving in. Wij zagen, dat men haar niet kan verplichten een naaste verwant van haar echtgenoot te trouwen. In ongehuwde staat (*marnangkarnangkar*) kan ze in het dorp van haar man blijven of terugkeeren naar haar marga (haar ouders). Wij zagen ook, dat ze eischen kan, dat haar man's boedel onverdeeld gelaten wordt, van welke ze dan ge-

1) Zie Vergouwen. Rechtsleven, blz. 285.

2) Manuscript van W. Middendorp.

3) Indonesische Dorpsakten. Vertaald en bewerkt door Rd. Tirtawinata en W. A. Muller, blz. 97, 100—102.

durende haar leven het vruchtgebruik heeft. Zij heeft het beheer over het goed van het gezin tot haar oudste zoon volwassen is (*naoeng balga, tang pamatang, doli-doli, naposo*); met dezen voert ze dan verder het beheer. Ook wanneer ze slechts dochters heeft, zal de weduwe het gezinsvermogen beheeren, en bestemt het voor de *paoeseang* der meisjes. Dit beheer blijkt duidelijk uit het vonnis van de rapat adat loehak van Angkola, Si Pirok en Batang Toroe van 10 Maart 1924, waarin beslist wordt dat de nagelaten roerende en onroerende goederen door de weduwe worden beheerd. De onroerende goederen mag ze niet verkoopen noch verpanden, over de roerende goederen echter heeft ze de vrije beschikking ¹⁾.

Wanneer de dochter van een weduwe wenscht te trouwen, zal haar moeder zoo noodig haar wil weten door te zetten tegen de verwanten van haar overleden echtgenoot in. Heeft het meisje echter een gehuwde of volwassen broer, dan zal deze als haar *parboroe* haar uithuwelijken, maar steeds zal hij daarbij in overleg met zijn moeder handelen.

Moet een onvolwassen zoon voor den rechter verschijnen, de weduwe-moeder treedt voor hem op.

Voor het begrijpen van de vermogensrechtelijke positie en het telkens geconstateerde onafhankelijk optreden van de vrouw inzake financieele aangelegenheden, is het curieus te weten dat het Bataksche meisje reeds bezit kan hebben vóórdat zij gehuwd is, terwijl de jonge man het eerst met het *mandjae* (het in eigen huishouding gezet worden) krijgen kan. Uit pure genegenheid schenkt de vader zijn dochter de *saba bangoenan* (= grond der harteliefde; zie blz. 63), die ze zelf bewerkt. De padi wordt door haarzelf geoogst en verkocht, terwijl zij dan van de opbrengst profiteert. Zoo kan het meisje, dat zulk een schenking heeft gekregen, reeds met een eigen vermogen in het huwelijk komen, dat ze ten eigen bate dan wel ten behoeve van haar kinderen kan benutten.

Is het na dit alles te verwonderen, dat bij de beslissingen,

1) Vonnis van 10 Maart 1924, Bijlage VIb in Nota omtrent de Inlandsche Rechtsgemeenschappen in het gewest Tapanoeli van B. J. Haga (Mededeelingen van de afdeling bestuurszaken der Buitengewesten van het Dep. Binnenl. Bestuur, Serie B. No. 6).

die het dorpsbestuur zal hebben te nemen, ten behoeve van samenleving en *hoeta*, de vrouw een aandachtige toehoorderes is?

De besprekingen worden in de *sopo* door de hoofden ingeleid, waarna iedere dorpsgenoot het recht van spreken heeft. En de Batak, ook de vrouw, zal van dat recht ruim gebruik maken. Zoo blijkt het, dat in deze patrilineale maatschappij zelfs op het terrein van het bestuur de vrouw haar invloed doet gelden. Met de op- en aanmerkingen van de vrouwen blijkt telkens rekening te worden gehouden. Zoo worden de kwesties in onderling overleg tot aller tevredenheid geregeld, waarna dan een ieder zich aan de vastgestelde regels heeft te storen, de naleving waarvan door de hoofden kan worden afgedwongen.

Zoo is het begrijpelijk, dat naast de *radja's* de *nioli ni radja* (de vrouwen van de *radja's* ook haar plaats en plichten als zoodanig hebben. In de *Patik dohot Uhum*¹⁾ lezen wij over haar taak:

„De vrouw van het hoofd heeft zich eveneens als een hoofdenvrouw te gedragen. Ook al is ze van zichzelf geen hoofden dochter (*boroe ni radja*), dan zal zij, wanneer ze zich als een echte hoofdenvrouw gedraagt, toch als zoodanig door de menschen worden geacht.

En omgekeerd zal een hoofden dochter, die zich niet gepast gedraagt, door de menschen niet als zoodanig beschouwd worden. Zij moet bescheiden zijn in haar spreken, waardig in haar weg en wandel, geen twistzoekster, vlug met de hand, netjes van voorkomen, statig in haar zitten temidden van een menigte of op de markt. Wil haar man op de markt waar de hoofden uit de omgeving bijeen zijn, royaal doen, dan zal zij eetwaar en sirihi daarheen brengen als het haar opgedragen wordt, tenzij haar man het zelf brengt”.

Zoo is ons door Middendorp²⁾ van de vrouwen van de *radja's* bij de Karo (hier *kemberahan* geheeten) bekend, dat zij niet alleen in het dorpsbestuur zitten (dit dan op de eigenlijke Hoogvlakte van de Karo-landen), waarin zij voor de rechten

1) *Patik dohot Uhum ni halak Batak*. Vertaling van J. C. Vergouwen in *Adatrechtbundel XXXV*, blz. 49.

2) Manuscript van W. Middendorp.

der dorpsingezetenen opkomen, doch ook optreden als vrouwelijke vrederechter in geval er in een familie twist ontstaat, *roebat djelma semboejak* (lett. twist van menschen van een buik). Over dit laatste schrijft hij:

„In zulke gevallen voelt de goed ouderwetsche *kemberahan* het als een plicht zich naar de *bale koeta* (dorpsrechtbank) te begeven, ja zelfs naar de *bale belin* (grootte rechtbank) om te helpen de zaak vredelievend op te lossen.

De *kembarahan* beschouwt men dan niet zoozeer als iemand die het vonnis meevelt, maar meer als bemiddelaarster, die niet in gewone schuldzaken optreedt, maar slechts als familieleden onderling hebben gevochten of dreigen te gaan vechten. Natuurlijk hangt in deze veel van haar persoonlijkheid af.”

De rol, die de vrouw in de Bataksche samenleving speelt, is niet volledig geteekend, wanneer niet ook het magisch-religieus aspect ervan in oogenschouw wordt genomen. De literatuur geeft echter ten aanzien hiervan, zooals dit trouwens regel is in de ethnografie, nagenoeg geen uitsluitel. Ten deele ligt dit zeker aan de ethnografen, die niet diep genoeg in deze wereld binnendrongen om op dit op zichzelf reeds meer verborgen terrein van het cultureele leven de plaats van de vrouw te bepalen. Bij de eerste aanblik immers, schijnt hier alles wat met godsdienst en magie van doen heeft, zaak der mannen te zijn. Toch zal het niet anders kunnen zijn, of ook in dit opzicht zal de vrouw, door heel haar invloed op het gezins- en maatschappelijk leven (men denke slechts aan de opvoeding) zich vanzelfsprekend doen gelden. Bij gebrek aan meer gegevens hierover, slechts een enkel woord.

Wanneer de gemeenschap aanraking met de bovennatuurlijke wereld zoekt, doet zij dit door middel van den *datoe*, den priester-schriftgeleerde, die daartoe een speciale scholing heeft gehad. Deze wordt bij zijn werk echter telkens bijgestaan door — door den sociaal gezien minder, doch religieus gezien zeer belangrijke — mediamieke personen (*si baso, goeroe*) die in een bezetenheidstoestand rechtstreeks contact met de geestenwereld mogelijk maken. Deze media zijn meest vrouwen, en in haar trance zijn ze de verbinding speciaal tusschen de over-

ledenen en hun nabestaanden. Zoo spelen zij bij de begrafenisgebruiken en de daarop veelal volgende spiritistische séance een groote rol. De geest van den overledene daalt in de vrouw neer, nadat deze zich door dans en muziek in trance heeft gebracht, en converseert dan met zijn verwanten.

Zoowel Warneck als ook Neumann en Huender ¹⁾, die dergelijke gebeurtenissen ons beschrijven, weten ervan te vertellen welk een diepe indruk zulk een onderhoud op de nabestaanden maakt.

Behalve als medium speelt de vrouw ook als medicijnvrouw (naast de *datoe*, die ook als medicijnmeester optreedt) en vroedvrouw een belangrijke rol, en dit alles laat zich zonder magische praktijken niet denken. Het zou de moeite loonen te velde na te gaan in hoeverre de hiervoor benodigde magische receptuur matrilineaal overerft. Eenige aanwijzingen hieromtrent hebben wij in de literatuur niet gevonden.

Tenslotte blijkt wel uit afbeeldingen, films en literatuur en uit hetgeen wij zelve meemaakten, dat de religieuze ceremoniën, zeker wanneer ze de vereering der voorvaderen betreffen, steeds in tegenwoordigheid van de vrouwen plaats hebben, die dan evengoed als de mannen aan de kultische dansen deelnemen. Zoo beschrijft Warneck ²⁾, hoe bij het buffel-offer ter eere van de *sombaon*, een zeer eerbiedwaardige voorvader, de vrouwen vlak achter den *datoe*, om den aan de slachtpaal gebonden buffel, dansen. Achter haar volgen de mannen, en eerst daarachter volgen de hoofden.

Welke is de rol tenslotte die de Bataksche vrouw in de zwarte magie speelt?

Daar waar religie hoofdzakelijk mannenwerk is, wil de vrouw wel in de sfeer der geheime en dan misdadig getinte magie haar plaats vinden.

Is dit ook bij de Bataks het geval?

Hier ligt zeker nog een belangrijk en aantrekkelijk veld van onderzoek.

1) Warneck, Joh. Die Religion der Batak. Neumann, J. H. De Begoe in de godsdienstige begrippen der Karo-Bataks in de Doesoën. Huender, W. Pe-roemah Begoe, Kol. Tijdschr.

2) Warneck. Religion, blz. 106 e.v.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN.

- Abdul Rasjid. Volksordering en Adatbestuur in Z. Tapanoeli. Adatrechtbundel 41.
- Adatrecht, Het, der inlanders in de jurisprudentie (1849—1912). Door Karel L. J. Enthoven. Dissertatie Leiden, 1912.
- , — Onveranderde herdruk. Leiden, 1927.
- , — 1912—1923. Door J. C. van der Meulen. Leiden, 1924.
- , — 1923—1933. Door E. A. Boerenbeker. Bandoeng, 1935.
- Adatrechtbundels, bezorgd door de commissie voor het adatrecht. Verschillende deelen.
- Baginda Indang Sobolaon. Adat Batak di Angkola dan Sipirok. Pandoe (Madjallah opisil di Residentie Tapanoeli). Tahoen 3 (1936).
- Baginda Radja Martoea. Hal perkariban dan poesaka. Pandoe (Madjallah .....). Tahoen 3 (1936).
- Blom, P. A. F. Kentrekken van het Verwantschaps-, Familie- en Erfrecht bij de Volken van Indonesië. Dissertatie Leiden, 1914.
- Bodaan, L. Jeugdige vrijbuiters. Oegstgeest, 1922.
- Boer, D. W. N. de. De Toba-Bataksche Grondrechtsbegrippen. Tijdschrift voor het B. B. 46 (1914).
- Toba-Bataksche spreekwoorden en zegswijzen. Kolon. Tijdschrift. 9 (1920).
- Het huwelijksrecht bij de Toba-Bataks, uit Patik dohot Uhum ni Halak Batak (De bepalingen en rechtsgebruiken onder de Bataks). Kolon. Tijdschrift. 10 (1921).
- Een en ander over de herkomst en de uitzwerping der Bataks. Kolon. Tijdschrift. 11 (1922).
- Boerenbeker, E. A. De vrouw in het Indonesisch Adatrecht. Dissertatie Leiden, 1931.
- Zie ook: Adatrecht.
- Tegak tegi — Tjamboer soembai (1933). (Eenige inlichtingen omtrent het tegak-tegi-instituut). Adatrechtbundel 41.
- Boerhanoeddin. Het een en ander omtrent het erfrecht in Tapanoeli. Kolon. Studiën. 5 (1921), II.
- Huwelijksrecht en huwelijksgebruiken in Mandailing. Kolon. Studiën. 6 (1922), II.
- Boomgaard, S. R. De Rechtstoestand van de getrouwde vrouw volgens het Adatrecht van Ned. Indië. Dissertatie Leiden, 1926.
- Daar werd wat groots verricht .... Nederlandsch-Indië in de XXste eeuw. Samengesteld en verzorgd onder leiding van W. H. van Helsdingen, bijgestaan door H. Hoogenberk. Amsterdam, 1941.
- Duyvendak, J. Ph. Inleiding tot de Ethnologie van de Ind. Archipel. 2e herz. druk. Groningen, 1940.

- Enda Boemi, A. Het grondenrecht in de Bataklanden (Tapiannaoli, Simeloengoen en het Karoland). Dissertatie Leiden, 1925.
- Enthoven, K. L. J. Zie: Adatrecht.
- Erfrecht. Commissie voor het Adatrecht v. Z. Tapan. Adatrechtbundel 41.
- Fischer, H. Th. Het heilig huwelijk van hemel en aarde. Dissertatie Utrecht, 1929.
- Het begrip „mana” bij de Toba-Bataks. Kolon. Tijdschrift. 20 (1931).
- Der magische Karakter des Brautpreises. Der Weltkreis. 3 (1932).
- Het priesterschap in Indonesië. Tijdschr. voor het onderw. in de aardrijksk. 11 (1933).
- Enkele beschouwingen over het zogenaamde parentale verwantschapsstelsel in Ned. Indië. Kolon. Tijdschrift. 23 (1934).
- De aanverwantschap bij eenige volken van de Ned. Ind. Archipel. Mensch en Maatschappij. 11 (1935).
- Het asymmetrisch cross-cousinhuwelijk in Ned. Indië. Tijdschr. voor Ind. T. L. en Volkenkunde. 76 (1936).
- Inleiding tot de volkenkunde van Nederlands-Indië. Haarlem, 1940.
- Het gezin als functionele eenheid bij enkele Nederlands-Indische volken. Mensch en Maatschappij. 18 (1942).
- Haar Bzn., B. Ter. Beginselen en stelsel van het Adatrecht. Groningen, 1939.
- Haas, J. H. de. De Karo-Bataksche zuigeling. Dissertatie Batavia, 1932.
- Haga, B. J. Indonesische en Indische democratie. Dissertatie Leiden, 1924.
- Nota omtrent de Inlandsche Rechtsgemeenschappen in het gewest Tapanoeli. Meded. van de afdeeling bestuurszaken der Buitengewesten van het Dep. Binnenl. Best., serie B. 6 (1930).
- Hazairin. De Redjang. Dissertatie Batavia, 1936.
- Heyting, Th. A. L. Beschrijving der onder-afdeeling Groot-Mandailing en Batang Natal. Tijdschr. Aardr. Genootsch., 2e reeks. 14 (1897).
- Hoetagaloen, W. M. Poestaha taringot toe Tarombo ni Bangso Batak. Lagoeboti, 1926.
- Holleman, F. D. Het Adatrecht van de afdeeling Toeloengagoeng (gewest Kediri). Een onvoltooide studie. Buitenzorg, 1927.
- Huender, W. Peroemah begoe. Kolon. Tijdschrift. 19 (1930).
- Huwelijksgoederenrecht. Commissie voor het Adatrecht v. Z. Tapan. Adatrechtbundel 41.
- Indonesische Dorpsakten. Vertaald en bewerkt door Rd. Tirtawinata en W. A. Muller. Batavia, [1933].
- Joustra, M. Het leven, de zeden en gewoonten der Bataks. Meded. van wege het Nederl. Zendelingen. 46 (1902).

- Joustra M. De Bataks. Wie zij waren en wat wij, naar de opgedane ervaringen, van hen mogen verwachten. Leiden, 1912.
- Batakspiegel. 2e druk. Leiden, 1926.
- Junghuhn, Fra. Die Battaländer auf Sumatra. Berlin, 1847. Dl. II. Völkerkunde.
- Keuning, J. Over bevlouingsleidingen (bondars) in de onderafdeeling Toba. Kolon. Tijdschrift. 28 (1939).
- Eenige beschouwingen betreffende de Staatkundige organisatie onder de Toba-Bataks. Kolon. Tijdschrift. 28 (1939).
- Kooyman, S. Sahala, Tondi. Dissertatie Utrecht, 1942.
- Loembantobing, Arsenius. Si Singa-Mangaradja. Sibolga, 1931.
- Lorm, J. A. de, en G. L. Tichelman. Verdwijpend Cultuurbezit. Beeldende kunst der Bataks. Leiden, 1941.
- Mangaradja Soangkoepon. Bataksche Adat. Kolon. Studiën. 7 (1923) II.
- Meerwaldt, J. H. Wijzen de tegenwoordige Zeden en Gewoonten der Bataks nog sporen aan van een oorspronkelijk Matriarchaat. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 41 (1892).
- Gebruiken in het maatschappelijk leven der Bataks. Meded. van wege het Ned. Zendelingen. 48 (1904), 49 (1905), 50 (1906), 51 (1907)
- Meulen, J. C. van der. Zie: Adatrecht.
- Middendorp, W. Het recht van den sterkste op de onafhankelijke Karohoogvlakte (Sumatra). Verslagen der vergaderingen van het Indisch Genootschap. 1902.
- Het inwerken van Westersche krachten op een Indonesisch volk (de Karo-Bataks). De Socialistische Gids. 7 (1922).
- Oude verhalen, een nieuwe geschiedbron. Feestbundel uitgeg. door het Kon. Bat. Gen. van Kunsten en Wetenschappen bij gelegenheid van zijn 150-jarig bestaan, 1778—1928. Weltevreden, 1929.
- Muller, W. A. Zie: Indonesische Dorpsakten.
- Nai Bagara Langit. Hadat Batak dan poesaka bagian anak perempuan. Pandoe (Madjallah .....). Tahoen 4 (1937).
- Neumann, J. B. Het Pane- en Bila-stroomgebied op het eiland Sumatra. Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2e Serie. 3 (1887).
- Neumann, J. H. De begoe in de godsdienstige begrippen der Karo-Bataks in de Doesoën. Meded. van wege het Ned. Zendelingen. 46 (1902).
- De tendi in verband met Si Dajang. Meded. van wege het Ned. Zendelingen. 48 (1904).
- De Bataksche goeroe. Meded. van wege het Ned. Zendelingen. 54 (1910).
- Ophuysen, C. A. van. Kijkjes in het huiselijk leven der Bataks. Leiden, 1910.
- De poësie in het Bataksche volksleven. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 5e reeks. 1 (1886).

- Ophuysen, C. A. van. Bataksche spreekwoorden en spreekwijzen. Tijdschr voor Ind. T., L. en Volkenkunde 34 (1891), 35 (1892).
- Ossenbruggen, F. D. E. van. Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer- en voogdijrecht, beschouwd in verband met de ontwikkeling van het familie- en erfrecht. Een ethnologisch-juridische schets. 's Gravenhage, 1902.
- Verwantschaps- en huwelijksvormen in de Ind. Archipel. Tijdschrift v. h. Kon. Ned. Aandr. Gen. 2e reeks. 47 (1930).
- Het oeconomisch-magisch element in Tobasche verwantschapsverhoudingen. Meded. der Kon. Akad. v. Wetensch., afd. Letterkunde, Dl. 80, serie B, no. 3. Amsterdam, 1935.
- Patik dohot Uhum ni halak Batak, (1899). Vertaling van J. C. Vergouwen in Adatrechtbundel 35.
- Rappard, Th. C. Het eiland Nias en zijn bewoners. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 7e reeks. 8 (1909).
- Ris, H. De onderafdeeling Klein Mandailing, Oeloe en Pahantan en hare bevolking met uitzondering van de Oeloes. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 46 (1896).
- Ruibing, A. H. Ethnologische studie betreffende de Indonesische slavernij als maatschappelijk verschijnsel. Dissertatie Utrecht, 1937.
- Schnitger, F. M. Forgotten Kingdoms in Sumatra. Leiden, 1939.
- Schröder, E. E. W. G. Nias. Leiden, 1917. 2 vol.
- Siahaän gelar Mangaradja Asal, H. B. Patik dohot oehoem ni halak Batak. Balige, 1938.
- Soetan Alam Sjah. Geschiedenis Sorkam. Pandoe (Madjallah .....). Tahoen 1 (1934).
- Soetan Martoea Moeda. Pertanjaän oleh Soetan Martoea Moeda, kampong Si Bio-bio, tentang membagi harta peninggalan. Pandoe (Madjallah .....). Tahoen 2 (1935).
- Straten, L. B. van. De Indonesische Bruidschat. Dissertatie Leiden, 1927.
- Tideman, J. Hindoe-invloed in Noordelijk Batakland. Amsterdam, 1936.
- Tirtawinata, Rd. Zie: Indonesische Dorpsakten.
- Van Verre Volken. Leven en bedrijf der vreemde volken, onder redactie van Prof. Dr. H. Th. Fischer, 1939.
- Vergouwen, J. C. Verslag omtrent de toestand der inheemsche rechtspraak in Tapanoei. Meded. van de afdeeling bestuurszaken der Buitengewesten van het Dep. Binnenl. Best., serie A. 10 (1930).
- Het Rechtsleven der Toba-Bataks. 's Gravenhage, 1933.
- Veth, P. J. Het eiland Sumatra. Amsterdam, 1873.
- Vollenhoven, C. van. Het adatrecht van Ned. Indië. Leiden, 1931.
- Voorhoeve, P. Overzicht van de volksverhalen der Bataks. Dissertatie Leiden, 1927.
- Warneck, F. Das Eherecht bei den Toba-Batak. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 6e reeks. 9 (1901).

- Warneck, Joh. Die Religion der Batak. Leipzig, 1909.
- Westenberg, C. J. Aanteekeningen omtrent de godsdienstige begrippen der Karo-Bataks. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 5e reeks. 7 (1892).
- Adatrechtspraak en adatrechtspleging der Karo-Bataks. Bijdr. T., L. en Volkenkunde van Ned. Indië. 69 (1914).
- Wilken, G. A. Opstellen over Adatrecht, bezorgd door F. D. E. van Ossenbruggen. Semarang, 1926.
- Willer, T. J. Verzameling der Bataksche wetten en instellingen in Mandheling en Pertibie. Tijdschr. v. Ned. Indië. 8 (1846) II.
- Winkler, Joh. Die Toba-Batak auf Sumatra. Stuttgart, 1925.
- Ypes, W. K. H. Nota omtrent Singkel en de Pak-paklanden. Tijdschr. Bat. Gen. 49 (1907).
- Bijdrage tot de kennis van de stamverwantschap, de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht der Toba- en Dairibataks. Leiden, 1932.
- Zanen, A. J. van. Voorwaarden voor maatschappelijke ontwikkeling in het Centrale Batakland. Dissertatie Leiden, 1934.

LIJST VAN BATAKSCH E WOORDEN.

A. = Angkolasch; D. = Dairisch; K. = Karosch; M. = Mandailingsch;
T. = Tobasch.

A.

Adat boroë (A.M.) 78. Adat marsiadapari (T.A.M.) 88, 101. Adat marsioeroëpon (A.M.) 88, 101, 103. Adat marsipareon (A.M.) 102. Adat marsiriaon (A.M.) 102. Adat ni boroë (T.A.M.) 65. Adat ni porlak (T.) 86. Adat paramaon (T.A.M.) 49. Adat parsihahaon (T.A.M.) 49. Adat siloeloeton (A.M.) 102. Altong (T.A.M.) 10. Amang (T.A.M.) 40. Anak (T.A.M.) 40. Anak boroë (K.) 44, 55, 59. Anak boroë si empo (K.) 54. Anak boroë si latik (K.) 59. Anak boroë (T.A.M.) 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 57, 59, 60, 65, 82. Anak gahara (A.M.) 33. Anak namboroë (T.A.M.) 45, 46, 47. Anggi ni radja (A.M.) 29. Aroon (K.) 102.	Boedjing (— maradjar) (T.A.M.) 98, 99. Boelan (T.A.M.) 10. Boli (toehor —) (T.A.M.) 22, 59. Boroë (T.A.M.) 14, 15, 24, 44, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 90, 96. Boroë na mabaloe (T.A.M.) 62. Boroë na marbadjoe (T.A.M.) 63. Boroë nihiap (A.) 74. Boroë ni radja (T.A.M.) 106. Boroë panindi (T.) 85. Boroë paraloan (A.M.) 31, 32, 33. Boroë sangkotan ni abit (A.M.) 32, 33. Boroë siambolongbolong (T.) 85. Boroë tinoero (A.) 74. Boroë toelang (T.A.M.) 45, 46, 47, 96, 97, 99.

D.

B. Bada (T.) 101. Bagas podoman (A.M.) 98, 99, 100. Bale belin (K.) 107. Bale koeta (K.) 107. Bangoen(an) (haoema —, saba —, tano —) (T.A.M.) 63, 104, 105. Banoea gindjang (T.A.M.) 3. Bere (ibeberë) (T.A.M.) 46, 97.	Dagang marina (dagang ina) (T.A.M.) 62. Dahanon (A.M.) 96. Dalihan na toløe (A.M.) 53, 54. Daløe (D.T.) 87. Daon sihol (pardaon siholan, par-siholan) (T.) 65. Datoe (T.A.M.) 8, 107, 108. Diambolonghon (T.) 42. Dibondarkon (A.M.) 42. Digantang roedji (A.M.) 61. Diliplip (A.M.) 42. Dingding (T.A.M.) 80, 83, 84. Dipabali (T.) 42. Dipadoeroe (— diroear in patik) (T.) 42. Disoeat roedji (A.M.) 61.

Disoelangi (T.) 96, 97.
 Djinamoe (A.M.) 22, 73.
 Djoedjoer(an) (A.M.) 21, 22, 28, 60,
 73, 78, 79.
 Doea poengga sada ihotan (T.) 47.
 Dolidoli (T.A.M.) 62, 99, 105.
 Domoe (domoe-domoe) (T.A.M.)
 63, 95.
 Dongan-sabutuha (T.A.M.) 18, 19,
 20.
 Dongan sada-ina (dongan saina)
 (T.A.M.) 18, 19.

E.

Elekelek (T.A.M.) 51.
 Eme (mandoeda —) (T.A.M.) 89,
 98.
 Ende (T.A.M.) 99.
 Ertoerang-toerang (K.) 40.

G.

Gabe (T.A.M.) 90.
 Galang (halang) batang (A.M.) 58.
 Galapang (A.M.) 34, 35.
 Ganti (T.A.M.) 56.
 Ginomgom (T.) 59.
 Goendik(t) (A.M.) 30, 32, 33.
 Goentoer (T.) 101.
 Goeroe (T.A.M.K.) 107.
 Gomgoman ni tondi (T.) 91.
 Gordang (T.A.M.) 41.

H.

Halak Batak (T.A.M.) 33.
 Halak djaoe (T.A.M.) 5.
 Halak na torop (halak na bahat,
 halak mata, halak na djadji)
 (T.A.M.) 29.
 Halak pasisir (A.M.) 83.
 Hasangapon (T.A.M.) 90.
 Hatoban (T.A.M.) 25, 26, 27, 28.
 Hatoeroenan ni hatoban (A.M.)
 25, 27.
 Hela (T.) 44, 46, 81.

Hela sondoehon (T.) 81, 84.
 Hoelahoela (T.A.M.) 44, 47, 48, 49,
 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58,
 59, 60, 61, 64, 65, 82, 83, 84, 90,
 91.
 Hoeling-koelingan (T.A.M.) 98.
 Hoeta (T.A.M.) 67, 88, 102, 106.
 Hohas (T.A.M.) 61.
 Holong ate (tano —) (A.M.) 61.
 Homitan ni tondi (T.) 91.
 Horas tondimoe (T.A.M.) 96.
 Hordja pangoepa (T.A.M.) 53.
 Hotang na opat (A.M.) 78.

I.

Ianakhon (T.) 44, 52.
 Iboto (T.A.M.) 40, 47, 48.
 Imbang (T.A.M.) 16, 85.
 Impal (K.) 45.
 Inanta soripada (T.) 97.
 Indahan arian (T.A.M.) 64.
 Indahan na so bari (A.M.) 60.
 Ipar (A.M.) 79.
 Ipeboero (K.) 42.
 Isi ni hoeta (T.A.M.) 101.
 Ito (T.) 40.

K.

Kahanggi (A.M.) 74, 79.
 Kalimboeboe (K.) 44, 55, 59.
 Keke (mengeke) (D.) 86.
 Kemberahan (K.) 106, 107.

L.

Lapo (T.A.M.) 103.

M.

Mahijompo (A.M.) 67.
 Mahilolong (T.A.M.) 57, 58.
 Mahitoeroen (T.) 67.
 Mahoeempe (T.A.M.) 67.
 Manaek (A.M.) 67.

Mandingding (A.M.) 69, 77, 78, 79,
80, 82, 83, 84.
Mandjae (T.A.M.) 105.
Mangabia (T.) 56.
Mangain (T.A.M.) 85.
Mangaloea boroe (T.A.M.) 66.
Mangaririt (T.) 99.
Manggonti angkana (A.M.) 56.
Mangintjatkon (A.M.) 56.
Mangoelak ari (A.M.) 59.
Mangoepa (T.A.M.) 91.
Mangoli (T.) 71, 77.
Mangoro (— boroe) (T.A.M.) 30,
31.
Manjampo (A.M.) 67.
Manoendoeti (T.A.M.) 15, 46, 47,
49.
Manoentoen lomo ni rohana (T.)
66.
Manompas bongbong (manompas
soembang) (T.) 50.
Manopot boroe (T.A.M.) 97.
Manortor (T.A.M.) 99.
Maranak tapang (T.A.M.) 45.
Marbagas di pardagangan (A.M.)
30, 31.
Marbolat talaga (martalaga olato-
lat) (T.A.M.) 17, 19.
Marboroe tapang (T.A.M.) 45.
Mardjoembar (T.) 50.
Marebatebat (T.A.M.) 59.
Marhata sinamot (T.) 95.
Marhoesip (A.M.) 99.
Markobar (A.M.) 78.
Marmajam (T.A.M.) 67, 99.
Marnangkarnangkar (T.A.M.) 62,
104.
Maroendjoek (paroendjoehon) (T.)
100.
Maroepaoepa (T.A.M.) 92.
Marsialap (A.M.) 102.
Marsiholsihol (T.A.M.) 59.
Marsoengsang (manoeksang) par-
toetoeran (T.) 45.
Marsondoek hela (T.) 69, 80, 81,
82, 84.

Martandang (T.A.M.) 99.
Martari sopo (T.) 97.
Martoetoer-toetoer (T.A.M.) 38.
Martoktok (T.A.M.) 102.
Martondongan (T.A.M.) 38.
Masoeek Lontoeng (T.A.M.) 19.
Masoeek Soemba (T.A.M.) 19.
Mengalih (D.) 87.
Merindjam (D.) 87.
Mersopo soejoek (D.) 87.
Mora (A.M.) 44.
Mora ni mora (A.M.) 54, 61.

N.

Na disirang ni toembilang (A.M.)
56.
Na hoesondoek (T.) 81.
Na mate poenoe (T.A.M.) 62.
Na moehoet (T.) 76.
Namora (namora-mora) (A.M.) 29,
31.
Nangkih (K.) 67.
Naoeng balga (T.) 105.
Naposo (T.A.M.) 99, 105.
Na soemangap (T.A.M.) 49.
Na so hahoea (T.) 31.
Na so halak (A.M.) 56.
Na so hasea (T.) 56.
Na so maradat (T.A.M.) 57.
Na so martaoet di ari na golap
(A.M.) 60.
Na so rongkap ni tondi (T.A.M.)
57.
Na tarboanboan ni rohana (T.A.M.)
41.
Nandang morindang (T.) 84.
Nandang sioensatan naoeng nilehon
(T.) 63.
Niain (anak —) (T.A.M.) 85.
Nioli ni radja (T.) 106.

O.

Oegasan na tanda (T.) 91.
Oelos (— ni tondi, — na so ra
boeroek) (T.A.M.) 64, 91.

Oelosoelos (T.A.M.) 64.
 Oempama (T.A.M.) 17, 23, 26, 41,
 58, 82, 90, 94.
 Oepa naposo (T.A.M.) 100.
 Oepa toelang (T.A.M.) 61.
 Ompoe (T.A.M.) 43.
 Ompoe boroe (T.A.M.) 20.
 Ompoe doli (T.A.M.) 20.
 Ompoeng (T.A.M.) 40, 59.

P.

Pagadonghon (T.) 56.
 Pahabangkong manoek na bontar
 (A.M.) 43.
 Pahompoe (T.A.M.) 40.
 Paintjatkon (A.M.) 56.
 Pamboeatan (A.M.) 44.
 Pamoroe (T.A.M.) 22.
 Pande-pande (T.A.M.) 95.
 Pandongani (A.M.) 102.
 Pangabiaon (T.) 56.
 Pangalehenan (— boroe) (A.M.) 44.
 Pangarimani (A.M.) 56.
 Panggomgom (T.) 59.
 Panghampion (T.) 56.
 Pangoli (T.) 22.
 Pantang (T.A.M.) 91.
 Paoseang (tano —) (T.) 61, 63, 104,
 105.
 Paranak (T.A.M.) 61, 66, 67.
 Paranakhon (T.A.M.) 85.
 Parboroe (T.A.M.) 27, 61, 66, 105.
 Pardibalian (T.) 97, 103.
 Pardihoeta (T.) 97, 103.
 Pardjaboe talak (T.) 86.
 Pardonganon (T.A.M.) 28.
 Pardongan saboetoeaon (T.A.M.)
 36.
 Pardongan saripeon (T.A.M.) 30,
 (40).
 Pareakhon (T.) 56.
 Parhoelahoelaon (T.A.M.) 51.
 Parimbangan (martoeaon —) (T.)
 A.M.) 85.
 Parmanomanoan (T.) 65.

Paroendjoek (T.) 22.
 Paroetangon (A.M.) 59.
 Parompa (oelos —) (T.A.M.) 92,
 103.
 Parsangge talak (T.) 86.
 Parsaripeon (T.A.M.) 30, (40).
 Parsarahan (T.A.M.) 11.
 Parsidoeadoeaon (T.A.M.) 85.
 Parsingiran (A.M.) 59.
 Parsolhot (T.A.M.) 49.
 Partoetoeran (T.A.M.) 38.
 Partondongan (T.A.M.) 23, 28, 35,
 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 90.
 Pasoepasoe (T.) 50, 52.
 Patoeaek boroe (A.M.) 102.
 Pengoeloe (K.) 55.
 Perpangan anak beroe si empo
 (K.) 55.
 Perpangan anak beroe si nereh
 (K.) 55.
 Perpangan kalimboeoe (K.) 55.
 Perpangan pengoeloe si empo
 (K.) 55.
 Perpangan pengoeloe si nereh
 (K.) 55.
 Perpangan poeang kalimboeoe
 (K.) 55.
 Perpangan senina si empo (K.) 55.
 Perpangan senina si nereh (K.) 55.
 Pertawar (D.) 85.
 Pidari (T.A.M.) 37.
 Poeang kalimboeoe (K.) 54.
 Poestaha (T.A.M.) 8.
 Porda doempang (A.M.) 74, 75.

R.

Radja (T.A.M.) 28, 29, 30, 32, 33,
 35, 43, 106.
 Radja ni boroe (T.A.M.) 99.
 Ragiragi (T.A.M.) 61.
 Rama (A.M.) 95.
 Ripe (T.A.M.) 62, 88.
 Roebat djelma semboeajak (K.) 107.
 Rompoe mate (A.) 74.

S.

- Saama (T.A.M.) 18.
 Saama saina (T.A.M.) 19.
 Saba (T.A.M.) 64.
 Sabagas (A.M.) 18.
 Sagak ni panabian (T.) 86.
 Sahala (T.A.M.) 51, 52, 54, 58, 90, 91, 97.
 Saina (sada ina) (T.A.M.) 18, 19.
 Samarga (dongan —) (T.A.M.) 18, 19.
 Sapanganan (T.A.M.) 18.
 Sapata (T.A.M.) 43.
 Sennina (D.) 17, 18, 19.
 Sere (A.M.) 22.
 Sereh (K.) 55.
 Sialap na dao (A.M.) 60.
 Si baso (T.A.M.) 107.
 Siihoethon ni pomparanna (T.) 64.
 Sinamot (T.) 22, 24, 27, 30, 31, 33, 58, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 82.
 Singkat (T.) 56.
 Sipahilolong (T.A.M.) 57.
 Sipatepate (T.) 63.
 Siporsan na dokdok (A.M.) 60.
 Sirang (T.A.M.) 56.
 Sisada hailaon (T.A.M.) 27.
 Sisada hasangapon (T.A.M.) 27.
 Si segai ni adat (T.A.M.) 40, 41, 42, 43.
 Si silion (— pasadaon, — padoeaon) (A.M.) 32.
 Siteoan na torop (T.A.M.) 29.
 Soebang (sabang) (A.M.) 91.
 Soemangot ni ompoe (T.A.M.) 20.
 Soembang (T.A.M.) 10, 40, 47.
 Soemondo (semendo, samando, su-
 mando, semando) (A.M.) 16, 69,
 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
 81, 82, 83.

- Soerat agong (T.A.M.) 8.
 Soerat tombaga holing (T.A.M.) 8.
 Sombaon (T.A.M.) 13, 15, 108.
 Sombasomba (T.A.M.) 51.
 Sopo (T.A.M.) 87, 98, 100, 106.
 Sori ni arina (T.A.M.) 51.

T.

- Taboe ni babak (A.) 74.
 Tadingtadingan (T.A.M.) 62.
 Tanda (T.A.M.) 67.
 Tang marmahan (T.) 97.
 Tarombo (T.A.M.) 38.
 Teanteanan (T.) 62.
 Tinengis (D.) 86.
 Toea (T.A.M.) 52.
 Toean laen (toean lajan bolon,
 toean laon bolon) (T.A.M.) 16,
 31, 32.
 Toehor (— boli) (T.A.M.) 22, 59, 71,
 83, 84.
 Toelang (T.A.M.) 16, 45, 46, 61, 97.
 Toempak (T.A.M.) 52, 100.
 Toengkot (T.) 85.
 Toerang (K.) 40.
 Toeri-toerian (T.A.M.) 98.
 Toewak na so matjom (A.M.) 60.
 Togoe arian (T.A.M.) 64.
 Tondi (T.A.M.) 50, 52, 57, 91, 92,
 96.
 Tonggo-tonggo (T.A.M.) 20.
 Tongkoh (D.) 86.
 Torsa-torsa (T.A.M.) 98.

W.

- Wakil ni Debata (T.A.M.) 52, 90.
 Waris (T.A.M.) 29, 35.

STELLINGEN.

I

De radja bij de Bataks is alleen volkshoofd. Daarom strookt de erkenning van dezen radja tevens als adathoofd, zooals dit door het Gouvernement geschiedt, niet met de Bataksche adat.

Abdoel Rasjid. Volksordening en Adatbestuur in Z. Tapanoeli (1933). Adatrechtbundel XLI (blz. 265—279).

II

Wanneer Hartland in zijn „Primitive Law” de persoonlijke rechten behandelende, schrijft: „The individual is but part of the kin. If he be injured, it is the kin which is injured. If he be slain, it is the blood of the kin that has been shed, and the kin is entitled to compensation or to vengeance. If he commit a wrong, the whole kin is involved; and every member is liable, not as an individual, but as part of the kin that committed the wrong” — geeft hij een caricatuur van de werkelijkheid.

E. Sidney Hartland „Primitive Law”, blz. 48.

III

Hartland's bewering: „Primitive law is in truth the totality of the customs of the tribe” — is onjuist.

E. Sidney Hartland „Primitive Law”, blz. 5.

IV

De werking van het personaliteitsprincipe wordt bij het verkrijgen van het onderdaanschap na het begaan van het feit, in het Ind. W. v. S. beperkt tot de gevallen genoemd onder art. 5 2°, hetgeen juist is dan de Ned. tekst, waar deze beperking niet bestaat.

V

De Ned. Ind. wetgeving verzet zich niet tegen omzetting van een onvoorwaardelijk vonnis bij wijze van gratie in een voorwaardelijk vonnis.

VI

Beperking van de bestaande vrijheid tot het ondernemen van de haddj is wenschelijk. Rechtsgrond voor zoodanige beperking is het belang van de Indonesische bevolking.

VII

De islamiseering heeft de rechtspositie van de Indonesische vrouw in vergelijking met die van het adatrecht doen achteruitgaan.

VIII

Het moet onjuist worden geacht, dat onder de eischen voor het staathuishoudkundig candidaatsexamen in de indologie het vak „adatrecht" voorkomt.

Het Academisch Statuut art. 4, paragraaf 64.

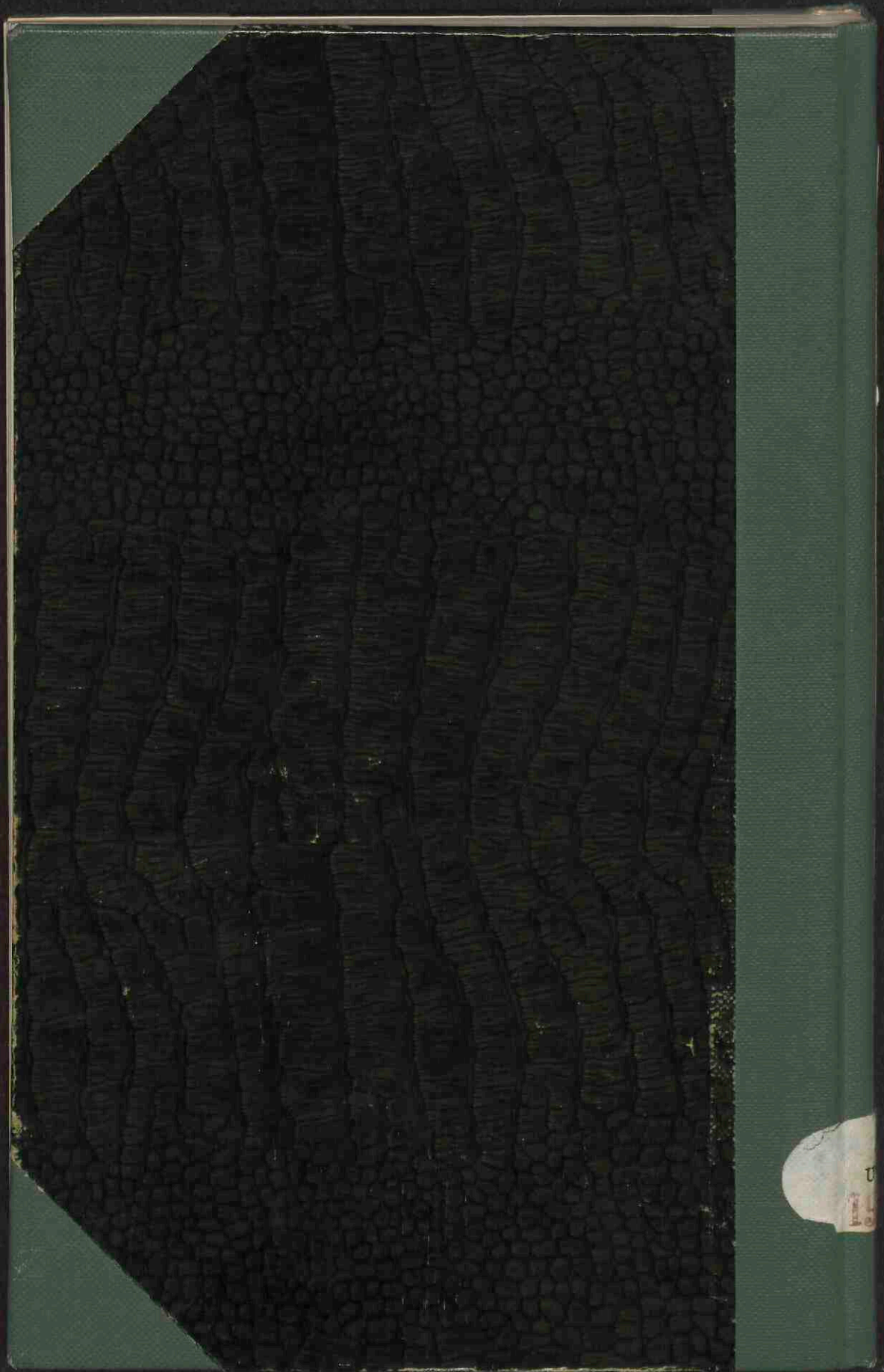

Rijksasiel „Veldrecht“
te Avereest.

U
1
10